

№ 1 (99) 2022

НАША ВЕРА

Галіна Хінка-Янушкевіч.
«Адлюстраванне», папера, акварэль, 2002 г.

Рэдакцыйная рада:

арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, Ганаровы мітрапаліт Мінска-Магілёўскі, біскуп Юрый Касабуцкі,
кс. Аляксандр Амяльчэня, Ірына Багдановіч, Данута Бічэль, кс. Юры Быкаў,
Ірына Жарнасек, Аляксандр Жлутка, Лідзія Камінская,
Аліна Новікава, кс. Дзмітрый Пухальскі (касцёльны кансультант),
Ала (Альбіна) Сямёнава, Аркадзь Шпунт.
Галоўны рэдактар — Крыстына Лялько.
Мастацкі рэдактар — Уладзімір Вішнеўскі.
Тэхнічны рэдактар — Алег Глекаў.

У нумары 1 / 2022

НАША ВЕРА

- 2** **Інтэрв'ю**
Размова Францішка ДУБРАЎСКАГА з біскупам Віцебскім Алегам БУТКЕВІЧАМ У ВЕРНАСЦІ ЯГОНАЙ ВОЛІ
- 6** **In memoriam**
*Крыстына ЛЯЛЬКО
«СПАДЗЯЮСЯ НА СВАТЛО...»*
- 8** *Ала (Альбіна) СЯМЁНАВА
SURSUM CORDA!*
- Краязнаўства**
Дзмітрый ЗАГАЦКІ
- 12** *БЕЛАРУСКІЯ АДРАСЫ ІГНАТА ДАМЕЙКІ. АЗЯРАНЫ*
- Пазэзія**
Ірына БАГДАНОВІЧ
- 14** *СУСТРЭЧА СА СВАТЫМ КАЗІМІРАМ,
АБО ЦУД У СТОЎБЦАХ, ЯКІ АДБЫЎСЯ
НА СТАЎПЕЦКІЯ КАЗЮКІ ў 2022 ГОДЗЕ*
- 16** **Постаці**
*Андрэй ШПУНТ
«...НАБЛІЖАЕЦЦА ДА КЯРШНІЦКАГА»*
- Нашы святыні**
Ігар СУРМАЧЭЎСКІ
- 21** *ЮНАЦТВА БУДСЛАЎСКАГА КАСЦЁЛА.
СУВЯЗЬ БУДСЛАВА З ВІЛЬНЯЙ*
- Літаратуразнаўства**
Ірына Багдановіч
- 30** *«ТЫ МЕЙ ПРАД САБОЙ ТОЛЬКІ БОГА...»:
ДУХОЎНЫЯ КРЫНІЦЫ ПАЭЗІІ АЛЕСЯ ГАРУНА
Да 135-годдзя з дня нараджэння паэта*
- Пазэзія**
Данута БІЧЭЛЬ
- 34** *ПАВОДКА*
- 38** *Аксана ДАНИЛЬЧЫК
ВЕРШЫ*
- Прэзентацыя**
Лідзія КАМІНСКАЯ
- 41** *МЕЛОДЫІ КАЛАЎРОТА
Пра новую кнігу Ірыны Жарнасек*
- Успаміны**
Жанна ФЕДЗІНА
- 44** *ЯЕ РАТАВАЛА ВЕРА...*
- Каталіцкія місіі**
Аляксандр СІМАКОЎ
- 50** *СУСТРЭЧЫ БЕЛАРУСКІХ ЕЗУПАЎ З ІНДЗЕЙЦАМІ*
- Спадчына**
Аляксандр БРАЗГУНОЎ
- 54** *«МАЛАЯ ПАДАРОЖНАЯ КНІЖКА» ФРАНЦІШКА
СКАРЫНЫ*
- Інтэрв'ю**
*Размова Элы ДЗВІНСКАЙ з кандыдатам
культуралогіі Алесем СУШАМ*
- 58** *БЕЛАРУСКІЯ БУКВАРЫ ФАРМІРУЮЦЬ СВАДОМАСЦЬ*
- Асобы**
Алег ПЯТРОВІЧ
- 61** *ШЛЯХЦІЦ ІВАН ТАРНАВА-БАРЫЧЭЎСКІ
Да 210-годдзя з дня нараджэння*
- Мастацтва**
Андрэй ДУБІНІН
- 65** *«ЯК ПТУШКА ў ПІБКІХ ТРАСНІКАХ...»
Штрыхі да творчага партрэта Галіны Хінкі-Янушкевіч*

18 сакавіка адзначыў сваё 50-годдзе ардынарыі Віцебскай дыяцэзіі, Старшыня Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў Беларусі біскуп Алег Буткевіч. З гэтай нагоды мы друкуюем інтэрв'ю з Яго Эксцэленцыяй і зычым яму шчодрых дароў Духа Святога на наступныя паўвеку.

У ВЕРНАСЦІ ЯГОНАЙ ВОЛІ

— *Ваша Эксцэленцыя, восем гадоў мінула з часу атрымання Вамі біскупскай сакры, а такое адчуванне, быццам учора ўсё адбывалася. Ці Вам, можа, іначай усё бачыцца?*

— Сапраўды, адчуванне такое, быццам новае прызначэнне ў маім жыцці адбылося зусім нядаўна. Дзіўна, бо гэтулькі часу мінула, а ўражанне ад нечаканасці намінацыі і, адпаведна, уяўлення, што ўсё гэта адбываецца не са мной, а з кімсьці іншым, усё не пакідае мяне... Факт, які сёння ўспрымаецца з пачуццём усё яшчэ «не пачатага краю работы» і адначасова — вялікай удзячнасці Богу за тое, што правёў праз гэты перыяд, як калісьці габрэяў «сухой нагой праз Чырвонае мора».

— *Азірваючыся на гэтыя восем гадоў, ці можаце сказаць, што ўсё, што планавалі на пачатку працы ардынарыем дыяцэзіі, здзейснілася?*

— Віцебская дыяцэзія як самастойная частка Касцёла ў Беларусі — структура маладая. У 2019 годзе мы адзначалі толькі

дваццаць гадоў яе існавання, але гэтыя дваццаць гадоў былі часам вельмі моцнага імпульсу для яе развіцця, найперш дзякуючы энтузіязму і харызме майго папярэдніка — ксяндза біскупа Уладзіслава Бліна і значным дасягненням у аднаўленні каталіцкага жыцця ў рэгіёне. Таму ад самага пачатку сваім заданнем я бачыў захаванне і развіццё таго добрага, што было здзейснена папярэднікам, як у плане арганізацыі жыцця Касцёла, так і ўдасканалення душпастырска-евангелізацыйнай працы. Мяркую, збольшага гэтыя намеры ўдалося ажыццявіць, аднак, зразумела, клопатаў наперадзе яшчэ шмат.

— *Што на сённяшні дзень уяўляе з сябе Віцебская дыяцэзія ў сэнсе наяўнасці касцёлаў і капліцаў, колькасці парафій і іх забяспечанасці кадрамі святароў і законных сёстраў?*

— Тэрытарыяльна наша дыяцэзія знаходзіцца ў адміністрацыйных межах Віцебскай вобласці. Да 1999 года яна ўваходзіла ў

склад Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі, і з таго часу змены адбыліся вельмі значныя, асабліва ва ўсходняй частцы, дзе зруйнаванне касцёлаў і капліцаў у гады атэізму было найбольш брутальнае, дзе, дарэчы, даўней было часам не менш касцёлаў, чым на захадзе краіны, які традыцыйна лічыцца «больш каталіцкім». На сённяшні ж дзень Віцебская дыяцэзія налічвае сто дваццаць восем рыма-каталіцкіх, без уліку капліц на могілках, і дзве грэка-каталіцкія святыні. Больш за сто тысяч вернікаў з'яўляюцца парафіянамі дзевяноста трох рыма-каталіцкіх і чатырох грэка-каталіцкіх парафій. Абслугоўваюць іх адпаведна восемдзясят два святары рыма-каталіцкага і тры — грэка-каталіцкага абраду. Спраўна служаць людзям і Богу сорок адна сястра-манахія і два браты-манахі.

— *З прыведзеных Вамі лічбаў вынікае, што ў дыяцэзіі не хапае святароў. У чым прычына такога недахопу, і як такое становішча адбываецца на душпастырстве?*

Якія Вы бачыце захады па выпраўленні сітуацыі?

— Сапраўды, шляхам элементарнага падліку можна зразумець, што без сталага душпастыра на сённяшні дзень застаецца ў дзяцэзіі адзінаццаць парафій. Частка з іх, такія, напрыклад, як у Езярышчы Гарадоцкага раёна, у Обалі Шумілінскага раёна, у Ветрыне ці Фарынаве Полацкага раёна або ў знакамітым нашым Парыжы Пастаўскага раёна, з прычыны невялікай колькасці вернікаў не прэтэндуе на тое, каб мець уласнага святара. Тым не менш вернікі кожнага з названых населеных пунктаў маюць поўнае права на ахоп душпастырскай паслугаю. Гэта значыць, што святар так ці інакш павінен туды даязджаць, і гэта — нагрузка, якую ён атрымлівае ў дадатак да той, што мае ў асноўнай сваёй парафіі. Нярэдка ж такіх пунктаў дадатковага душпастырства ў мясцовасці не адзін, а нават некалькі. Справа ўскладняецца тым, што з усяго персанальнага складу духавенства дзяцэзіі толькі крыху больш за палову — сорак дзевяць асобаў з васьмідзiesiąці дзвюх — з'яўляюцца інкардынаванымі, прыпісанымі да яе. Астатнія ў пэўным сэнсе «пазычаныя» або належаць да манаскіх супольнасцяў, а гэта значыць, што яны могуць у любы момант быць адазванымі ўладай манаскага ордэну.

Не на карысць справе і тое, што святарам, як і братам і сёстрам манаскіх супольнасцяў, з замежжа неабходна рэгулярна, раз на год, паўгода або нават і тры месяцы, атрымліваць дазвол ад свецкай улады на вядзенне рэлігійнай дзейнасці. Усё гэта не спрыяе якаснай паслуге святара, які вымушаны размяркоўваць свае намаганні на ўладжванне справаў і сітуацый, не звязаных з яго непасрэднымі святарскімі абавязкамі.

Безумоўна, не выпадае аб-

мінуць у кантэксце закранутага пытання і тэмы паклікання да святарства, семінарыйнага выхавання і адукацыі. У хрысціянстве святарства не з'яўляецца прафесіяй у прамым сэнсе гэтага слова. Выбар юнаком, мужчынам святарскай паслугі звязаны з пакліканнем — Божай ласкай, прызначэннем, на якое чалавек павінен добраахвотна выказаць згоду, прыняць яго, пайсці за голасам Бога. Таму спачатку пакліканне трэба распазнаць, а потым мець адвагу адказаць на яго згодай, сказаць сваё «*fiat*», «так», Пану Богу. Вялікай дапамогай у гэтым з'яўляецца для чалавека хрысціянскае жыццё ў сям'і і ўжо потым — семінарыйная фармацыя. Гэта няпросты і не хуткі працэс, які складаецца з высілкаў як самога кандыдата да святарства, так і выхаваўцаў-фарматараў і, зразумела, Божай ласкі, якая павінна адпаведным чынам быць прынятаю і як мага больш поўна выкарыстанаю. На кожным з этапаў гэтага працэсу могуць узнікаць свае цяжкасці, сумнівы, спакусы. Сітуацыя ўскладняецца яшчэ і тым, што ў наш час духоўнасць і маральныя

прынцыпы не заўсёды з'яўляюцца прыярытэтнымі арыенцірамі для чалавека, які абірае ў якасці ўзору паводзінаў і штодзённага існавання больш прагматычны падыход да жыцця. Таму ў свеце наогул назіраецца спад пакліканняў, а ў некаторых краінах нават фіксуецца іх крызіс.

Як мы выглядаем у гэтым плане? На сённяшні дзень Віцебская дзяцэзія мае чатырох клярыкаў — студэнтаў Вышэйшай духоўнай семінарыі ў Гродне, і за гэта ўжо варта дзякаваць Богу. Канечне, гэта кардынальна не пераломіць сітуацыі, аднак вырашальным застаецца не колькасць, а якасць падрыхтоўкі святароў. Якое выйсце? Хрыстус па гэтым пытанні кажа наступнае: «Жніво сапраўды вялікае, ды работнікаў мала; таму прасіце Гаспадара жніва, каб выслаў работнікаў на жніво сваё» (Мц 9, 37–38). Менавіта «работнікаў», кожнага з якіх Ён хоча бачыць як «Добрага пастыра» (Ян 10, 11), паводле прыкладу, які нам пакінуў у сваёй Асобе, у адрозненне ад «наймітаў». Пакліканне да святарства і яго якасць — гэта дар, аб якім трэба прасіць, таму пер-

Часлаў Буткевіч з сынам Алегам, будучым біскупам.

шы крок — гэта малітва: малітва аб пакліканнях, малітва аб добрых сем'ях, якія былі б такой глебай, у якой пакліканне магло б паспяхова ўзрастаць і развівацца. Вельмі важны і добры прыклад святара, яго святарскага жыцця, і ўжо потым — семінарыя, аб чым было сказана вышэй. Таму «прасіце і будзе дадзена вам, шукайце, і знойдзеце; стукайце, і адчыняць вам» (Мц 7,7).

— Ці ёсць у дыяцэзіі нейкія «брэндавыя», уласцівыя толькі ёй традыцыі, дзеі, мерапрыемствы?

— Побач з традыцыяй культу Найсвяцейшай Дзеvy Марыі, ушанавання непаўторнага абраза Маці Божай Браслаўскай Валадаркі Азёраў, змешчанага ў адным з найбольш маляўнічых куткоў нашай краіны, а таксама культам росіцкіх мучанікаў з яго адметнымі набажэнствамі

і пакутнай працэсіі да «брэндавых» можам аднесці таксама Дні хрысціянскай культуры, якія ладзяцца ў дыяцэзіі ў перыяд Божага Нараджэння. Яны ўключаюць у сябе выставы, творчыя імпрэзы розных мастацкіх калектываў, конкурсы батлеек і калядных спеваў з віншаваннямі і адзначэннем ды заахвочваннем не толькі пераможцаў, але і кожнага ўдзельніка такога мерапрыемства.

Асаблівае месца займаюць у жыцці вернікаў абласнога цэнтра адмысловыя сустрэчы пад агульнай назвай «Кожны талент ад Бога» пры катэдральным касцёле Езуса Міласэрнага з удзелам не толькі вядомых музыкаў, літаратараў, мастакоў, але і прадстаўнікоў іншых прафесій. Штогод у абласной бібліятэцы агульнымі намаганнямі касцёла і адміністрацыі ўстановы адбы-

ваюцца калядныя вечарыны з удзелам творчых калектываў як аматарскага, так і прафесійнага ўзроўню.

Яшчэ адной адметнай падзеяй, якая стала ўжо традыцыйнай у Прыдзвінскім краі і мае пэўнае практычнае сацыяльнае і прафесійнае значэнне, з'яўляецца медыцынская канферэнцыя па праблемах біяэтыкі ў сучасным свеце. Яна мае, дарэчы, статус міжнароднай і сёлета будзе праводзіцца васемнаццаты раз, гэтым разам на тэму актуальнай сённа ў свеце праблемы каранавіруса. Як заўсёды, удзел у ёй возьмуць навукоўцы, выкладчыкі, студэнты медыцынскіх навучальных устаноў, прадстаўнікі духавенства нашай краіны і замежжа, прадстаўнікі мясцовай улады і Міністэрства аховы здароўя Беларусі.

— Вы закранулі тэму каранавіруса. Ведаю, што Вас і Ваших блізкіх гэтая пошасць таксама, на жаль, не абышла.

— Так, у мінулым годзе 3-за ўскладненняў ад каранавіруса адышоў у вечнасць мой тата. Семдзсят шэсць гадоў — не малады век, але ж, згадзіцеся, і не катэгарычная нагода развітвацца з жыццём. На жаль, гэтак сталася. Прыняць такую вялікую страту было цяжка: моцнае адчуванне пакінутасці і пустэчы ў душы не пакідала досыць доўга. Тата не проста быў радзіцелем, побач з якім ты, дарослы чалавек, адчуваеш сябе ўтульна і бяспечна, як у дзяцінстве. Ён быў сябрам, з якім можна было паразмаўляць пра звычайныя жыццёвыя справы ці проста моўчкі пабыць разам у нейкую скрушлівую або радасную хвіліну. І цяпер, калі яго не стала, больш выразна пачынаеш разумець, які ты быў шчаслівы ўжо толькі таму, што гэты чалавек у тваім жыцці быў, не кажучы ўжо пра выхаванне і прыклад веры, які яны разам з

маці давалі сваім дзецям, а гэта па-сапраўднаму вялікі Божы дар.

— *Як, на Ваш погляд, паўплывала пандэмія на стан справаў у Касцёле?*

— Зразумела, што, стаўшы выклікам для ўсяго свету, яна не магла не ўнесці нейкіх зменаў і ў жыццё Касцёла. Абмежаванні, звязаныя з неабходнасцю засцерагацца ад пагрозаў здароўю, а часам і жыццю чалавека, шмат у каго абвострылі пытанне веры і асабістых стасункаў з Богам. У пэўным сэнсе яны сталі выпрабаваннем веры, пра трываласць якой мы зможам меркаваць, напэўна, тады, калі з Божаю дапамогай гэты цяжкі шлях да аздараўлення паспяхова адолеем.

— *Што, на Ваш погляд, самае складанае ў працы біскупа?*

— Пасланне апостала Паўла да Ціта падае асноўныя рысы, якімі павінен валодаць біскуп: «...як Божы распарадчык, павінен быць бездакорны, не дзёрзкі, не гняўлівы, не п'яніца, не задзірысты, не карыслівы, але гасцінны, прыхільны да добра, разважлівы, справядлівы, пабожны, дысцыплінаваны, які трымаецца, згодна з вучэннем, праўдзівага слова, каб быў моцны, мог заахвочваць у здаровым вучэнні і пераконваць тых, хто супярэчыць» (Ціт 1, 7–9). Калі вылучаць сярод гэтых якасцяў асноўную, то на першае месца я паставіў бы веру, асабістыя ўзаемаадносіны з Богам, якія ў першую чаргу павінны дапамагчы ўсвядоміць, што Касцёл — гэта не ўласнасць біскупа ці святара, але Валадарства Хрыста, якому мы ўсе служым, і што эфектыўнасць гэтага служэння залежыць у першую чаргу ад нашай паслухмянасці і вернасці, адданасці Ягонай волі. Што датычыць найбольш складанага ў біскупскай паслуге, то, на маю думку, гэта захаванне поўнай аб'ектыўнасці падчас прыняцця

рашэнняў, для якой трэба валодаць дакладнай інфармацыяй, што з розных прычын не заўсёды бывае магчымым.

— *А якімі якасцямі ардынарый найперш мусіць валодаць дзеля найбольш паўнаважнага служавання Пану Богу і пастве?*

— Святарскае пакліканне, як казаў Хрыстус, нельга «схаваць пад пасудзінай», і запаленую свечку «не хаваюць пад ложкам». А біскуп — гэта той самы святар, толькі з крыху большым «заплецнікам» удзеленай яму ўлады і адказнасці. Святарства ж прадугледжвае служэнне людзям, з якіх «святар быў узяты і да якіх пастаўлены». З іншага боку, жывы кантакт з людзьмі, веданне іх цяжкасцяў і клопатаў, а таксама радасцяў і поспехаў дапамагаюць «трымаць у рэчаіснасці», то бок — самому заставацца чалавекам.

— *Сваю працу пробашчам у парафіях часта ўзгадваеце?*

— Часам узгадваю як «зала-ты век» свайго святарства. Але разам з тым нельга забываць і выраз апостала Паўла: «Забываю тое, што за мною, і сягаю да таго, што наперадзе» (Флп 3,13). Вызначаючы кожны раз новае заданне, Бог дае нам і адпаведныя ласкі і здольнасці. Адсюль жа і біскупскі заклік «Будзь воля Твая».

— *Што Вас як асобу духоўную найбольш непакоіць на сённяшні дзень у свеце і грамадстве?*

— Непакоіць, наколькі важнае месца духоўнасць і маральныя нормы займаюць у жыцці чалавека, ці дастаткова ўвагі ім надаецца ў розных сферах жыцця, а асабліва ў выхаванні дзяцей і моладзі. Ці не ўспрымаюцца яны як архаізм, перажытак мінуўшчыны ці нават цемрашальства, бо ігнаруючы клопат пра гэтыя дзве згаданыя катэгорыі, каштоўнасці,

а перадусім веру як іх крыніцу і фундамент, мы рызыкуем забытацца ў невырашальнасці як асабістых, так і грамадскіх пытанняў і праблемаў: несправядлівасці, злоўжыванняў рознага кшталту, агрэсіі, безадказнасці, абыякавасці. Гэта першае. Па-другое, не можа не непакоіць разрыў між узроўнем тэхнічнага развіцця сучаснага свету, які найлепшыя свае дасягненні часцей выкарыстоўвае ў ваеннай сферы, а не дзеля вырашэння сацыяльных ці грамадскіх праблем, і духоўным узроўнем грамадства, які ў пэўны момант можа проста быць няздольным стрымаць выкарыстанне тэхнічнага патэнцыялу супраць чалавека ў імя той ці іншай ідэалогіі са сцёртымі або ўсталяванымі кімсьці на свой прыватны густ межамі паміж добром і злом. Занядбанне духоўнай сферы пагражае чалавечтву катастрофамі горшымі за каранавірус. Варта пра гэта памятаць.

— *Што б Вы хацелі нажадаць тым, хто будзе чытаць гэтую размову?*

— Шаноўным чытачам хачу нажадаць перадусім вытрываласці ў веры, у перакананні, што нашае жыццё, з усімі яго цяжкасцямі і праблемамі, заўсёды знаходзіцца ў далонях Нябеснага Айца. Няхай гэтая праўда кожнаму з вас, тут і цяпер, дорыць спакой, дапамагае з надзеяй глядзець у будучыню, а ў выпрабаваннях ратуе сэрцы ад нянавісці, захоўваючы ў іх любоў. Здароўя, поспехаў і Божага благаўслаўлення!

Францішак Дубраўскі.
Здымкі з сямейнага архіва
Буткевічаў.

«СПАДЗЯЮСЯ НА СВЯТЛО...»

17 лютага на 84-м годзе жыцця адышла ў вечнасць вядомая пісьменніца, літаратурны крытык, сябра рэдкалегіі нашага часопіса Ала (Альбіна) Сямёнава...

У 2004 годзе ў сваёй кніжачцы «Таямніцы пакутны колер», якая выйшла ў серыі «Бібліятэка часопіса „Наша вера“» (была калісьці такая!), Альбіна Іванаўна напісала: «І на пачатку трэцяга тысячагоддзя, у складаных абставінах рэчаіснасці, падводзячы вынікі духоўнага досведу, шукаючы новыя крыніцы жыццёвай энергіі, шукаючы сэнсу Быцця, важна

спрычыніцца да Найвышэйшай Рэальнасці, да Пераможнага Жыцця ў розных яго выяўленнях. Чытаючы Святое Пісанне, звяртаючыся да спадчыны Святых Айцоў, да працаў тэолагаў і філосафаў, раскрыўшы кнігу Яна Паўла II „Пераступіць парог надзеі“. І — у любых абставінах — адчуць атмасферу надзеі, што натхняе тых, хто спадзяецца здабыць вопыт Прамоўленага і Невымоўнага, згадаць пра меру Вялікага, Існага, па-за мітуслівай марнасцю прасвятліць свядомасць...

І — згадаць наноў, што хрысціянства — рэлігія збаўлення, што толькі паяднанасць з Езусам дапамагае далучыцца да Боскага жыцця.

І — ва ўсіх турботах згадаць: „*Post tenebras spero lucem*“ — „Спадзяюся на святло пасля цемры“.

Ала ўмела жыць «па-за мітуслівай марнасцю» гэтага свету, умела «ўцякаць» ад штодзённай мітусні, берагчы высокае і недатыкальнае ў сваёй душы. Яна вельмі любіла лаціну, любіла ў сваіх інтэлектуальных эсэ

Наваградскі фарны касцёл Перамянення Пана.

шмат цытаваць старажытных філосафаў і мысляроў. Здаецца, што яе душа і яе думка заўсёды былі настроеныя на глыбіннае, прыгожае і высокае. У яе было тонкае адчуванне не толькі слова, але і музыкі, і мастацтва. За сваё жыццё ў літаратуры яна паспела заўважыць і падтрымаць шмат беларускіх творцаў, пра што сведчаць яе светлыя, прыгожыя кнігі: «Гарачы след таленту» і «Слова сапраўднага лад». І сама яна пісала не толькі цікавую эсэістыку, але і гэтакую ж цікавую, глыбокую прозу, якая яшчэ, на жаль, па-сапраўднаму не прачытана і не ацэнена не толькі беларускаю крытыкаю, але й намі, чытачамі, таксама...

Квартальнік «Наша вера», наша рэдкалегія вельмі ўдзячныя спадарыні Альбіне за яе духоўную падтрымку, за яе таленавітыя публікацыі на старонках часопіса, асабліва на самым пачатку яго станаўлення, калі для нас было так важна сцвердзіць сябе, заваяваць свайго чытача і свой аўтарытэт. Ала заўсёды адгукалася на ўсе просьбы і патрэбы выдання. Была спагадным, добрым і мудрым дарадцам, а

перадусім — таленавітым аўтарам... На жаль, апошнія дзесяцігоддзе свайго жыцця яна аддалілася ад выдання і, здаецца, увогуле ад свету, засяродзіўшыся на сваёй душы і на пісанні сваёй інтэлектуальна-спавядальнай прозы... І таму тэлефонны званок ад яе акурат напярэдадні Божага Нараджэння быў для мяне не толькі прыемнаю неспадзяванкаю, але і сапраўдным калядным падарункам. Альбіна Іванаўна патэлефанавала, каб падзяліцца вялікаю радасцю: яна даведалася, што папа Францішак зацвердзіў дэкрэт аб гераічнасці цнотаў ацалелай падчас Другой сусветнай вайны назарэтанкі з Наваградка — сястры Малгажаты Банась, а гэта азначае, што неўзабаве сястра Малгажата можа быць беатыфікаваная, гэтак, як 11 сяцёр мучаніцаў, расстраляных фашыстамі...

Каб зразумець гэтую вялікую Аліну радасць, трэба ведаць, якую ролю ў яе жыцці адыграла сястра Малгажата... Я не магу прыгадаць ніводнай сустрэчы з Алаю, каб яна ў размове не згадала пра сястру Малгажату, бо гэта было яе шчаслівае маленства

пасля вяртання сям'і ў 1994 г. з Камчацкай вобласці ў родны Наваградак. Там, у засені наваградскай фары, пад духоўнаю апекаю сястры Малгажаты фармавалася асоба будучай пісьменніцы; там крышталізавалася яе самасвядомасць, яе хрысціянская каталіцкая ідэнтычнасць... Ала не толькі заўсёды ахвотна пра гэта аповядала, яна пра гэта ўдзячна і таленавіта напісала ў сваіх творах: варта ўспомніць хоць бы яе кнігу «Святло загадкі»...

Падчас тае нашай, па сутнасці апошняй, размовы Ала зноў прыгадала родны Наваградак, сястру Малгажату, зноў і зноў вяртаючыся да радаснай навіны пра яе хуткую беатыфікацыю... Я прапанавала Альбіне Іванаўне падзяліцца гэтаю радасцю з чытачамі нашага часопіса. Яна тады паабяцала падумаць, а праз нейкі час патэлефанавала, каб сказаць, што артыкул гатовы... На жаль, яго публікацыі яна не дачакалася.

Мы друкуем яго з удзячнасцю ёй і з упэўненасцю, што яе светлая душа парадуецца публікацыі ў вечнасці...

Крыстына Лялько

Напрыканцы мінулага года папа Францішак ухваліў дэкрэты Кангрэгацыі па справах кананізацыі. Як паведаміла Беларускае рэдакцыя парталу Vatican News, адзін з іх датычыць прызнання гераічнасці цноты сясстры Малгажаты Банась — ацалелай назарэтанкі з Наваградка.

Сястра Марыя Малгажата ад Сэрца Пана Езуса, канаючага ў Садзе Аліўным (свецкае імя Людвіка Банась) нарадзілася 10 красавіка 1896 г. у Ключы Дольнай каля Вадавіцаў. 15 сакавіка 1917 г. уступіла ў Кангрэгацыю Сяцёр Святой Сям'і з Назарэта. Выконвала служэнне ў манаскіх дамах у Вадавіцах, Стрыі, Кракаве, Гродне, Варшаве.

У 1934 г. была скіравана ў Наваградак. Падчас Другой сусветнай вайны, у 1939–1943 гг., працавала

ў мясцовым шпіталі. Была адзінай сярод дваццаці сяцёр назарэтанак, якая пазбегла арышту і расстрэлу гітлераўцамі 1 жніўня 1943 г.

Сястра Марыя Малгажата адшукала месца забойства сяцёр, прысутнічала пры іх эксгумацыі і перапахаванні пры наваградскай фары.

Сваё ацаленне яна зразумела як знак волі Божай, як знак таго, што яна павінна застацца ў Наваградку, каб апекавацца фарным касцёлам і дапамагаць мясцовым вернікам падтрымліваць у іх сэрцах дух каталіцкай веры.

Шаноўныя чытачы, прапануем вам эсэ пісьменніцы Алы (Альбіны) Сямёнавай, якая добра ведала сястру Малгажату.

Ала (Альбіна) Сямёнава

Sursum corda!

Сястра Марыя Малгажата ад Сэрца Пана Езуса, канаючага ў Садзе Аліўным.
Фота з архіва аўтара.

Дзень пачынаўся светла. Як заўсёды, у гэты дзень, 16 снежня, заўжды згадваўся Наваградак, і яны — сястра Малгажата і пані Магдалена Жукоўская. І помняцца словы з ліста: «Набліжаецца нікому не вядомы Дзень твайго Імені — сапраўдныя Твае імяніны». Нікому не вядомы... Такі быў час... 50-я гады XX стагоддзя...

А сёння 2021 год. І прадчуванне нечага, што прыадчыніць таямніцу, эсхаталагічна вызначаную, з той рэальнасцю, што мае не эмпірычнае, даступнае чалавеку быццё, а неспасцігальную Ласку, Невыслоўленае, Магутнае, Недаступнае для думкі, розуму чалавечага. Боская вышыня... «Хвала на вышынях Богу...» — чуецца ў асаблівым святле. Далягляд надзеі... «Надзеі, што знаходзіцца ў каардынатнай сістэме ўсіх трох вымярэнняў: мінулага, сённяшняга і вечнага, якое дае адзінства раздробленасці часу»¹. Бяру ў рукі дарагія мне кнігі... Сярод іх — ксёндзячка ў мяккай вокладцы, на вокладцы — надпіс. «Святая Тереза імяні Младенца Іисуса. Повесть об одной душе» (парыжскае выданне, пер. з французскай, выдавецтва «Соль земли», «Свет мира»). Падарунак сясстры Малгажаты і пані Магды (пані Магда была

памочніцай сястры Малгажаты ва ўсіх клопатах Касцёла). Пазней мне пашчасціла займець яшчэ адно выданне кнігі св. Тэрэзы з Лізьё, і таксама ў перакладзе, гэтым разам з іспанскай — кнігу св. Тэрэзы Авільскай. І яшчэ шмат чаго, але пачатак той духоўнай патрэбы быў пакладзены тады, у гады дзяцінства і юнацтва.

І ў дзень 16 снежня прыходзіць да мяне той асаблівы настрой, малітоўны роздум, таямніца ўзрушэння — *Misterium tremendum*, што дае асаблівае адчуванне свету, Высокіх ісцінаў, высокага духу, набліжэнне да далёкага, недасягальнага, — да Пана Бога!

І — як быццам дзверы прыдчыніліся. Святло... *Gloria! Gloria!* Адбылося! Звестка — сястра Марыя Малгажата (Людвіка Банась) будзе далучана да ліку благаслаўлёных.

Як перадаць гэтую радасць? Быў такі дар Провіду. Сустрэча з сястрой Малгажатай... Наш дом у Наваградку — насупраць касцёла Перамянення Пана, Белай фары, — быў бачны з нашых вокнаў, як і замак. З балкона — што краявід з карціны Орды. Ад вясны да восені раніцай было немагчыма не ўзбегчы на замкавую гару, да вежаў, а потым не спусціцца да касцёла, каб пастаяць там з малітваю перад драўляным крыжам, перад магілай сясцёр назарэтанак, урэшце — абавязкова зайсці ў касцёл... І душа адчувала вялікае азарэнне — даткненне — да недасягальнага — да Асновы Быцця, Боскай рэальнасці.

Як гэта ў Ганны Ахматавай? «А юность была, как молитва воскресная...». І ўгадаю nanoў — 50-я гады XX стагоддзя. Пара афіцыйнага атэізму... Але і пара ўнутранай неабходнасці веры... Імкненне да Хрыста, жаданне наблізіцца да Яго... Праз відэавочнае хараство Богага свету... Праз акрыленае адчуванне Божай

ласкі, праз містычнае адчуванне Божай волі... Тут, у Наваградку, мабыць, асабліва. Тут лунаў дух 11 пакутніц — назарэтанак, якія сваім жыццём і паслугаю былі адданыя аднаму — сцвердзіць і спраўдзіць харызматычнае пасланніцтва свае супольнасці, што заключалася ў пашырэнні Валадарства Божай Любові. Тут лунаў дух сясцёр назарэтанак, што смерцю сваёю склалі ахвяру за жыццё іншых, засведчылі веру ў Бога перад абліччам нянавісці і гвалту.

Сястра Малгажата — адзіная з сясцёр засталася жывая, бо падчас арышту знаходзілася ў

шпіталі. Яна засталася жыць, каб паводле Провіду таксама выканаць Божую волю: захаваць Белую фару, дапамагчы мясцовым жыхарам быць адданымі вернікамі, прыйсці да сапраўднай веры ў Бога ў цяжкія часы афіцыйнага ваяўнічага атэізму... У тыя пасляваенныя гады майго дзяцінства і юнацтва спачатку я бачыла сястру Малгажату толькі здалёк. Велічна-высакародная. Не падобная ні да каго. Годнасць і пакора — адначасова. Жыццё духу, падпарадкаванасць нейкай найвышэйшай наканаванасці — гэта адчувалася нават на адлегласці... Хоць, на першы по-

гляд, сястра Малгажата займала-ся самымі звычайнымі справамі: даглядала касцёл (яна не адзін год пражыла ў драўлянай прыбудове да касцёльнай сакрыстыі як нястомная вартаўніца Божай святыні), вырошчвала кветкі: улетку — каля касцёла, зімою — у сакрыстыі, збірала вернікаў і праводзіла набажэнствы... Мясцовыя жыхары называлі яе «вартавым табэрнакулюма»... Касцёл заўсёды быў адчынены з самага ранку. Увесь белы, чысты нейкаю асабліваю чысцінёю.

Здавалася, само паветра тут было прасякнута Божою прысутнасцю, пасля далучэння да якой неяк усё само сабою ладзілася. Напрыклад, да экзаменаў я рыхтавалася на лаўцы ля касцёла, што з боку сакрыстыі, а пасля ішла на іспыты лёгка, з радасцю і здавала іх паспяхова. (У тую пару экзамены здавалі ўсе гады, пачынаючы з 4-га класа.)

Асабліва душэўную злагаду адчувала, сустрэўшы сястру Малгажату. Калі мне было адзінаццаць гадоў, я мела шчасце пазнаёміцца з ёю і з вернікамі, свецкімі асобамі і пані Магдаленай Жукоўскай і з роднымі сёстрамі Жыжылеўскімі. (У доме Жыжылеўскіх пазней жыла сястра Малгажата і пробашчы Белаі фары). З маёю маці (адвакатам) у іх былі асаблівыя стасункі. Мама пісала бясконца апеляцыі, каб улады дазволілі парафіянам мець свайго пастыра, адпраўляць святую Імшу, практыкаваць каталіцкую веру. Складаліся тыя заявы, безумоўна, не на працы, а ў нас дома, звычайна познім вечарам або ноччу.

Ад сястры Малгажаты ў маю душу прыходзіла многае: не толькі Божыя заповедзі, Святое Пісанне, катэхізіс (тут было і «хатняе» веданне). Вышэй я згадвала пра св. Тэрэзу з Лізьё. Але ж і хто такія Міндоўт (у Наваградку ёсць гара Міндоўга), Ягайла (шыльда пра яго вячанне была ў касцёле),

Гражына... Пра Адама Міцкевіча, шыльда пра хрышчэнне якога ёсць у Белаі фары і вельмі дапамагла ўзнаўленню нармальнага жыцця касцёла, мне дапамагалі даведацца больш, чым мелі магчымасць, напрыклад, вучні маёй школы. Імкненне да ведаў абстрактных, да кніг прадстаўнікоў рэлігійнага сузірання і містычнага вопыту — таксама напразткі ці апасродкавана — адтуль, ад сястры Малгажаты.

Адтуль і разуменне характава Божага свету ва ўсіх яго праявах. У прыгажосці кветак, якія круглы год былі ў касцёле: нарцызы — вясною, белыя ліліі — улетку, далікатныя, што сняжынкі, хрызантэмы — зімой. Кветкі тыя з яе добразычлівых рук траплялі і да нас у хату, як і асабага гатунку трускаўкі — у парцелянавым (!) кошыку, абкладзеным лістамі: твор мастацтва. А летам у Наваградак прыязджала з Масквы каталічка Маргарыта Шарова, і ў касцёле гучала яе крышталёвае сапрана: гэта ў касцёле, што афіцыйна не быў адчынены...

Усё гэта — характава, што напайняла душу, што фармавала імкненні і густы жыцця, што асвечвала асобным святлом быццё — ад сястры Малгажаты, ад веры, ад касцёла.

...55 гадоў мінула з дня адыходу слугі Божай з гэтага свету. Я беражліва захоўваю запіску, якую прынеслі парафіяне маёй маме: «У 5 гадзін вечара будзе вынас труны ў касцёл. Заўтра раніцай адбудзецца пахаванне». І здымкі з пахавання (былі ўпершыню апублікаваныя ў часопісе «Ave Maria», 2003 г., №3).

...Я заўжды несла з сабою святло той сустрэчы з сястрой Малгажатай, доўгага, шматзначнага і плённага знаёмства. Вымавіць — яе выхавання, — мабыць, занадта смела. Даўно марыла пра гэта напісаць. Напрыканцы 1970-х у выдавецтве «Юнацтва» была запланавана

мая кніга «Святло загадкі», паводле пражытага і перадуманага, паводле тых даўніх, незабыўных дзён. Аднак я адмовілася ад выдання: тады нельга было нават спасылацца на Біблію. Пісаць пра Касцёл, духоўных асобаў — і думаць немагчыма. Пазбавіць кнігу гэтага кантрапункту — усё роўна што душу выняць. І, мабыць, дух сястры Малгажаты не дапусціў мяне да гэтага граху.

Затое, як толькі такая магчымасць з'явілася, я прамовіла пра самае дарагое у часопісах «Хрысціянская думка» (1994), «Беларусь» (1993), «Наша вера» (1996, №3/6), «Ave Maria» (2003, №3), у кнігах «Святло загадкі» (1995), «Перад геніем лёсу» (2006), «У святой краіне выгнання» (2011). Дарэчы, у часопісах «Беларусь», «Наша вера», «Ave Maria» — дзякуючы творчай падтрымцы Крыстыны Лялько.

...У 2000 годзе з Божай ласкі і дзякуючы падтрымцы часопіса «Наша вера» я мела шчасце прысутнічаць на беатыфікацыі 11-ці сясцёр назарэтанак у Рыме. (Пра гэта я пісала ў часопісе «Наша вера», 2000 г., №2.)

А 17 чэрвеня 2003 г. была запрошана як сведка жыцця сястры Марыі Малгажаты на ўрачыстасць яе эксгумацыі (працэс яе беатыфікацыі быў распачаты 19 лютага 2003 г.).

...17 чэрвеня, ідучы ў касцёл, я пачула: «Пані Альбіна!» Гэта была сястра Тэрэза (Сабіна Касінская), што нястомна, дзень за днём, самаахварна была пры сястры Малгажаце, калі тая захварэла: гады жыцця пры касцёльных мурах паўплывалі на лёгка. Памятаю, як я, прыехаўшы з Мінска, бегла з цытрынамі, яшчэ з нейкім тагачасным «дэфіцытам» да сястры Малгажаты, заўсёды бачыла каля яе сястру Тэрэзу, клапатлівую, уважлівую, з той любоўю да сястры, што адчувалася ў кожным руху, кожным паглядзе. Спакойная, спагадлі-

вая, мудрая... Потым, у Мінску, заўсёды сустракала яе — падчас святой Імшы ў 8 гадзін раніцы, у дзень св. Тэрэзы Авільскай з віншаваннем на святы. (Паслуга сястры Тэрэзы ў супольнасці сяцёр Найсвяцейшай Сям'і з Назарэта абумовіла яе месцазнаходжанне. Цяпер яна служыць Пану Богу ў кляштары ў Гародні.)

Ну а сярод сведак жыцця сястры Малгажаты былі яшчэ парафіяны ў Белай фары: пані Зоф'я Бародын, пані Ядвіга Пісарук, пані Марыя Каравайская. Успаміналі, згадвалі... Расказалі мне, што падчас развітальнай святой Імшы мая мама прастаяла ўсю літургію на каленях... А быў 1966 год — нагадалі кабеты. Маці — афіцыйная асоба. Адвакат. Аднак Бог міласцівы і парафіяне — народ дастойны. А чужых на святой Імшы не было...

...А 17 чэрвеня 2003 года было адчуванне Боскай прысутнасці, значнасці сакральнага акту, гармоніі Неба і Зямлі, мяккая, воблачная прахалода падчас хвалючых гадзін на могілках і няяркае, нібыта ўсцешанае, сонца — падчас Ружанца і святой Імшы.

Ва ўрачыстасцях удзельнічалі ардынарый Гродзенскай дыяцэзіі біскуп Аляксандр Кашкевіч і дапаможны біскуп Гродзенскай дыяцэзіі Антоні Дзям'янка, дэлегат ад Прымаса Польшчы кс. доктар Стэфан Козьнік, праматар справядлівасці кс. доктар Габрыэль Барташэўскі OFM, Генеральная настояцельніца супольнасці Найсвяцейшай Сям'і з Назарэта Марыя Яніна Фулмэр з Рыма, кіраўнічка назарэтанскай правінцыі ў Варшаве сястра Люцына Карнацка, віцэ-пастулятарка беатыфікацыйнага працэсу сястра Францішка Худа з Рыма; першы натарыус сястра Дамініка Паўлік, другі натарыус сястра Амата Навашэўска, даручыцель лістоў беатыфікацыйнага працэсу сястра Эльвіра Праполак;

Памятная дошка на месцы апошняга спачыну служы Божай сястры Марыі Малгажаты.

сёстры настаяцельніцы з Польшчы і Беларусі, сёстры і навіцыяткі назарэтанскай супольнасці. Сведкі жыцця і адданай веры сястры Малгажаты.

Як быццам учора было. Гэты подых. Вечнасць. Нібы ў паветры — трансцэндэнтнасць, недасягальнасць Боскага. Малітоўная сувязь прысутных, адыход ад звычайнай сферы жыцця, узвышэнне да Быцця Боскага — на імгненні, што ўваходзяць у свядомасць на ўсё жыццё.

Пазней часам адбываюцца дзіўныя рэчы. Цуд надрэальнага. Што застаецца таямніцай.

Запамінаецца — да скону — і Белая фара таго дня. Цнатлівы, далікатны водар ружаў, белых і чырвоных. Усё нібыта свяцілася высокаю чысцінёю і святлом. Усё сведчыла аб сапраўднай веры.

Водар ружаў — ён нібы нёс дух сястры Малгажаты, іх зямны водар як напамін пра яе незямную ўзнёслаць. Адчуваўся прарыў Божай рэчаіснасці ў рэальны свет, рэальна адчувалася прысутнасць Хрыста Збаўцы, што ўмацоўвае нас Хлебам вечнага жыцця ў Эўхарыстыі.

І мы гэта, мабыць, толькі не ўсвядомлена ўспрымаем. Дзякуючы сустрэчам з людзьмі, нібыта звычайнымі, але якім на самай справе дадзена спазнаць тое, да чаго не дацягнулася наша душа,

мы імкнемся спазнаць насычанасць унутраных, глыбінных рытмаў, угадаць у рэаліях жыцця тую вышыню, укаранёнасць у Непрамінальнае, увасобіць у сваіх дзеяннях Цуд Перамянення, хараство ўнутранага Слова, напружанне духоўнай моцы.

Духоўная цішыня, у якой прысутнічае дух святой Марыі Малгажаты, агортвае ў хвіліны малітоўнага роздуму, самараскрыцця... Яна нібы адкрывае шлях да Высокай Сустрэчы з Богам, дае ўслухоўвацца ў Слова Быцця, набліжае да містычнага вопыту.

І сыходзіць прага напружання духоўных сілаў у малітве, і ў гэтым напружанні ёсць усцешны пагляд, унутраны пагляд душы. Душы, што звяртаецца да Логаса Боскага... Да Ісціны... Да асноваў Тварэння...

І ў ясную хвіліну прасвятлення, узвышанасці, прарыву ў высокія сферы эсхаталагічнага — звяртаемся да Бога і да Яго абраннікаў.

Абранніца Хрыста — сястра Марыя Малгажата ад Сэрца Пана Езуса, канаючага ў Садзе Аліўным, — маліся за нас!

Sursum Corda!

¹ Ёзеф Ратцингер. Введение в христианство. — Брюссель, 1988. — С. 187.

Беларускія адрасы Ігната Дамейкі. АЗЯРАНЫ

Гэтым артыкулам мы распачынаем серыю публікацый, прысвечаных «беларускім адрасам» у жыцці Ігната Дамейкі, таленавітага вучонага, прыкладнага сем'яніна і хрысціянiна.

Ігнат Дамейка (1802–1889) увайшоў у гісторыю перадусім як сусветнай славы геолог і мінеролаг. Разам з тым наш славу ты зямляк быў прыкладам сапраўднага веруючага хрысціянiна, таму чылійскія католікі спрабуюць распачаць працэс яго беатыфікацыі. Даследчыкі біяграфіі Дамейкі называюць не менш за 17 месцаў на тэрыторыі сучаснай Беларусі (пераважна ў Гродзенскай вобласці), так ці інакш з ім звязаных. У некаторых ён толькі затрымліваўся на непрацяглы час, у іншых бываў часта ці на-

ват жыў там па некалькі гадоў. Маўклівымі сведкамі тых дзён з'яўляюцца велічныя касцёлы, руіны квітнеючых калісьці сядзібаў, памятных валуны і дрэвы, помнікі прадстаўнікоў роду Дамейкаў на старых могілках.

Азяраны — невялікая вёска ў Дзятлаўскім раёне — знаходзіцца ў маляўнічым куточку сярод парослых лесам пагоркаў Навагрудскага ўзвышша. Жыццё, на жаль, паволі сыходзіць з гэтага прыгожага месца: людзей у вёсцы засталася зусім мала, а зімою ўвогуле здаецца, што не сустрэнеш

ніводнай жывой душы. У XIX стагоддзі побач з вёскай знаходзілася шляхецкая сядзіба, якая была ўласнасцю Юзафа Дамейкі, дзядзькі вучонага. У 1884 г., пасля працяглага перыяду эміграцыі, Ігнат Дамейка вярнуўся на радзіму. У канцы жыцця ён зноў змог пабываць у месцах сваёй маладосці, наведаў таксама і Азяраны. У аўтабіяграфічнай кнізе «Мае падарожжы» Дамейка пакінуў апісанне паездкі: «15 жніўня... здаля заўважаю азяранскі лес майго дзядзькі Юзафа, нябожчыка, а перш чым мы ўехалі ў лес, мяне вельмі здзівіў свіст лакаматыва. Мой Божа! Калі апошні раз мы з маім

дзядзькам ездзілі па гэтым лесе, пра чыгунку нічога не чулі нават у Лондане ці Парыжы, а па гэтым лесе можна было праехаць хіба на вузкай каламажцы. Сягоння будуць чыгунку машыны, прыгожыя станцыі; гроша не было, каб паправіць забалочаную дарогу і мост, а сёння – міля дарогі каштуе сто тысяч рублёў.

Пераначавалі ў Азяранах, што належаць майму пляменніку Ігнату. Двор збудаваны на ўзгорку; калісьці, як я выязджаў, тут было амаль пуста, будынак не быў скончаны, малыя дрэўцы і прышчэпы здаля і не відаць былі, а цяпер гэта прыгожая віла ці двор, вялізныя каштаны і ліпы, сад ужо плодны, газоны, ходнікі і клумбы ў англійскім стылі. Раніцай я пайшоў у недалёкі лес, перад смерцю дзядзька пабудоваў для сябе і для жонкі невялікую каплічку, у якой яны і былі пахаваныя. Мой дзядзька Юзаф выхоўваўся ў вальтэраўскай эпоху; у маладосці многа падарожнічаў,

быў вучнем Вернэра ў Фрайбургу, вывучаў мінералогію і горную справу. Ён любіў расказваць мне пра гэта, а ягоныя апавяданні, магчыма, спрычыніліся да таго, што я праз трыццаць гадоў прысвяціў гэтай прафесіі жыццё.

Цяпер каля каплічкі сяляне хаваюць сваіх памерлых; утварыліся могілкі, на якіх ужо, паміж іншымі свежанасыпанымі, былі двэе магілы з выбітымі на камені расійскімі надпісамі. Крыжы яшчэ ўсе каталіцкія, некаторыя пахіліліся, на некаторых завязаныя цясёмкі і стужкі, мабыць, з убору памерлых жанчынаў, знятых пры пахаванні. Але тым з вяскоўцаў, што засталіся ў каталіцкай веры, трэба ісці на Імшу за чатыры мілі, бо бліжэй касцёла няма».

...Цяпер у Азяранах мала што напамінае даўнія часы. Да сённяшняга дня ад сядзібы засталіся толькі руіны вадзянога млына і стайні, і толькі могілкі, як і раней, знаходзяцца ў лесе, за некалькі

кіламетраў ад вёскі. Яны таксама невялікія, без падзелу на каталіцкія і праваслаўныя. Капліца, апісаная Дамейкам, не захавалася. Напэўна, замест яе ў 1928 г. была пабудавана новая, драўляная. Найстарэйшыя помнікі датаваныя сярэдзінай XIX стагоддзя, і самы цікавы з іх належыць Ігнату Дамейку. На вясковых могілках пахаваны, зразумела, не знакамёты вучоны і нацыянальны герой Чылі, але яго пляменнік, таксама Ігнат (1848–1897). Вядома, што ў 1873 г. ён ажаніўся з Тэафіліяй з Вязбоўскіх. На жаль, у пары не было дзяцей, таму Ігнат стаў апошнім уладальнікам Азяранаў з роду Дамейкаў. Пасля яго сядзіба стала ўласнасцю сям'і Ромараў. Іх нашчадкі некалькі гадоў таму прыязджалі ў Беларусь, паставілі знічы і добраўпарадкавалі помнік на могілках.

*Дзмітрый Загацкі,
магістр гістарычных навук,
краязнаўца.*

Сустрэча са святым Казімірам,

або Цуд у Стоўбцах, які адбыўся на стаўпецкія Казюкі ў 2022 годзе

Паэтычны абразок

Грамада людзей у Стоўбцах сабралася разам, каб адрадіць традыцыю і зладзіць святочны кірмаш у гонар святога Казіміра, нябеснага Апекуна Беларусі, — стаўпецкія Казюкі. Нечакана яны ўбачылі самога святога Казіміра. Маршалак грамады прывітаў яго і распачаў з ім гутарку:

Маршалак грамады:

Спытайма ўсім людям

У гэты час:

Якім жа цудам

Прыйшоў ты да нас?..

З нябеснага трону спусціўся?.. Дык шчыра

Вітаем цябе, святы Казіміру!

Святы Казімір:

Вітаю і я вас! Браты і сястрыцы!

У вечнасці часу не лічаць...

Я з вамі заўсёды! У кожнай капліцы...

У духу... І ў гэтым абліччы...

Так, я па крыві каралевіч,

Ўладар ўсяго гэтага краю,

Ды з гэтага пыхі не маю,

У яднанні з Хрыстом — мая веліч!..

Маршалак грамады:

Не прагнуў ты славы на зямным троне,

Ззяеш нам сёння ў нябеснай кароне.

Распавядзі нам, святы наш Патроне,

Як сталася гэта?.. Як ёсць гэта сёння?..

Святы Казімір:

Быў Кракаў калыскай маёй з нараджэння,

Ложам смяротным — Гародня,

А Вільня была маім месцам служэння

Ў любові і праўдзе... Так штодня —

Ў любові да Бога, народа, Айчыны

Выконваў, што Бог мне прызначыў,

Ішоў за Хрыстом...

Маршалак грамады:

Уявіць немагчыма,

Што ўсё гэта ў веку юначым!

А гульні-забавы? А скокі, а чаркі,

Паненак прынаднае кола?..

Ты ж — трону нашчадак! З такой гаспадаркі

Мог бавіцца гучна, вясёла...

Фота В. Ведзена.

Святы Казімір:

Ні пяшчотаў дзявочых, ні гучных забаваў,

Ані ўлады, ні пышных палацаў,

Я не прагнуў. Не гнаўся за прывіднай славай.

Люду простаму братам назвацца

Я заўсёды жадаў... Для нябеснага трону

Толькі марыў ускласці карону...

У ахвяры цяргненняў, у чыстасці цела

Сэрца толькі любоўю гарэла

Да Цябе, Найсвяцейшая Езуса Маці,

Да цябе, мой падданы, гаротны мой браце...

І хваробу як дар я прыняў на дарогу,

У сабе ўсё даверыўшы Богу...

Маршалак грамады:

Перайшоў ты з Гародні ў вечнасці браму,

Асвятліў гэты край ты сабою.

Люд маліўся табе, як святому, таксама

Ўжо тады, як ішоў за труною...

Ацяляў ты няшчасных, нядужых,

Здаравіў целы іхнія й душы...

Пад Кірхольмам, пад Воршай, пад Венай

Блаславіў пераможныя бітвы,

Ззяў над войскам, як рыцар праменны,
Спалучэннем адвагі й малітвы.
І варожая падала зброя,
Родны край бараніў сваю волю,
На труне тваёй меч асвятчалі героі,
Каб свабоду Айчыны не страціць ніколі.
Гімн хвалы табе ўзносім бясконца,
Наш нябесны святы Абаронца!

Святы Казімір:

Бог любіць свой народ, грахі даруе,
Калі з нас кожны ў споведзі шчыруе.
Чакае ўсіх Ён душаў навяртанне
Праз пакаянне...
Касцёлаў зруйнаваных цагліны
Ён ператворыць зноў у мур айчыны,
І брамы пекла што не перамогуць!
Малецеся, браты, сястрыцы, Богу!
Ў малітве з вамі я таксама буду,
Каб стацца, як было калісьці, цуду...

Маршалак грамады:

А цуда пад Полацкам стала:
Конная постаць святога
Ў момант змагання цяжкаго
Дзіўна прад войскам заззяла,
Быццам пасланка ад Бога,
З ёю прыйшла перамога!..

Святы Казімір:

Такою моцай продкаў ззяла вера!
І ў гетмана, і ў кожнага жаўнера!

Маршалак грамады:

З дапамогай святога геройскі
І далей неаднойчы з адвагай
Адбівалі маскоўскія войскі,
Што сюды йшлі з захопніцкай прагай.
Аднаўляць краю роднага веліч
Ты спрыяў нам, святы Каралевіч!
Нашу праўду, свабоду і веру
Ты бярог, о нябесны Жаўнеру!

Святы Казімір:

Не бойцеся! Малецеся, прасеце!
І будзе дадзена па веры вам! У свеце
Мінае слава ўсіх зямных прастолаў...
Узносце вежы новыя касцёлаў,
Каб дух малітвы йшоў да трона Бога,
Адтуль заўжды прыходзіць перамога!

Маршалак грамады:

Рупна ты веру шырыць стараўся,
З ласкі тваёй і Будслаў узняўся
У неба вежамі ды званамі...

О Каралевіч, застанься з намі!
Сваёй малітвай і дарам цудаў,
Каб з нашых земляў прагнаць прыблудаў,
Як ты калісьці ўчыніў пад Воршай,
Пераварні ў найлепшы найгоршы
Дзень!.. З'явіся, як рыцар з аблокаў,
Так, як калісьці, з'яўляўся для продкаў,
І барані ад захопніцкіх маршаў
Край дарагі наш...

Святы Казімір:

Малітваю, працай служыў я старанна
Найперш гаротным сваім падданым,
І зараз я з вамі ў бядзе-прыгодзе,
О любі мой, годны, шляхетны народзе,
Што выцерпеў столькі стратаў,
Ад кратаў ішоў да кратаў...

Маршалак грамады:

Якая б тут прыгода ні гула,
Ў выпрабаваннях, пошасцях і скрусе
Будзь з намі, Рыцар праўды і святла!
Нябесны Абаронца Беларусі!

Святы Казімір:

З зямлёй гэтай крэўна звязаны,
Ў яе ўсёй душой закаханы,
Яшчэ ў час зямной пілігрымкі,
Цяпер жа ў Нябеснай Айчыне
Сваёй вам заўсёднай падтрымкі
Ўдзялю я ў змаганнях, у чыне
Малітвы за вас у цяжарных...
Прыміце ж маё бласлаўненне!

Маршалак грамады:

З падзякай схіляемся ў нізкім паклоне!
Як некалі продкі, тваёй абароне
Усе аддаемся з пакораю, шчыра!
Нябесны Заступнік! Святы Казіміру!

Святы Казімір:

Дык сведчу вам: як Бог вялікі ў Небе,
Так з вамі буду ў кожнае патрэбе!
Свяціся, Край айчынны, ласкай Божай!
Ўсё зло Любоў няхай тут пераможа!

Грамада (паўтарае):

Свяціся, Край айчынны, ласкай Божай!
Ўсё зло Любоў няхай тут пераможа!

Ірына Багдановіч,
9–12 лютага 2022 г.

Андрэй Шпунт

«...НАБЛІЖАЕЦЦА ДА КЯРШНІЦКАГА»

Звяртаючыся да гісторыі Касцёла ў Вялікім Княстве Літоўскім, не цяжка заўважыць, што са з'яўленнем езуітаў на нашых землях імёны гэтых слаўных воінаў Хрыста з цягам часу сустракаюцца ўсё часцей і часцей у самых розных галінах дзейнасці, і гэтак чынам гісторыя пілігрымуючага Касцёла ўсё больш шчыльна пераплятаецца з гісторыяй Краіны. Аднак замест «слаўных» трэба было б сказаць «сціплых», бо ў руплівай дзейнасці працаўнікоў *Ad maiorem Dei Gloriam* іх постаці амаль што незаўважныя, ды й з дэвіза Таварыства Езуса бачна, для Чыёй Славы яны працавалі. Ад постаці застаецца (і тое не заўсёды) пара-тройка слоў ці сказаў, кінутых сучаснікамі. Таму, падабаецца гэта нам ці не, але жыццёпіс — гэта свайго роду каментар да службовага фармуляру, складзены з дасягненняў пэўнай асобы ці, наадварот, фармуляр складаецца як дадатак — і гэта ўсё. (Зразумела, ёсць і адваротныя прыклады, але гэта адбывалася ўжо пасля скасавання Таварыства.) І ўсе яны — і спадчына, і імёны — ляжаць пад пылам забыцця. У ЭГБ, куды, відаць, з-за недахопу паперы павінны былі трапіць толькі «самыя-самыя», за бортам апынуўся Атаназы Людвіг Кяршніцкі, называны сучаснікамі Перыклам, які ўбачыў свет у Гальшанах 15 ліпеня 1678 г. Будзем спадзявацца, што калісьці месца ў айчынных гістарычных даведніках

хопіць усім, а пакуль паспрабуем, наколькі гэта магчыма, пазнаёміць шануюных чытачоў з адным з тых забытых.

Літоўскі Перыкл

Няма ні партрэта, ні магчымасці, каб пашырыць біяграфічнае поле, спаслацца на гербоўнікі, бо кс. Кяршніцкі, мяркуючы па ўсім, не быў шляхціцам. Вядома, што навучаўся ў Віленскай акадэміі і ў 16 гадоў уступіў у Таварыства Езуса. Гэта быў толькі пачатак, бо каб стаць езуітам, патрабаваліся гады напружанай падрыхтоўкі, падчас якой кожны з іх, пераадолюючы цяжкія іспыты, набліжаўся да пастаўленай мэты *Ad maiorem Dei Gloriam*, раскрываючы свае здольнасці. Падчас вучобы Атаназы Людвіг звярнуў на сябе ўвагу як таленавіты прамоўца, таму пасля курсу тэалогіі ў Варшаве яму былі даручаны лекцыі па рыторыцы ў Віленскай акадэміі, а потым у Варшаўскім калегіуме. Гэта быў сапраўдны дзіямент, ззянне якога не магло не заўважыць касцёльнае начальства. З 1709 г. кс. Кяршніцкі становіцца ўрачым прарапаведнікам у касцёле св. Яна ў Варшаве, і хаця, як кожны езуіт, ён сціпла працаваў для павелічэння Славы Пана, слава самога кс. Кяршніцкага гучыць па ўсёй Рэчы Паспалітай Абодвух Народаў — жадаючы пахваліць іншага прамоўцу, казалі: «Набліжаецца да Кяршніцкага», якога параўноўвалі з Перыклам.

Калі ацэньваць усе тыя захапленні нават з невялікай у гістарычных маштабах адлегласці, мабыць мы і згодзімся з Эстрайхерам ці біёграфам кс. Кяршніцкага Браніславам Натоньскім у тым, што на агульным тле мастацтва касцёльнай прамовы, ды й прамовы ўвогуле ў Рэчы Паспалітай кс. Кяршніцкі вылучаўся талентам апавядальніка. Яго прамовы былі падфарбаваны арыгінальнай пальшчызнай, з выразамі, годнымі лексічных даследаванняў, але ўсё ж ён належаў да эпохі, што характарызавалася панаваннем панегірызму, фларыдарызму і макаранізму (і гэта яшчэ не ўсё). Першае, што кідаецца ў вочы, ці то прамова сенатара, ці то ксяндза — засілле лацінскіх словаў і выразаў, што нібыта павінна было сведчыць аб адукаванасці прамоўцы, а на самай справе — аб яго дрэнным гусце. Але ж гэта была толькі вяршыня айсбергу. Створаны езуітамі *Ad maiorem Dei Gloriam* пануючы стыль барока, вядомы нам у першую чаргу па архітэктурных шэдэўрах, наўрад ці выкліча нашае захапленне, калі мы пазнаёмімся з узорами тагачасных «шэдэўраў прамовы», сабраных каралеўскім сакратаром Янам Астроўскім-Данейкавічам пад гордай назвай «Swada polska» (Lublin, 1745). Кяршніцкі таксама выдаў два зборы сваіх прамоваў: «Klucze do skarbu serdecznego...» (Wilno, 1725) і «Wolny głos mów niedzielnych...» (Warszawa, 1727).

Андрэй ШПУНТ — гісторык, архівіст. Нарадзіўся ў 1969 годзе. Скончыў БДУ (1997). У 1989–1994 гг. — супрацоўнік Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі (аддзел старажытнабеларускага мастацтва). У 1996–1998 гг. — супрацоўнік Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі (генеалагічныя даследаванні), у 1998–2000 гг. — вядучы спецыяліст Дзяржжамархіва (геральдыка і генеалогія), аўтар зацверджаных праектаў гербаў Маладзечна, Заслаўя, Крупак, Акіябрскага (Рудабелка), Белаазёрска, Івянца. Аўтар шэрагу навуковых і навукова-папулярных публікацый. Жыве ў Мінску.

Абраз Маці Божай Чэнстахоўскай (Польшча, Ясная Гора).

Абраз Маці Божай Кодэньскай (Польшча, Кодэнь).

Маці Божая Чэнстахоўская і кс. Кяршніцкі SJ

Аднак нас цяпер цікавяць не вартасці тагачаснай прамовы, ды й было б дзіўна, калі б кс. Кяршніцкі пачаў гаварыць моваю Скаргі, што, безумоўна, была куды вышэйшай якасці. (Хаця, як піша Юзаф Бялінскі, «літоўскія прамовы пераконвалі сваіх слухачоў і схілялі іх моцай сваёй прамовы да вяртання ў лона Касцёла»). Галоўнае, што ён быў таксама першы ў сваёй справе, і дзякуючы гэтаму мы можам сёння ганарыцца тым, што айцец Кяршніцкі, наш суайчыннік, 8 верасня 1717 г. прамовіў гамілію падчас першай у Рэчы Паспалітай каранацыі абраза Маці Божай Чэнстахоўскай у прысутнасці 200 000 вернікаў. Безумоўна, аднаго гэтага хапіла б, каб імя кс. Кяршніцкага засталася ў гісторыі Касцёла.

Маці Божая Кодэньская, Сапегі і кс. Кяршніцкі SJ

Але самае цікавае, тое, што найбольш высвечвае яго сціплую асобу, — гэта, безумоўна, яго

сяброўства з кашталянам троцкім, берасцейскім старостам, а ў будучым вялікім канцлерам літоўскім Янам Фрыдрыхам Лукашам Сапегам, выхаванцам езуіцкіх калегіумаў у Берасці, Любліне і Варшаве, вялікім дабрадзеям Таварыства Езуса. Адбылося гэта якраз тады, калі Сапега проста не мог не звярнуць увагу на славу тага каралеўскага прапаведніка, бо рабіў высілкі, каб нарэшце адбылася каранацыя цудадзейнага абраза Маці Божай Кодэньскай (першапачаткова Гвадэлупскай, ці Грыгарыянскай), што знаходзіўся ў касцёле св. Ганны ў сапегаўскай рэзідэнцыі ў Кодэні (сёння невялікі населены пункт у Бельскім павеце Люблінскага ваяводства ў Польшчы).

Нагадаем, што продак Яна Фрыдрыха Лукаша, харунжы вялікі літоўскі Мікалай Пій Сапега, па мянушцы «Пабожны», як уласна перакладалася лацінскае імя Пій — Pius, быў пабожны да такой ступені, што будучы ў 1630 г. пілігрымам у Вечным горадзе, дзе ў Ватыканскім ара-

торыі падчас св. Імшы, цэлебраванай Урбанам VIII, убачыў абраз Маці Божай Гвадэлупскай, ужо не мог ні есці, ні піць, ні спаць. Гэта была, як казалі б у іншых абставінах, любоў з першага позірку, але мацней, значна мацней! За 500 дукатаў магнат арганізаваў... крадзеж абраза, а заадно іншых святых рэліквій. Калі ў Рыме схамянуліся, Сапега быў ужо за межамі Папскай Дзяржавы. Прыехаўшы дамоў, пілігрым склаў святыні ў Кодэньскім замку, даверыўшы справу апецы Божай Маці, і пачаў чакаць. Чакаць прыйшлося нядоўга. Касцёльны суд, скліканы Апостальскім нунцыем, выслухаў шмат цікавага пра душэўныя пакуты абвінавачанага, але для Апостальскай Сталіцы гэта мала што значыла. У выніку быў агалошаны шэраг пунктаў да выканання, дзе першым стаяла пад пагрозай эскамунікі вяртанне ўсяго, што было скрадзена. Мікалай Пій Сапега, гэты «дзіўны і пабожны святатнік», быў гатовы выканаць усе пункты, акрамя першага. Катэгарычна не гатовы. Справа завісла,

Ян Фрыдэрык Лукаш Сапега. Аўгустын Мірыс.
1765 г., палатно, алей.

Мікалай Пій Сапега. Аўтар невядомы. 1709 г.

а на тле падзей, што адбываліся ў Рэчы Паспалітай як у калейдаскопе, увогуле адышла на другі план. У 1632 г. памірае вялікі сябар езуітаў і ўсяго Касцёла Жыгімонт III Ваза. Мікалай Пій Сапега, заручыўшыся падтрымкай новага караля Уладзіслава IV Вазы, падмацаванай яго ўласнаручным лістом, накіроўвае да Урбана VIII свайго пляменніка Аляксандра. Пасольства ад'ехала ні з чым... Тым часам у Сапегі адкрылася магчымасць прадэманстраваць усяму свету, які ён на самай справе католік, не толькі на словах. Калі кароль па нейкіх разліках вырашыў узяць шлюб з княжною-пратэстанткаю з Пфальцскага Курфюршства і амаль наблізіўся да сваёй мэты, калі б не пасол ад Менскага ваяводства Мікалай Пій Сапега, з-за якога праект гэтага шлюбу быў пахаваны. «Пабожны» ахвяраваў прыхільнасцю караля, затое ў вачах каталіцкага свету стаў сапраўдным героем. Апостальскі Нунцый у сваіх рапартах, улічваючы, што і ў іншых спра-

вах Мікалай Пій Сапега стаяў наперадзе ў абароне прывілеяў і недатыкальнасці Касцёла, гарача прасіў Святога Айца аб змякчэнні прысуду за злачынства, здзейсненае ў прыступе рэлігійнага натхнення. Урбан VIII так і зрабіў, па прыкладзе добрага айца, з радасцю прыняўшага марнатраўнага сына, а ў знак прабачэння і любові падараваў Сапегам свой сапфіравы пярсцёнак з гербам роду Барберыні. Мікалай Пій Сапега не толькі змог пакінуць у сябе аблюбаваны ім каштоўнасці, але і атрымаў яшчэ рэліквіі св. Каспрыцыя. Заставаўся абавязак пабудаваць святыню для змяшчэння там цудатворнага абраза Маці Божай Гвадэлупскай (Грыгарыянскай), чым «Пабожны» энергічна заняўся, не шкадуючы сродкаў. Узведзены ў рэнесансным стылі, касцёл пад тытулам св. Ганны быў кансэкраваны 8 студзеня 1636 г.

...Ішоў час, і слава абраза ўзрастала. У кодэньскім касцёле св. Ганны служылі 11 ксяндзоў і прапаведнік з Таварыства Езу-

са. У нядзелі і святы прыходзілі тысячы вернікаў. Ахвяраванні сцякаліся ў святыню шчодрым патокам як удзячны адказ на дапамогу Маці Божай. Падчас кананічнай візітацыі 28 верасня 1718 г. Луцкага біскупа Яахіма Пжэбендоўскага адных толькі вотаў, аздабляючых цудатворны абраз, было налічана 232.

Ва ўсёй гэтай гісторыі не было толькі аднаго, што не давала супакою Яну Фрыдрыху Лукашу Сапегу, — ватыканскіх каронаў. Справа гэтая была няпростаю. Відаць, продкам не хапіла настойлівасці (калі ўвогуле гэтае пытанне ўзнімалася). Ва ўсялякім выпадку, Ян Фрыдрых Лукаш Сапега, не разлічваючы толькі на сваю настойлівейшую просьбу да Рыма, заручыўся пасярэдніцтвам Апостальскага Нунцыя і Луцкага біскупа Пжэбендоўскага, і ў выніку ў 1721 г., на свята Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі, павінна была адбыцца каранацыя абраза Маці Божай Гвадэлупскай, ці, як Яе цяпер называлі, Кодэньскай. Кс. Кяршніц-

Урбан VIII. П'єтро да Кортоне.
Паміж 1624–1627 гг., палатно, алеї.

Клімэнт XI. Аўтар невядомы. Паміж 1700 і 1721 гг.

кі падрыхтаваў каранацыйную прамову, але 19 сакавіка памірае Клімэнт XI, так і не паспеўшы падпісаць каранацыйнае брэве, а следам за Папам памірае і патэнцыйны каранатар — Луцкі біскуп Яахім Пжэбендоўскі. Справа, ужо амаль вырашаная ў Рыме, зацягнулася...

...Пакуль ішла падрыхтоўка да каранацыі, здзейснілася справа, у выніку якой увесь свет павінен быў даведацца пра цудоўны абраз. Высылкамі Сапегі і Кяршніцкага нарадзілася гісторыя абраза Маці Божай Кодэньскай з прысвячэннем Клімэнту XI пад назвай «*Monumenta antiquitatum Marianarum*» (Warszawa, 1721) у дзвюх частках *in folio*, напісаная на лаціне надзвычай квяцістай мовай, перагружанай паэзіяй, цытатамі з класікаў, дзіўнай рыторыкай і вучонасцю. Сапега прадставіў «труд» на разгляд біскупам Пжэбендоўскаму і 3 кастрычніка атрымаў «пышную, як і стыль самой кнігі», пахвалу біскупа. Аднак смерць Святога Айца прыпыніла галоўную (ці

адну з галоўных) справаў жыцця Яна Фрыдрыха Лукаша Сапегі. Ён піша новае прысвячэнне і пад датай 2 чэрвеня 1721 г. дасылае кнігу Інакенцію XIII з новай просьбай, у выніку якой біскуп Луцкі Стэфан Багуслаў Рупнеўскі каранаваным абраз на свята Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі ў 1723 г. пры вялікай прысутнасці прадстаўнікоў Кароны і Літвы — магнатаў, рыцарства, саноўнікаў, святарства, а таксама вернікаў лацінскага і ўсходняга абрадаў.

«*Monumenta antiquitatum Marianarum*»

Трэба заўважыць, што столькі ласкава прынятай Святым Айцом кнігі прыпісвалася Яну Фрыдрыху Лукашу Сапегу, ды й на вокладцы стаяла яго імя; тым не менш, годнае ўвагі сведчанне кс. Яна Антонія Пашакоўскага SJ, які лічыў сапраўдным аўтарам кс. Кяршніцкага, якога ён ведаў асабіста, бо 30 гадоў знаходзіўся з ім у адной ордэнскай правінцыі. Сапраўды, як сцвярджае біёграф

кс. Кяршніцкага польскі гісторык Браніслаў Натоньскі: «Можна меркаваць, што Кяршніцкі дапамагаў магутнаму пратэктару збіраць матэрыялы і надаў ім канчатковую літаратурную форму». Дадатковы аргумент на карысць аўтарства кс. Кяршніцкага — вялікая ўдзячнасць Сапегі, які не пашкадаваў падарыць свайму супрацоўніку абраз Маці Божай, падараваны яму Інакенціем XIII.

Рэктар калегіума ў Слуцку

Кс. Кяршніцкі, зрабіўшы сваю справу, пакінуў Кодэнь і 16 жніўня 1722 г. быў прызначаны рэктарам слускага калегіума.

З пачатку XVII ст. Слуцк належаў Радзівілам. Пры кіраванні князеў Януша і Багуслава горад, які меў дагэтуль праваслаўнае аблічча (14 цэркваў), стаў кальвінісцкім, ператварыўшыся ў моцную заможную фартэцыю, якую неабходна было вярнуць у лона Касцёла, і хто, як не езуіты, справіўся б з гэтай задачай! Адзіная дачка кн. Багуслава і ўладальніца Слуцка Людвіка Караліна ў

Інакенці XIII. Аўтар невядомы.

другім шлюбе была за шваграм германскага імператара князем Карлам Філіпам Нойбургскім, католікам, які дазволіў езуітам асесці ў Слуцку напрыканцы XVII ст. Першапачатковая рэзідэнцыя, у якой пражывала пяць ксяндзоў, да 1715 г. ператварылася ў калегіум з адпаведнай інфраструктурай (калегіум, драўляны касцёл Св. Духа, фальваркі), што развіваліся пры падтрымцы ахвярадаўцаў і ўладальнікаў Слуцка. Крок за крокам езуіты «адваёўвалі» горад, што адбывалася на вельмі неспрыяльным тле: Паўночная вайна, голад, мор, «наведаванні» вайсковых аддзелаў расійскіх і шведскіх, даставалася ад пастояў і сваіх літоўскіх харугваў...

Новы рэктар за тры гады кіравання, як піша кс. Станіслаў Заленскі ў сваім вядомым шматтомным даследаванні «Jezuici w Polsce», выдадзеным на пачатку XX ст. у Кракаве, «прыздобіў касцёл, палепшыў фальварачную гаспадарку і вілу ў Падзежы

(у памяць князя Карла Філіпа названую Каралавіла), набыў гадзіннік, бильярд, пабудаваў лазню і бровар». Дарэчы, касцёл быў адноўлены пры дапамозе Яна Фрыдрыха Лукаша Сапегі.

Яшчэ падчас працы ў Варшаве кс. Кяршніцкі, акрамя іншых абавязкаў, быў кіраўніком бібліятэкі калегіума, таму належным чынам ацэньваў значэнне бібліятэк і архіваў для жыцця грамадства. У Слуцку яго намаганнямі быў пабудаваны асобны бібліятэчны будынак з цэгля.

Працы хапала самай рознай. Рэха крывавых рэлігійных хваляванняў у Торуні ў ліпені 1724 г. у тым жа годзе дакацілася да Слуцка, і студэнты-кальвіністы, па прыкладзе сваіх польскіх адзінаверцаў, уварваліся на гэты раз у царкву і апаганілі абразы Маці Божай і святых. Гадаванцы кс. Кяршніцкага былі мацней не толькі духоўна, але і фізічна: яны пахваталі нягоднікаў і прыцягнулі іх да прэфекта кангрэгацыі а. Францішка Цяцёрскага, які пасля кароткага «працэсу» загадаў надаваць ім бізуноў. У Торуні за гэтыя рэчы яны маглі б застацца без галоў і рук, у нас жа рэлігійная талерантнасць зайшла так далёка, што кіраўніцтва кальвінскага збору не пасаромелася падаць скаргу каралю і Сойму, дамагаючыся, каб езуітаў, «як парушальнікаў грамадскага супакою», выгналі з горада. Рэктар кс. Кяршніцкі таксама падаў сустрэчную скаргу і паралізаваў іх высілкі, хаця, як лаканічна кажа Заленскі, «выйшлі цэлыя». Паралізаваў таксама высілкі

мясцовых базыліянаў адкрыць свае школы ў Слуцку, што магло адштурхнуць праваслаўную моладзь ад езуіцкіх навучальных устаноў.

Кіраўнік рэзідэнцыі Таварыства Езуса ў Драгічыне

16 жніўня 1725 г. кс. Кяршніцкі пакінуў пасаду рэктара і пражываў у Вільні і Горадні, а 12 верасня 1728 г. стаў кіраўніком рэзідэнцыі Таварыства Езуса ў Драгічыне, прыкладаючы намаганні ператварыць яе ў калегіум. І тут на дапамогу зноў прыйшлі ўплывовыя сябры і тыя ж Сапегі. Калі ў лютым 1732 г. кс. Кяршніцкі пакідаў Драгічын, адно крыло будучага калегіума было гатовае і будавалася другое. Акрамя таго, ён пакідаў добра ўпарадкаваны архіў.

* * *

Апошнія гады жыцця ксёндз Кяршніцкі працаваў у Віленскай акадэміі ўрачыстым прапаганднікам, а потым прафесарам права (дактарат у 1723 г.).

Памёр у Вільні 13 студзеня 1733 г.

На думку кс. Яна Антонія Пашакоўскага SJ, «Кяршніцкі пакінуў шмат працаў у рукапісах, і калі б іх выдаць, была б вялікая бібліятэка». ...Адзіную жывую характарыстыку кс. Кяршніцкага я знайшоў у вялікім шматтомным даследаванні Юзафа Бялінскага, прысвечанага Віленскаму ўніверсітэту: «Муж вялікага розуму і не меншай вучонасці».

ЛІТАРАТУРА

1. Шпунт А. Знак асаблівай пашаны. (Да гісторыі каранацый абразоў НІІМ у Рэчы Паспалітай) // Наша вера, № 1 (7), 1999.
2. Ярашэвіч А. Цудадзейныя абразы Берасцейшчыны // Наша вера, № 1 (7), 1999.
3. Bieliński J. Uniwersytet wileński. T. II. — Kraków, 1899–1900. — S. 583–584.
4. Bieliński J. Uniwersytet wileński. T. III. — Kraków, 1899–1900. — S. 219.
5. Janik M. Z dziejów wymowy w wieku XVII i XVIII. // Pam. liter., R.7, 1908 — Lwów. — S. 463–465.
6. Kodeń // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. IV. — Warszawa, 1883. — S. 238–240.
7. Natoński B. Kieśnicki (Kiersznicki) Atanazy Ludwik // PSB. T. XIII. — Wrocław–Warszawa–Kraków, 1966–1967. — S. 431–432.
8. Podlasiak (P.J.K.). Kodeń Sapiehow. — Kraków, 1898.
9. Załęski S. Jezuici w Polsce. T. IV. Cz. IV. 1648–1773. — Kraków, 1905. — S. 1617–1618.

Ігар Сурмачэўскі

Юнацтва будслаўскага касцёла

Сувязь Будслава з Вільняй

Гісторыя Будслава сягае аж да 1504 года, калі вялікі князь ВКЛ Аляксандр Ягелончык (1461–1506) падараваў віленскім бэрнардынам 600 моргаў у Матыцка-Маркаўскай пушчы, што мясцілася на ўскрайку Менскага павета за вёскай Матыкі паміж рэчкамі Сэрвач, Турака і Зуйка. Лес бэрнардыны атрымалі, каб абаграваць віленскі кляштар святых Францішка і Бэрнарда, таму дрэва сплаўлялі па хвалях Сэрвачы да Віліі, а там і да сталіцы ВКЛ. Першымі насельнікамі ў пушчы былі два манахі: а. Каспер і брат Юзаф. Яны пабудавалі сабе жылло на ўзор пастуховых будаў і назвалі гэта месца *Буда*. Так з’явіўся першы архітэктурны помнік у Будславе.

Гісторыя будслаўскага касцёла пачалася з 1589 года, калі за кошт ашмянскага суддзі Станіслава Карэйвы была пабудавана драўляная капліца, асвечаная ў 1591 годзе Віленскім біскупам Кіпрыянам пад тытулам Наведзінаў Найсвяцейшай Панны Марыі. Час пабудовы драўлянага касцёла ў Будзе і распачацце культу Будслаўскай Багародзіцы — гэта час Контррэфармацыі, калі Каталіцкі Касцёл паўстаў супраць Рэфармацыі. На еўрапейскіх абшарах амаль па ўсёй Свяшчэннай Рымскай Імперыі віравала апошняя самая буйная рэлігійная вайна паміж пратэстантамі і католікамі, так званая Трыццацігадовая (1618–1648). Гэты першы перыяд можна назваць «дзяцінствам» будслаўскага касцёла. Яго другі перыяд —

«юнацтва» і росквіт прыйшоўся на 1633–1639 гады, калі за кошт Януша Кішкі, полацкага ваяводы і вялікага гетмана ВКЛ, а таксама другіх ахвярадаўцаў была пабудавана новая каменная святыня пад тытулам Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі.

Калі ад першага перыяду нам засталася толькі выява алтара-рэтабля з цудатворнай Будслаўскай Багародзіцай на графічным аркушы ў «Трактаце другім аб цудатворным вобразе Найсвяцейшай Панны Марыі» з кнігі Элеўтэрыя Зеляевіча «Задзяк Нябесны на зямлі...» (Вільня, 1650), то другі перыяд жыцця будслаўскага касцёла вонкава вядомы па той жа кнізе а. Зеляевіча. Наваколле Будскай пушчы, дзе чыніліся Боскія цуды, аўтар апісвае ўзнёсла і рамантычна: «Дзе перад тым у глыбокіх рэчышчах і глухіх гушчарах драпежныя мядзведзі, ваўкі і іншыя дзікія звяры знаходзіліся, там падняўся Касцёл Панскі; дзе быў чутны страшны звярыны рык і жахлівае кугаканне і клёканне пугачоў, там, пры тым жа касцёле ўбогім, вылечваліся нямоглыя, кульгавыя, эпілептыкі, нямыя, зачараваныя, скалечаныя перунамі, і ад іншых непрыемнасцяў». У цэнтры графічнага аркуша стаіць першы мураваны касцёл, пабудаваны ў 1633–1643 гадах.

Многія даследчыкі звяртаюць увагу на тое, што першы мураваны будслаўскі касцёл будаваўся на працягу 10-ці гадоў: з 1633-га па 1643 год. Выкажу меркаванне, што ўзвядзенне будынка

першай мураванай будслаўскай святыні адбылося да 1637 года. Аб гэтым магчыма даведацца з тэксту на драўлянай аснове Будслаўскай Багародзіцы: «...на большай частцы гэты касцёл вымураваны каля года Панскага 1637». Архітэктарам быў полацкі муляр Андрэас Кромер, нямецкага паходжання і русінскай веры (уніят), але дата 1643 года таксама мае вялікае значэнне для гісторыі святыні, бо менавіта 9 ліпеня 1643 года касцёл быў асвечаны айцом Лаўрэнціно Пшэбборам пад тытылам Наведзінаў Паннай Марыяй святой Альжбеты. Магчыма, з 1637-га па 1643 год вяліся ўнутраныя працы па аздабленні інтэр’ера касцёла. Да 1643 года побач з каменным касцёлам бэрнардыны пабудавалі невялікі драўляны кляштар (*coenobiolum*), дзе кожны манах жыў у асобнай келлі.

Але вернемся да графічнага аркуша з кнігі Э. Зеляевіча, бо гэта найважнейшая крыніца інфармацыі аб тым, як выглядаў храм у часы свайго «юнацтва». Каменны касцёл быў адной з самых прыгожых святыняў бэрнардынаў на землях Вялікага Княства Літоўскага. Дрэварыт з кнігі 1650 года рэпрэзэнтуюе касцёл у незвычайнай перспектыве, якая нагадвае сучасны фотаздымак з дапамогай лінзы «рыбіна вока» ці малюнак у адваротнай перспектыве, якая выкарыстоўвалася ў візантыйскім іканапісе і ў еўрапейскім жывапісе Сярэднявечча. Па адваротнай перспектыве лініі франтонаў даху разыходзяцца ад

Ігар Сурмачэўскі — мастак, рэстаўратар, калекцыянер. Нарадзіўся 3 кастрычніка 1961 года ў вёсцы Вязань Дзяржынскага раёна Мінскай вобласці (былы маёнтак Багдашэўскіх). У 1979–1984 гг. вучыўся ў Беларускай тэатральна-мастацкай інстытуце на кафедры «Інтэр’ер і абсталяванне». З 1988 года ўвайшоў у склад моладзевай секцыі Саюза мастакоў БССР. З 1980 года збірае калекцыю рэчаў і дакументаў па гісторыі беларускай культуры, якой цікавіўся яшчэ з дзяцінства. З 1988 года займаецца рэстаўрацыяй абразоў і жывапісу. У 2010 годзе ўзнагароджаны ордэнам святой Еўфрасінні Полацкай за заслугі перад Беларускай Праваслаўнай Царквою.

Будслаўскі касцёл. Гравюра (дрэварыт) з кнігі Э. Зеляевіча «Задыяк на зямлі...». 1650 г.

гледача, а фасад апсіды наогул вывернуты на 90°, і мы бачым схаванае акно, якое па правілах перспектывы павінна выходзіць у бок Даўгінава. Аналізуючы выяву касцёла сярэдзіны XVII стагоддзя, магчыма ўявіць, што будынак святыні быў прамавугольны, аднанававы, з трохкутным шчыпцом на галоўным фасадзе, увянчаным невялікім крыжам; двухсхільны чарапічны дах заканчваўся над пачаткам прэзбітэрыя таксама трохкутным шчыпцом з невялічкім крыжам уверсе. Дах трохграннай апсіды алтара з прэзбітэрыем далучаўся трохі ніжэй за асноўны аб'ём перакрыцця. Магчыма, што прэзбітэры з апсідай алтара

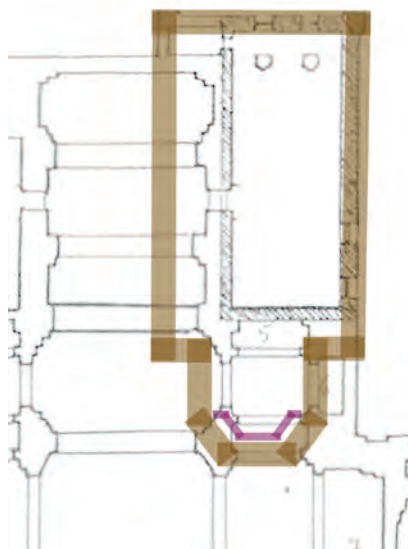
больш выходзілі за асноўны аб'ём касцёла дзеля таго, каб было месца для хору манахаў, які звычайна мясціўся перад алтаром ці за алтаром (першы варыянт больш верагодны. Дарэчы, чорны алтар ідэальна «садзіўся» ў плане на трохграннае завяршэнне апсіды. Галоўны фасад касцёла па баках атачалі дзве высокія васьмігранныя вежы са шпілямі. Карніз галоўнага фасада дзяліў вежы на два ярусы. Дарэчы, галоўны фасад будслаўскага касцёла з дзвюма вежамі вельмі нагадвае фасад віленскага касцёла святых Францішка і Бэрнарда, пабудаванага ў XVI стагоддзі ў стылі віленскай готыкі. Яшчэ адна невялікая вежа ўзвышаецца

ца пасярод чарапічнага даху. У гатычнай архітэктуры яна мае назву *пинакль* (*pinnaculum* — лац. *шчыпец, крыльца*). Невялікая вежачка вянчаецца мініяцюрным шатром — фіялам. Бакавыя фасады падзелены трыма высокімі арачнымі вокнамі. Павуглах касцёл быў упрыгожаны рустыкай, характэрным прыёмам для архітэктуры позняга Адраджэння — маньерызму. Да канца XVII стагоддзя на трох вежах касцёл займаў адмысловыя званы, адлітыя ў Вільні самым славутым майстрам. На адным са званоў быў надпіс: «Assumptio B.M. V. Anno Dom. 1681» і ніжэй: «Joannes Delmar me fecit». Ян Дэламар (*Joannes Delamars, De La Mars*) быў знакамітым віленскім майстрам-людвісарам французскага паходжання. У 1662–1690 гадах працаваў на арсенал князя Багуслава Радзівіла ў Біржах і ў Вільні. Выконваў самыя адказныя працы па ўпрыгожванні званамі віленскай ратушы, віленскага касцёла святых апосталаў Пятра і Паўла, віленскага касцёла святой Ганны і касцёла бэрнардынак святога Міхала.

Многімі гісторыкамі сцвярджаецца, што каменны касцёл XVII стагоддзя з цягам часу стаў капліцай, убудаванай у вялікі храм XVIII стагоддзя на ўзор Парцынкулы ў базыліцы Санта Марыя дэлы Анджэлі (Парцынкула — першая маленькая капліца XIII стагоддзя, з якой пачаў свой пастырскі шлях святы Францішак, знаходзіцца ў інтэр'еры вялікай базылікі *Basilica di Santa Maria degli Angeli* ў Азізі). Цяпер капліца мае назву першага будслаўскага храма Наведзінаў Марыяй святой Альжбеты, а назва святой Барбары хутчэй належала брацтву, якое існавала пры касцёле. Памеры старога каменнага касцёла, калі за яго прымаць капліцу Наведзінаў Марыяй святой Альжбеты, не адпавядаюць звесткам архіўных крыніцаў XVII–XVIII стагод-

дзяў. Касцёл перыяду «юнацтва» ў апісаннях, акрамя прэзбітэрыя з хорам, меў бакавыя алтары, прычым у апісанні першай паловы XVIII стагоддзя алтароў было дзевяць, і ўсе яны былі асвечаны рознымі біскупамі. У 1737 годзе згадваецца алтар святога Францішка, у які быў перанесены цудатворны абраз Укрыжаванага Хрыста з Ілава. У архіўных дакументах згадваецца, што ў канцы 1756 года на Божае Нараджэнне апякунка касцёла Барбара Сакалінская-Скарульская, жонка ковенскага харунжага і ўладарка Даўгінава, была пахавана ў крыпце пад алтаром святога Антонія.

Акрамя кнігі «Задыяк нябесны...» 1650 года, ёсць яшчэ некалькі архіўных дакументаў, якія даюць магчымасць намацаць хоць невялікія кропкі асновы «другога» касцёла. Па-першае — гэта малюнак на тытуле рукапіснай хронікі кляштара бэрнардынаў у Будславе 1769 года. На малюнку, зробленым акварэллю, і дадзена выява будслаўскага касцёла, фасад якога быў перабудаваны пасля пажару 28 мая 1739 года. У той бядзе драўляны кляштар, пабудаваны ў XVI–XVII стагоддзях, быў знішчаны цал-

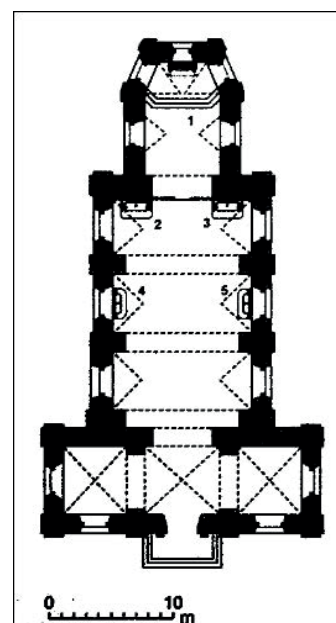
Спраба рэканструкцыі памераў будслаўскага касцёла XVII стагоддзя і размяшчэннем «чорнага» алтара ў яго апсідзе на плане касцёла пасля перабудовы ў 1767–1783 гадах.

кам. Пры гэтым каменны касцёл, размешчаны правей ад будынкаў драўлянага кляштара, пацярпеў няшмат. Гвардыянам у той час быў а. Станіслаў Вяржбіцкі OFM, і менавіта па яго ініцыятыве фасад каменнага касцёла быў перабудаваны ў стылі віленскага барока з высокім франтонам, які вянчала стромкая вежа з высокім крыжам. Злева ад галоўнага фасада касцёла бачны двухпавярховы атынкаваны белы будынак з

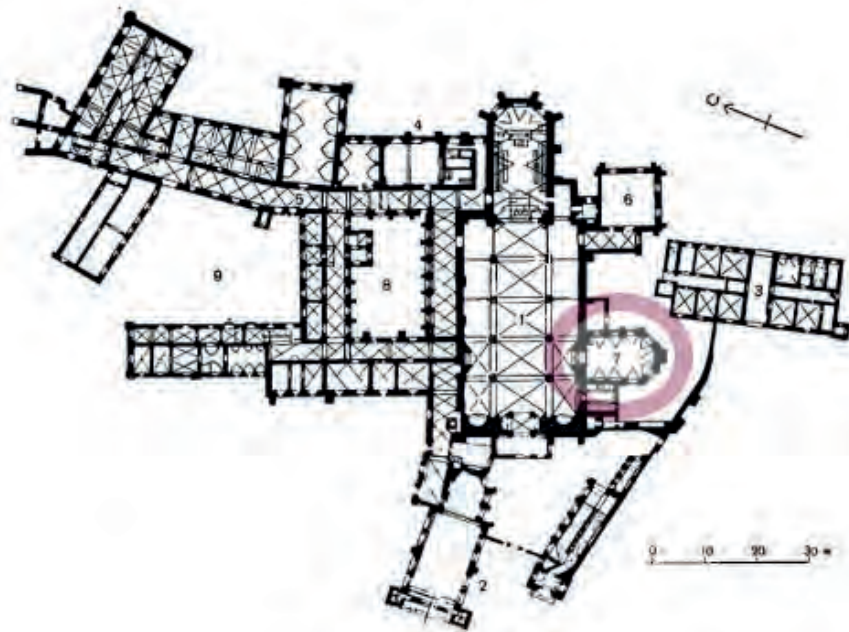
двумя вуглавымі контрфорсамі. Справа ад касцёла — драўляныя гаспадарчыя будынкі кляштарнага «фальварка», пляц ля якіх агароджаны плотам з жэрдак (у XIX стагоддзі фальварк быў размешчаны па другі бок — злева ад уваходу ў касцёл XVII стагоддзя). У навуковых працах асобны белы будынак абазначаны як новы кляштар, але больш дэталёва гэты двухпавярховы будынак магчыма распазнаць па запісах з «Інвентару 1822 года». Там першы паверх кляштара азначаны так: «Korytarz pierwszej kondygnacji (першы калідор на першым паверсе). Калідор, які ад касцёла ідзе, у якім памяшканне *старой закрыстыі*, якая мае тры вакны, за кратамі жалезнымі, дзверы на завесах жалезных, з замком унутраным; з дзвюма шафамі, кожная шафа з замком і завесамі жалезнымі; з каморай, у якой адно вакно з кратамі, таксама жалезнымі». Апісанне 1822 года дакладна стасуецца з мапамі-планамі 1858 года. Архіўная справа аб апошніх гадах будслаўскага кляштара, якая носіць мудрагелістую назву «Департамент духовных дел иностранных испо-

Выгляд касцёла бэнэдыктынак св. Войцеха ў Мінску з боку апсіды. Фота 1871 г.

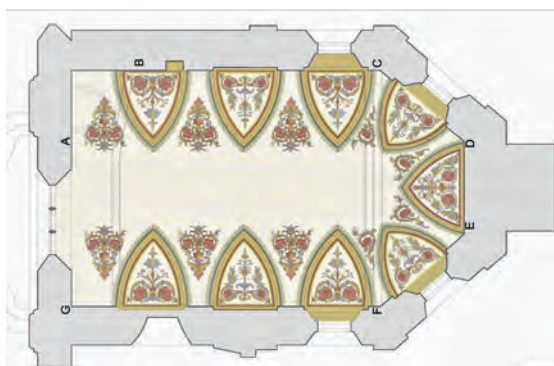
План касцёла бэнэдыктынак св. Войцеха ў Мінску. Архітэктар А. Кромер. 1647 г.

План бэрнардынскага касцёла і кляштара святых Францішка і Бэрнарда. Вільня. Пад №7 — капліца святога Фларыяна.

Юзаф Янушкевіч. План бэрнардынскага касцёла і кляштара святых Францішка і Бэрнарда. Вільня. 1799. Пад №6 — капліца Пана Езуса Хрыста (святога Фларыяна). Бібліятэка Віленскага ўніверсітэта.

План з роспісам скляпенняў капліцы святога Фларыяна. Рэстаўрацыя 2019 г.

веданий Министерства внутренних дел. Римско-католический отдел. Ходатайство Римско-католической духовной коллегии о разрешении возобновить римско-католическое богослужение в приписанной к Будславской римско-католической церкви Вилейского уезда Виленской губернии Березовской римско-католической филиальной церкви того же уезда и губернии» 1876 г. захоўваецца ў Санкт-Пецярбурзе (РГИА, ф. 821, воп. 125, с. 1250). Чарцяжы планаў будслаўскага касцёла і кляштара знаходзяцца ў асобнай тэчцы «Планы, Фасады і Разрезы. Строениямъ по Бэрнардынскому монастырю, состоящего въ Виленской Губернии, Вилейскаго уезда в м. Будславъ». 1858 г. (РГИА, ф. 821, воп. 125, с. 2550, л. 13–14). Таму месцазнаходжанне «старой» сакрыстыі на плане 1858 года магчыма знайсці дакладна. Будынак «старой» сакрыстыі з'явіўся дзякуючы намаганням новага гвардыяна а. Канстанціна Пенса OFM, абранага на капітуле ў Коўне ў 1749 годзе. Канстанцін Пенс паставіў перад сабой грандыёзныя планы па будаўніцтве ў Будславе не толькі новага кляштара, але і новага касцёла. 25 чэрвеня 1749 года будаўніцтва пачалося менавіта з сакрыстыі, і ўжо 20 кастрычніка 1754 года браты пасяліліся ў двухпавярховым кляштары. Былі пабудаваны тры каменныя будынкі, якія называліся «лініямі», — яны размясціліся за касцёлам літарай «П» у плане. 29 ліпеня 1767 года, у дзень святых апосталаў Пятра і Паўла, пачалося будаўніцтва новага касцёла. Аўтарам праекта быў Юзаф Фантана (1716–1773), вядомы варшаўскі архітэктар італьянскага паходжання. 7 верасня 1783 года, на свята Нараджэння Найсвяцейшай Панны Марыі, новы мураваны касцёл быў асвечаны Віленскім біскупам суфраганам Трокскім Францішкам Алойзам Яношам-Гзоўскім (1732–1786).

Разважаючы над датамі пабудовы новага кляштара і перабудовы будслаўскага касцёла трэцяга перыяду, «сталага» ўзросту, можна прыйсці да высновы, што выява святыні, змешчаная на тытуле рукапіснай хронікі кляштара бэрнардынаў у Будславе 1769 года — гэта адлюстраванне касцёла і «старой» сакрыстыі на 1750 год — у гэты час ужо быў пабудаваны белы двухпавярховы будынак злева ад касцёла, але не быў завершаны ўвесь комплекс кляштара (1754) і не пачалося грандыёзнае будаўніцтва святыні ў 1767 годзе. Дарэчы, агульны выгляд фасадаў будслаўскага кляштара на канец XVIII ст. можна ўбачыць на гравюры Гіршы Ляйбовіча «*Provincia Litvana Ord[ini]s S[ancti] Francisci, O[r]dini[s] d[est]ri[ct]a[e] Observation[is] Mathemat[ice], Geographice Delineata*» — там над галоўным уваходам кляштара (у плане гэта папярочка літары П ці другая «лінія») бачна невялікая шасцікутная вежа з крыжам.

Яшчэ адна крыніца, у якой згадваецца інтэр'ер касцёла XVII ст. — рукапісныя занатоўкі *SILVA RERUM* Міхала Адама Слізня (1691–1760), старосты крэўскага. Ён апісвае памятную пліту свайго прадзеда Аляксандра Слізня (1579 — 1651), стольніка ашмянскага, старосты мядзельскага, каралеўскага сакратара. Пліта з чырвонага «каралеўскага» мармуру і тэкстам-эпітафіяй цяпер знаходзіцца праваруч ад «чорнага» алтара пад арачнай нішай са скульптурай Хрыста Ессе Номо. Апісанне пліты датаванае 1730–1740 гадамі; такім чынам чытаем у нататках пад №17: «*Epitaphium w kościele budzkim marmurowe przeciwko ambony po prawej stronie na filarze pradziada rodzonego mnie, Michała Śliostnia, podkonius*» (Эпітафія ў касцёле Будскім мармуровая, насупраць амбоны па правым баку на калоне (слупе) прадзеда, роднага мне, Міхаіла Слізня, падканюшага

Юзаф Чаховіч (1817–1887). Выгляд вуліцы Бэрнардынскай з касцёлам св. Ганны і бэрнардынскім касцёлам і кляштарам. Фота 1874 г. Па цэнтры бакавога фасада касцёла св. Францішка і Бэрнарда бачна капліца святога Фларыяна з боку апсіды.

Напалеон Орда. Краявід з касцёлам св. Ганны і бэрнардынскім касцёлам і кляштарам святых Францішка і Бэрнарда. Акварэль. 10.05.1875 г. Музей Нарадовы. Крак аў

Юзаф Чаховіч (1817–1887). Бакавы фасад бэрнардынскага касцёла святых Францішка і Бэрнарда з боку р. Віліі. Фота 1875 г. Крайні злева будынак за цаглянай агароджай — капліца св. Фларыяна з боку апсіды. Па цэнтры — плябанія.

ВКЛ, старосты крэўскага»). А цяпер уявіце: дзе ў гэтай маленькай капліцы мясцілася амбона, адкуль святар казаў слова Божае? А калона ці слуп і, напэўна, не адзін? А можа, мармуровую пліту перанеслі падчас перабудовы касцёла ў канцы XVIII ст.? Ці перад прэзбітэрыем было дзве калоны?

Магчыма, галоўны фасад касцёла XVII ст. выходзіў на рэчку Сэрвач, а «чорны» алтар знаходзіўся адносна вялікага алтара XVIII ст. павернутым на 180°, гэтак, як ён і цяпер, але пытанне аб памерах старога каменнага касцёла першай паловы XVII стагоддзя, убудаванага ў касцёл канца XVIII стагоддзя, застаецца адкрытым. Магчыма, ён займаў у плане плошчу, якая ахоплівала частку прасторы галоўнага алтара і ўвесь аб'ём капліцы Наведзінаў Паннай Марыяй святой Альжбеты. І яшчэ адна заўвага з архіўных дакументаў: каменны касцёл XVII стагоддзя быў у тры разы большы за драўляны канца XVI стагоддзя.

А ці магчыма цяпер апынуцца ў інтэр'еры першай мураванай будслаўскай святыні? Не, я не маю на ўвазе сучасны стан капліцы XVII стагоддзя з «чорным» алтаром, я мару апынуцца ў аб'еме інтэр'ера першай мураванай святыні: са скляпеннем і распалубкамі над арачнымі вокнамі, з трохграннай апсідай, каб ацаніць прапорцыі звонку і аглядзець бакавыя фасады. Уяўляеце (!) — такая магчымасць існуе, толькі дзеля гэтага трэба зрабіць пілігрымку ў нашу духоўную сталіцу — у Вільню. Там, у Вільні, на месцы Крывога замку пры Полацкім шляху, знаходзіцца першакрыніца будслаўскай святыні — бэрнардынскі касцёл і кляштар святых Францішка і Бэрнарда. Ме-

Маці Божая Балесная. Віленскі майстар. 1699 г. Касцёл святых Францішка і Бэрнарда. Вільня. Бакавы алтар (злева) у цэнтральнай наве. Стан пасля рэстаўрацыі касцёла. Фота Костаса Шукевічуса. 2019 г.

Ян Булгак. Правая нава касцёла святых Францішка і Бэрнарда. 1919 г. Справа бачны ўваход у капліцу святога Фларыяна.

навіта адсюль прыйшлі першыя манахі ў Маркоўска-Матыцкую пушчу. З Вільні былі ўсе першыя насельнікі і гвардыяны будучай малой базылікі, праз Вільню сюды ў заповітныя лясы прыйшла італьянская святыня. У нашай духоўнай сталіцы ў пачатку 1630-х гадоў здарыліся дзеі, якія паўплывалі на лёс будслаўскага кляштара. Гэтыя дзеі звязаны са шляхетным родам Калецкіх гербу «Трубы», з трыма братамі: Андрэем, Аляксандрам (1580–1632), Фларыянам (1580–1641).

Пра Андрэя Калецкага піша Каспер Нясецкі ў сваім «Гербоўніку»: «...Андрэй, які памёр маладым і па смерці якога брат Аляксандр *majetność jego legował na kanclerza duchownego*» — то бок, яго ўсю маёмасць запісаў у тэстамэнце на канцлера духоўнага (канцлер у касцёле — духоўны кіраўнік канцылярыі біскупа), але хутчэй за ўсё тут меўся на ўвазе іх родны брат а. Фларыян, дыфінітар і гвардыян бэрнардынскага канвенту ў Вільні.

Аляксандр Калецкі (1580–1632) — адзін з двойнятаў з братам Фларыянам, вядомы вайсковы дзеяч ВКЛ, меў асаблівую прыязнасць да Будслава. Вось як гаворыць пра гэта на пахаванні Аляксандра Калецкага ў бэрнардынскім касцёле святых Францішка і Бэрнарда ксёндз Ваўжынец Прус, дыфінітар і прапаведнік-юбілат бэрнардынскага закону: «Есць кляштарэк убогі закону нашага ў самай пушчы, званы Буда, пры якім Абрам цудоўны Найсвяцейшай Панны Марыі. Шмат людзей да яго ідзе, і ён уцеху прыносіць, прыйшоў і ён да той крыніцы са сваімі *votivus* (ахвяраваннямі) і ачысціў душу сваю споведдзю накорнай і загасіў агонь пякельны слязьмі сваімі *similis hinnulo ceruorum* (як малады

Уваход у капліцу святога Фларыяна (выгляд з боку капліцы).
Касцёл святых Францішка і Бэрнарда. Вільня. Рэстаўрацыя 2007—2019 гг.
Спроба расчысткі тынкоўкі да аўтэнтычнай цэглы XVII ст. Фота Костаса Шукевічуса.

Галоўны алтар капліцы святога Фларыяна з Распяццем XIV—XV стст.
Стан пасля рэстаўрацыі 2007—2019 гг. Фота Костаса Шукевічуса.
Злева бачны абраз Будлаўскай Божай Маці XVIII ст.

алень) і прыдаў сатысфакцыю ахвяраваннем сваім». Праўдападобна, што Аляксандр, які шмат удзельнічаў у найслыннейшых паходах войска Вялікага Княства Літоўскага (Кіргхольм, 1605; Масква, бітва з Мініным і Пажарскім, 1612; Смаленск, 1613), з цягам часу займеў праблемы са здароўем з-за мноства ранаў, таму ў 1630–1632 гг. пабудаваў пры бэрнардынскім касцёле капліцу для свайго пахавання пад тытулам святога Фларыяна — нябеснага апекуна роду Калецкіх. Над уваходам у капліцу

захаваўся надпіс: *Capella Sancti Fioriani Marteris et Pat.(ronorum) Reg.(ni) Pol.(oniae) Erecta A.D. 1632.* (Капліца святога Фларыяна, Пакутніка і Апекуна Польскага Каралеўства, пабудавана ў 1632 годзе). Злева ад уваходу ў капліцу св. Фларыяна — надмагільная пліта памяці Пятра Весялоўскага (?–1621); справа — Уладзіслава Тышкевіча (1644–1684). Пры касцёле святых Францішка і Бэрнарда гэта ўжо была другая капліца. Як прыватныя пахавальні ў пачатку XVII стагоддзя да паўднёвай сцяны касцёла былі

Маці Божая Будслаўская. XVIII ст.
Капліца св. Фларыяна ў касцёле св. Францішка і Бэрнарда. Вільня.

прыбудаваны капліцы, адасобленыя ад інтэр'ера жалезнымі брамкамі. Першую пад тытулам святога Міхала ў 1600 годзе пабудаваў Мікалай Янавіч Глябовіч (?–1632), кашталян віленскі. Яна была квадратная ў плане, з уваходам направа ад прэзбітэрыя касцёла, і захавалася да гэтага часу.

Імаверна, што наконт праекта і будаўніцтва капліцы Аляксандр раіўся са сваім братам-блізнятам а. Фларыянам, і вядома, што дазвол на ўзвядзенне будынка пры віленскім бэрнардынскім касцёле Аляксандр мог атрымаць толькі ад гвардыяна бэрнардынскага канвенту, а гэтую пасаду якраз займеў у 1630 годзе Фларыян Калецкі. Улічваючы тое, што архітэктарам першай мураванай будслаўскай святыні ў 1633 годзе быў абраны Андрэас Кромер, магчыма, што перад гэтым у 1630–1632 гг. ён мог быць занятым на будаўніцтве капліцы

святога Фларыяна ў Вільні.

Параўноўваючы ў плане віленскую капліцу святога Фларыяна, якая захавалася да гэтага часу, з выявай першага будслаўскага касцёла ў кнізе «Задзяк нябесны...» 1650 года, звяртаеш увагу на супадзенні праектаў: адна-нававыя храмы, трохгранныя апсіды, па тры арачных ваконных праёмы на двух бакавых фасадах. Адзінае, што ў віленскай капліцы няма прэзбітэрыя.

Творчы лёс Андрэаса Кромера пасля ўзвядзення першай будслаўскай мураванай святыні ў 1647 годзе звёў яго з ваяводам віленскім Крыштафам Хадкевічам і яго жонкай Зоф'яй з Друцкіх-Горскіх, з якімі ён падпісаў дамову на ўзвядзенне мураванага касцёла святога Войцеха для мінскага кляштара бэнэдыктынак. У праекце гэтага касцёла Кромер застаўся верным сваім архітэктурным прыхільнасцям: касцёл св. Войцеха — гэта храм з адною наваю, з трохграннай апсідай і прэзбітэрыем; ён меў дзве вежы і двухскатны дах, які ішоў больш нізка над апсідай з прэзбітэрыем. Варта адзначыць месцазнаходжанне пяці алтароў у інтэр'еры мінскага касцёла бэнэдыктынак: галоўны алтар знаходзіўся ў трохгранным завяршэнні апсіды, два — па баках ад галоўнага алтара перад прэзбітэрыем і два — пад цэнтральнымі аконнымі праёмамі бакавых сценаў. Гэта інфармацыя дае нам магчымасць уявіць, як мясціліся дзевяць алтароў у першай будслаўскай святыні: па тры алтары — на бакавых сценах; два — на тарцавой сцяне перад прэзбітэрыем і галоўны алтар — у трохгранным завяршэнні апсіды. Яшчэ адна акалічнасць у апісанні інтэр'ера касцёла бэнэдыктынак звяртае на сябе ўвагу: на хорах, над уваходам, быў усталяваны арган на 10 галасоў. Таму пашукаем інфармацыю аб арганах у ранейшых сакральных будынках па праектах Андрэаса Кромера...

У інтэр'еры віленскай капліцы не адразу заўважыш невялікі гаўбец, які туліцца пад скляпеннямі над уваходам. Амаль такі ж гаўбец ёсць і ў будслаўскай капліцы з «чорным» алтаром. Праўда, з навукавай літаратуры вынікае, што ён узнік пры перабудове інтэр'ера старога касцёла пад капліцу клопатам будслаўскага гвардыяна Тадэвуша Вольскага. У 1827 годзе *w szczątkach kościoła starego* гвардыян з братамі паднялі падлогу на паўтара локця, зрабілі лесвіцу для ўваходу ў капліцу з калідора першага паверха кляштара, атынкавалі сцены і ўпрыгожылі іх пілястрамі з анёлкамі на капітэлях, а таксама быў узведзены гаўбец (хоры) на двух слупах для касцёльнай капэлы. Мяркую, што а. Тадэвуш Вольскі ўсталяваў хоры ў рэштках старога касцёла, як было ў сярэдзіне XVII стагоддзя, а выхад на хоры ў той час, магчыма, быў праз бакавыя вежы. Пра першы будслаўскі арган вядома няшмат: ён з'явіўся ў 1758 годзе дзякуючы фундушу Барбары Скарульскай з Сакалінскіх (?–1757), харунжанкі ковенскай, то бок — за 9 гадоў да вялікай будоўлі новага будслаўскага касцёла ў 1767 годзе. Пра арган у капліцы святога Фларыяна вядома больш — у летапісе віленскага бэрнардынскага кляштара ёсць запіс: «24 сакавіка 1768 года было заплачана 100 талераў за працу над арганам Нікалаўсу Янцану... арган мае:

Manualas 1 /клавіатуру/;

8 перістраў:

Flet major 8 pedum

Flet minor 4 pedum

Walflet 4 pedum

Tertia [3 1/5 pedum]

Quinta [2 2/3 2 pedum]

Octava [2 pedum]

Superoctava [1 pedis]

Mixtura III ch.

Бёбны /акустычныя бубны/».

Мяркую, што будслаўскі арган быў падобны да віленскага. Імаверна, што віленскія бэрнардыны, якія апекаваліся будслаўскім

кляштарам, параілі сваім братам тых жа майстроў, з якімі плённа супрацоўнічалі самі. Нікалаўс Янцан (1720–1791), нямецкі арганмайстар, паходзіў з Гамбурга і з 1746 года ўжо працаваў у Вільні. На час усталявання ў Будславе першага аргана, які магчыма прыпісаць аўтарству Янцана, майстру было 38 гадоў, другі арган у Будславе ён зрабіў ужо ў 1781 г., аб чым ёсць надпіс на музычным інструменце.

Працягваючы тэму супрацы паміж віленскімі і будслаўскімі бэрнардынамі, можна прасачыць далейшы лёс віленскай капліцы святога Фларыяна і яе сувязь з будслаўскім кляштарам. Гвардыян віленскага канвенту бэрнардынаў а. Фларыян адразу пасля пахавання свайго брата ў 1632 годзе ў капліцы св. Фларыяна пачаў выконваць яго духоўны тэстамент: з 1633 г. пачалося будаўніцтва мураванай будслаўскай святыні; у 1635 годзе цудатворны абраз Будслаўскай Божай Маці быў усталяваны ў першы алтар-рэтабль, а стары алтарны абраз Наведзінаў Марыі Альжбеты быў «адпраўлены ў віленскі кляштар» (бэрнардынаў). Выкажу меркаванне, што першы алтарны абраз з Будслава апынуўся ў капліцы св. Фларыяна як напамін Аляксандру Калецкаму аб яго духоўнай сувязі з Будславам. У 1637 годзе быў завершаны будынак першага будслаўскага касцёла. У гэты ж год а. Фларыян упрыгожыў срэбранымі шатамі абраз Будслаўскай Божай Маці, які заняў цэнтральнае месца ў трохстворчатым алтары-рэтаблі — такі выгляд галоўнага алтара мы бачым на дрэварыце з кнігі а. Э. Зеялевіча «Задзяк нябесны на зямлі...» (1650). Гравюра была надрукавана раней за кнігу, у 1647 годзе, то бок, да таго, як з'явіўся «чорны» алтар у 1649 годзе. Але імаверна, што вытанчаны, невялікага памеру рэтабль не быў прыстасаваны пад вялікую прас-

тору новага інтэр'ера мураванага касцёла. Трэба было дбаць пра новы, большы алтар. На жаль, а. Фларыян не здзейсніў гэтай задумы: ён адышоў у іншы свет у 1641 годзе, а яго справу прадоўжыў гвардыян будслаўскага кляштара а. Э. Зеялевіч. У 1649 годзе яго клопатам і працай выбітнага майстра Пятра Грамеля быў узведзены знакаміты будслаўскі «чорны» алтар. Натуральна, узнікае пытанне: куды быў «адпраўлены» стары алтар-рэтабль? Мяркую, што рэтабль паяднаўся з першым алтарным абразом Наведзінаў Марыяй Альжбеты, які трапіў у віленскую капліцу святога Фларыяна, тым больш што па сваёй канструкцыі трохстворчаты рэтабль ідэальна падыходзіў пад трохгранную апсідку ў Вільні. У такім аздабленні архітэктурнай прасторы інтэр'ераў, якая складалася да 1650 года, бэрнардынскія помнікі Вільні і Будслава праіснавалі зусім непрацяглы час да маскоўскай навалы 1654–1667 гадоў. У 1655 годзе бэрнардынскі кляштар у Вільні быў разрабаваны і спалены маскоўскімі войскамі, а манахі і жыхары, якія хаваліся ў святыні, былі забітыя. У гэты трагічны час імаверна быў знішчаны і першы алтар-рэтабль з Будслава разам з абразамі. У часе вайны з Маскоўскім Царствам бэрнардыны з Божай дапамогай вывезлі цудатворны абраз Будслаўскай Божай Маці ў Сакулку на Падляшша, дзе святыня знаходзілася з 1655-га па 1665 год.

Пасля маскоўскай навалы лёс віленскай капліцы святога Фларыяна паступова мяняўся ў бок атрымання тытула «Пана Езуса» (1799). На пачатку XVIII ст. у капліцы быў узведзены алтар, у меншы якога захоўваліся часцінкі розных святых. Знаковым абразом XVIII стагоддзя ў капліцы св.Фларыяна стаў абраз Маці Божай Балеснай (літ. *Sopulingosios Dievo Motinos*;

Matka Boska Bolesna; Matka Boża Siedmiobolesna; łac. Mater Dolorosa). Віленскі алтар Маці Божай Балеснай намалюваны ў 1699 годзе, калі бэрнардыны атрымалі дазвол на адпустовы фест у дзень свята Маці Божай Балеснай, якое прыпадае на 15 верасня. Першапачаткова алтар знаходзіўся побач з капліцай пад назваю *Цямніца Езуса Хрыста на Галгоце*. У XVIII стагоддзі абраз быў перанесены ў капліцу св. Фларыяна і ў 1737 годзе ўпрыгожаны срэбранымі шатамі і каронамі. Доктар гістарычных навук Рута Яноніене так апісвае гэту рэліквію: «Абраз вельмі віленскі. Святая Дзева пакорліва схілілася са скрыжаванымі на грудзях рукамі і дзіўным чынам нагадвае меланхалічную Марыю Вастрабрамскую, толькі тут перад Ёю ляжаць прылады Хрыстовай мукі. Вострая лінія мяча, які працінае грудзі Багародзіцы, здаецца, яшчэ больш падкрэслівае настрой пакоры перад воляй Божай, які характэрны для духу сталіцы Літвы, шматразова спаленай і разбурана». Да нашых дзён захавалася толькі некалькі адзінак старажытнага аздаблення інтэр'ераў віленскага касцёла бэрнардынаў. Веліч гатычнай

сваіні Вільні і яго мастацкую каштоўнасць магчыма адчуць, зірнуўшы на неверагодна моцную ў сваёй трагічнасці постаць укрыжаванага Хрыста, якая цяпер аздабляе галоўны алтар у капліцы св. Фларыяна. Лічыцца, што фігура была створана віленскім майстрам на пераломе XIV–XV стагоддзяў. У 1614 годзе Укрыжаванне знаходзілася ў галоўным алтары касцёла і згадваецца ў летапісе Віленскага бэрнардынскага канвенту.

Сакральная нітачка паміж Вільняй і Будславам не парываецца нават цяпер. Першы алтар у гонар Будслаўскай Багародзіцы быў узведзены ў віленскім касцёле святых Францішка і Бэрнарда ў 1663 годзе — ён знаходзіўся ў канцы нава паўночнай сцяны касцёла. Распіс алтара лічыцца адным з лепшых у віленскім касцёле. Па Божаму Провіду спіс з цудатворнага абразу Маці Божай Будслаўскай XVIII стагоддзя цяпер знаходзіцца ў капліцы святога Фларыяна злева ад галоўнага алтара. Маці Божая Будслаўская апякуецца родам Калецкіх: Аляксандрам і Фларыянам, якія пахаваны ў віленскім бэрнардынскім касцёле...

Літаратура

1. Rūta Janonienė. Budslavo Dievo Motinos paveikslo istorija ir kultas iki XIX a. vidurio. Vilniaus dailės akademijos darbai. Dailė. Kn. 69: Kultiniai atvaizdai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: importas ir sklaida. — Vilnius: VDA leidykla, 2013. — P. 117–155.
2. Rūta Janonienė. Eleuterijaus Zielevičiaus knygos Dangiškasis žvėrynas žemėje iliustracijos. Vilniaus dailės akademijos darbai. Dailė. Kn. 69: Kultiniai atvaizdai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: importas ir sklaida. Vilnius: VDA leidykla, 2013. — P. 157–173.
3. Rūta Janonienė. Kanutas Ruseckas: paesaggi italiani. Vilnius: Versus Aureus, 2007. Vilniaus Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bažnyčia ir bernardinų vienuolynas. Lietuvos bažnyčios. Sud. Laima Šinkūnaitė. — Kaunas: Šviesa, 2009. — P. 51–59.
4. Аляксандр Ярашэвіч. Абраз Маці Божай Будслаўскай. — Мінск, «Про Хрысто». 2004.
5. Уладзімір Дзянісаў. Мінскія бэнэдыктыні: Гісторыя зруйнаванага кляштара. Наша вера, № 2(24), 2003.
6. <https://www.vargonai.com/de/vargonai/neislake-vargonai/vilniaus-bernardinu-baznycios-koplycia-1/>.
7. F.Sielicki. Region dolgoinowsko-budslawsko-krzywicki na dawnej Wileńszczyźnie. Kronika historyczna. — Warszawa—Wrocław, 1989. — S. 31.
8. Kałamajska-Saeed, Maria. Ołtarz w Budslawiu. Niederlandyzm w sztuce polskiej. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Toruń, grudzień 1992. — Warszawa, 1995 — S. 437–450.
9. Katarzyna Węglińska. Ołtarz perspektywiczny w Kaplicy św. Barbary w Bazylice Wniebowzięcia NMP w Budslawiu na Białorusi. Artifex/14/2014/. S. 2–9.
10. Ziełiewicz Eleuthery. Zwierziniec Na Ziemi niebieski To iest Puszcza Budzka łaskami Boskimi Opływiająca których ludzie przy cudownym Obrazie Nas Panny w koscielie (sic) O. Bernardynow będącym (sic) doznawiają, W druk podona (sic) 1650, B. m. (Wilno).
11. Prus, Wawrzyniec. Kazanie na pogrzebie Jego Mości Pana Alexandra Kołęckiego z Małych Kolnik miane w kościele Oycow Bernardynow w Wilnie 5. dnia stycznia roku pańskiego M.DC.XXX.II. przez X. Wawrzynca Prusa tegoż zakonu dessinatora y kaznodzieję iublata. Typis Academicis Soc. Iesu. — Vilnae. 1632.
12. Kasper Niesiecki. Herbarz Polski, wyd. J.N. Bobrowicz, Lipsk 1839–1845. / Kołęcki herbu Strzała. T. 5. — S. 155–156.
13. Інвентар Канвенту Унебаўзяцця Найсвяцейшай Дзевы Марыі Будскага Ордэна Малодшых Братоў Францішканаў абсэрвантаў. Года 1822, Чэрвеня Дня 12. VUB RS, f. 4 — A2112, l. 15v.
14. Планы, Фасады і Разрэзы Строенняў по Бэрнардынскому монастирю, состоящего въ Виленской Губернии Вилейского уезда в м.Будславъ. 1858 г. РГИА, ф. 821, воп.125, с. 2550, л.13–14.
15. Polski tygodnik: Kurjer Polski. Warszawa, 1757, Nr.7.

Ірына Багдановіч

«Ты мей прад сабой толькі Бога...»:

духоўныя крыніцы паэзіі Алеся Гаруна

Да 135-годдзя з дня нараджэння паэта

Алесь Гарун — адзін з най-яскравейшых паэтаў у гісторыі беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя, калі бурлівыя гістарычныя перамены абудзілі грамадскі рух і вызначылі аблічча беларускага нацыянальнага адраджэння. Да плыні адраджэння сваім літаратурным талентам і грамадскай актыўнасцю адразу ж далучыўся і Алесь Гарун. Яго творчасць адметна і асабліва дапаўняе тагачасны пантэон класікаў нашай літаратуры — Янкі Купалы, Якуба Коласа, Цёткі (Алаізы Пашкевіч), Максіма Багдановіча, вызначаецца блізкасцю светаадчування да кожнага з іх і непаўторнымі рысамі ўласнага паэтычнага голасу. Сярод гэтых рысаў вельмі адчувальна ў творах Алеся Гаруна прысутнічаюць хрысціянскія матывы і вобразы, што сведчаць пра яго глыбокую духоўнасць, якая мела каталіцкія сямейныя карані.

Сапраўднае прозвішча Алеся Гаруна — Аляксандр Уладзіміравіч Прушынскі (27.02/11.03.1887 – 20.07.1920); ён нарадзіўся ў фальварку Новы Двор пад Мінскам. Першым яго біёграфам быў Максім Гарэцкі, які ў сваёй «Гісторыі беларускай літаратуры» пісаў, што паэт «радзіўся і ўзгадаваўся ў сям’і чорнаработніка ў Менску». Гарэцкі згадваў таксама, што Гарун скончыў рамесніцкае вучылішча ў 1902 г.,

Алесь Гарун. 1907 г.

працаваў сталяром у розных менскіх майстэрнях, а ў 1904 г. актыўна далучыўся да менскай арганізацыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў. У 1907 г. ён быў арыштаваны паліцыяй падчас працы ў нелегальнай друкарні, больш за год правёў у астрагах Мінска і Вільні, быў асуджаны на катаргу, якую замянілі высылкай, таму ў 1908 г. ён апынуўся ў Іркуцкай губерні, цяжка пакутуючы ад паднявольнай працы і адарванасці ад радзімы, з якой ён усё ж здолеў наладзіць сувязь, выпісваючы дазvoленыя часопісы і кнігі.

Відавочна, што ў высылцы Алесь Гарун атрымліваў асноўную і самую вядомую на той час беларускую газету «Наша Ніва», куды рэгулярна дасылаў свае творы, засведчыўшы, што ў беларускую

літаратуру прыйшоў новы яркі талент. Псеўданім *Гарун* быў абраны ім, зразумела, невыпадкова і сведчыў не толькі пра нялёгкую долю самога паэта, але і пра долю Айчыны, якую ён гарача апяваў у сваіх творах, пачынаючы з першай сваёй нашаніўскай публікацыі — верша «Маці-Беларусі» ў 1907 г. Пазней, з 1913 па 1915 гг., у Вільні пачынае выходзіць каталіцкая газета «*Biélarus*», з якой ссыльны Аляксандр Прушынскі таксама наладжвае сувязь: выпісвае яе, лістуетца з рэдакцыяй і дасылае туды свае творы. У газеце «*Biélarus*» паэт

Ірына БАГДАНОВІЧ — паэтка і літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук. Нарадзілася ў г. Ліда на Гродзеншчыне. Скончыла гісторыка-філалагічны факультэт Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта (1978) і аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук Беларусі (1983). Аўтар кніг вершаў «Чаравікі маленства» (1985), «Фрэскі» (1989), «Вялікадзень» (1993), «Сармацкі альбом» (2004), «Прыватныя рымляне» (2006), «Душа лістападу» (2012), «Залатая Горка» (2016), манаграфіі «Янка Купала і рамантызм» (1989), «Авангард і традыцыя: беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння» (2001), укладальніца зборнікаў «Казімір Сваяк. Выбраныя творы» (2010), «Вінцук Адважны. Выбраныя творы» (2011), «Аляксандр Надсан. Выбраныя творы» (2014) і інш. Перакладае з польскай мовы. Жыве ў Мінску.

друкуецца пад іншым псеўданімам — А. Сумны, які сваёй семантыкай блізкі да ўжо вядомага і замацаванага ў літаратурным руху яго псеўданіма.

Асноўныя рысы біяграфіі Алеся Гаруна, якія выклаў у свой час Максім Гарэцкі, потым мала ўдакладняліся, бо імя і творчасць паэта з канца 1920-х да 1980-х гадоў былі фактычна забароненыя з-за таго, што, вярнуўшыся на радзіму з царскай высылкі ў верасні 1917 г., паэт актыўна далучыўся да будаўніцтва новай Беларусі, да літаратурнай і грамадскай дзейнасці: ён шмат пісаў, рэдагаваў газету «Беларускі шлях» (1918), яго палыманыя вершы і публіцыстыка з'яўляліся ў такіх беларускіх выданнях, як газета «Вольная Беларусь», часопіс «Рунь» ды іншыя. Ён прымаў чыны ўдзел у дзейнасці Беларускай вайскавай камісіі і арганізацыі беларускага войска ў часе польска-савецкай вайны яшчэ да таго, як летам 1920 г. Мінск будзе заняты бальшавікамі, а савецкая ўлада сцвердзіць свае паўнамоцтвы ва Усходняй Беларусі. Аднак пабачыць усё гэтае на свае вочы Гарун ужо не паспеў: яго жыццё абарвалася тым жа летам 1920 г. у польскім курортным горадзе Закапанэ, куды легендарны паэт, хворы пасля царскай высылкі на сухоты, быў адпраўлены на лячэнне.

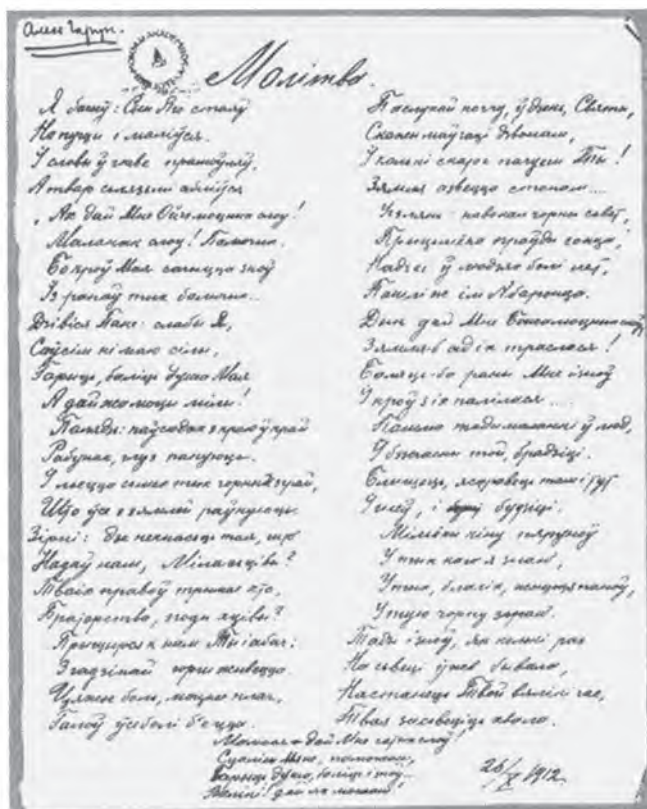
Свае паэтычныя творы Алесь Гарун, вярнуўшыся на радзіму, адмыслова сабраў у адзіны прыжыццёвы зборнік «Матчын дар. Думы і песні 1907–1914», які быў выдадзены ў Мінску ў 1918 г. і стаў годным сведчаннем велічы яго таленту. У зборнік увайшлі 72 вершы, укладзеныя ў тры цыклы: «Роднаму краю», «На чужыне», «Прыявы роднага». Уплыў паэзіі Алеся Гаруна на літаратурны рух быў вельмі адчувальны і пры яго жыцці, і ў 1920-я гг. Неўзабаве пасля яго смерці вершы памяці Алеся Гаруна прысвяцілі таленавітыя паэты маладнякоўскай генерацыі Міхась Чарот і Уладзімір Дубоўка, а новаўтвораны акадэмічны Інстытут беларускай культуры меўся ўслед за выданнем двух тамоў збору твораў Максіма Багдановіча трэцім томам выдаць поўную літаратурную спадчыну Алеся Гаруна. Такі том быў падрыхтаваны да друку ў 1929 г., аднак не выйшаў (як бібліяграфічную рэдкасць цяпер можна сустрэць перавыданне ў 1929 г. толькі зборніка «Матчын дар», наклад якога быў знішчаны амаль цалкам), бо ў канцы 1920-х гг. усё нацыянальнае беларускае пачало няшчадна крытыкавацца ў афіцыйным друку, пасля чаго настаў час рэпрэсій.

Толькі ў 1980-я гг., у многім дзякуючы старанням беларускага даследчыка Уладзіміра Казберука, імя Алеся Гаруна становіцца дазволеным, яго творчасць вяртаецца ў гісторыю беларускай літаратуры, становіцца хрэстаматыйнай. Да стагоддзя з дня нараджэння паэта з'яўляюцца артыкулы ў перыядычным друку, у 1988 г. у выдавецтве «Мастацкая літаратура» выходзіць факсімільнае перавыданне

зборніка «Матчын дар», а ў 1991 г. нарэшце выходзіць асобным томам досыць поўны збор яго літаратурнай спадчыны «Сэрцам пачуты звон», укладзены У. Казберуком з яго ж грунтоўнай прадмовай. У згаданых публікацыях можна знайсці ўжо значна больш дакладных і падрабязных звестак, якія дапаўняюць і канкрэтызуюць біяграфію паэта, бо У. Казберуку ўдалося выявіць раней не вядомыя архіўныя дакументы. Так, у прадмове ён цытуе выпіску з метрыкі Алеся Гаруна, якая захавалася ў судовай справе, паводле якой мы даведваемся не толькі пра дакладныя дату і месца нараджэння паэта, але і пра тое, дзе і калі ён быў ахрышчаны: гэта адбылося на наступны дзень па нараджэнні (28 лютага 1887 г.) у «Мінска-Кальварыйскім Рыма-Каталіцкім касцёле», да парафіі якога належаў фальварак Новы Двор, дзе паэт нарадзіўся; бацькі ж паэта, Уладзімір Каэтанаў і Соф'я Іванава з Жывіцаў Прушынскія, у гэтай выпісцы з метрыкі пазначаны як сяляне.

Звесткі гэтыя змушаюць задумацца, з якіх жа Прушынскіх паходзіў наш легендарны паэт? «Селянінам» ці «чорнаработнікам» быў насамрэч ягоны бацька, вымушаны зарабляць на жыццё рукамі? І ці не вядуць карані радаводу паэта да вядомага шляхецкага роду Прушынскіх герба «Равіч», якія мелі ў сваёй маёмасці сярод іншага Каралішчавічы пад Мінскам, а таксама і мінскі Новы Двор? Безумоўна, тут патрабуюцца спецыяльныя даследчыцкія росшукі, якія дадуць магчымасць больш пэўна вызначыць паходжанне нашага славутага паэта. Тое ж, што пакуль не падлягае сумненню, — гэта прыналежнасць ягонай сям'і да рыма-каталіцкай парафіі Кальварыйскага касцёла ў Мінску, што вызначыла тую духоўную хрысціянскую аснову ўзгадавання і выхавання Алеся Гаруна, якая моцна адбілася і ў ягонай літаратурнай творчасці. Ніякія новыя сацыялістычныя, рэвалюцыйныя ідэі не змянілі хрысціянскую сутнасць светапогляду Алеся Гаруна, якая не замінала яму актыўна далучыцца ў юнацтве да партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў, каб паспрыяць адраджэнню роднага краю. Менавіта каталіцкая духоўнасць, крыніца якой забрулілася ў ім разам з хростам, вызначала ягоныя жыццёвыя і творчыя шляхі, уплывала на выбар грамадзянскай пазіцыі і ўчынкаў, на сам дух і змест яго літаратурнай творчасці. У гэтым мы зможам пераканацца, чытаючы вершы зборніка «Матчын дар» і тыя, што ў яго не ўваходзілі, а таксама ягоную прозу.

Ушаноўваючы нашай публікацыяй сёлетні юбілей паэта, прапануем чытачам «Нашай веры» некалькі цудоўных вершаў Алеся Гаруна, якія сведчаць пра глыбіню і прыгажосць яго веры, хоць яе выпрабавалі шматлікія цяжкія і пакуты. Ён давяраў Хрысту, несучы ўласны крыж, і з-пад яго пярэ, праз боль і церні, выходзілі вялікай сілы

Аўтаграф верша «Малітва».

радкі, якія ўзносилі яго паэзію над сацыяльнай заангажаванасцю і надавалі ёй духоўнае вымярэнне. Такой духоўнай моцай напоўнены верш «Малітва», які быў дасланы паэтам у «Нашу Ніву» і надрукаваны там 21 снежня 1912 года. Верш напісаны як відзежа: лірычны герой бачыць Хрыста, які ўносіць гарачую малітву да Айца. Праз гэтую малітву Сына Божлага паэт перадае і ўвесь свой душэўны і фізічны боль ад відовішча таго зла, якое пануе на зямлі «паўсюдах з краю ў край». Хрыстус у вершы просіць Айца заступіцца за людзей, пазбаўленых надзеі, паслаць ім Абаронцу, каб настала панаванне Божай праўды ў свеце.

Аб тым, наколькі блізім быў Алесь Гарун да рэлігійнай каталіцкай практыкі, сведчыць і яго вельмі арыгінальны верш «На прыміццю кс. Г.». Гэты верш быў апублікаваны 30 мая 1914 г. у беларускай каталіцкай газеце «Biełarus» пад псеўданімам А.Сумны. У гэтым жа нумары праз некалькі старонак была змешчаная таксама інфармацыя з Духоўнай акадэміі (на той час яна была ў Пецярбургу) аб тым, што 31 мая там будуць высвенчвацца ксяндзы, у тым ліку і з Віленскай дыяцэзіі: «31-га мая <...> і з Віленскай дыяцэзіі маюць прыняць сьвячэння вось якія клерыкі-студэнты: Стан. [іслаў] Бобель, Андрэй Цікота, Вінц. [энт] Гадлеўскі, Язэп Куста, Стан. [іслаў] Марцінкоўскі і Крыштоф Чыбір. 1-га чэрвеня адбудзецца ўрачысты «акт», пасля «Te Deum», а 2-га чэрвеня клерыкі-студэнты раз'едуцца дамоў на летні адпачынак <...>». Вельмі

магчыма ў гэтай сувязі дапусціць, што свой верш Алесь Гарун прысвяціў з гэтай нагоды менавіта ксяндзу Вінцэнту Гадлеўскаму, які яшчэ з часоў семінарыі вызначаўся далучанасцю да справаў беларускага нацыянальнага адраджэння і як будучы святар меўся служыць яму на духоўнай ніве. Пра ўсё гэта ссыльны паэт Алесь Гарун у далёкім Іркуцкім краі добра ведаў яшчэ напярэдадні, лістуючыся з рэдакцыяй, а таму загадзя напісаў і даслаў свой верш, прымеркаваны да гэтай падзеі. Трэба таксама зазначыць, што гэты верш ніколі пасля першай публікацыі не згадваўся ў спадчыне Алеся Гаруна і не ўваходзіў у перавыданні яго спадчыны. Толькі ў 2003 г. ён быў апублікаваны ў томе «Выбраныя творы» Алеся Гаруна ў серыі «Беларускі кнігазбор» і вернуты такім чынам у літаратурную спадчыну. У гэтым вершы, апрача сведчання веры, вызначыліся і адбіліся напоўніцу таксама грамадскія, патрыятычныя і духоўныя ідэалы паэта ў іх арганічнай злучанасці. Будучага святара суайчынніка паэт заклікае быць падобным да Хрыста:

Дык будзь жа такім, як наш Збаўца:
Ён мовы і вольнасці даўца
Вучыў у тэй мове народу,
З якога быў цэлам і родам!..
Прыклад гэта вечны і ясны!..

Такім чынам, у святары паэт бачыць абаронцу і настаўніка даверанага яму народу, які на ўзор Хрыста служыць народу ва ўсіх праявах і вядзе яго да праўдзівага пазнання шчасця і да вечнай Нябеснай Айчыны.

Верш «Жыццё» быў апублікаваны ў газеце «Вольная Беларусь» 30 лістапада 1917 г., ужо па вяртанні Гаруна з высылкі. Пазней разам з вершам «Малітва» паэт уключыў яго ў зборнік «Матчын дар». У вершы «Жыццё» пры дапамозе алегарычных вобразаў Гарун не згаджаецца з тым паднявольным станам, які церпіць яго родны народ, пакорліва несучы сваё рабскае ярмо, забыўшыся на пашану і годнасць. Такі стан выклікае ў паэта адпаведны экзістэнцыйны настрой і справядлівае абурэнне. Ён задае жорсткія пытанні, каб абудзіць запрэжаных у ярмо, заахвоціць іх да вяртання чалавечай годнасці, якая ёсць адбіткам годнасці Божай.

Да ўсяго сказанага можна дадаць, што і шмат якія іншыя творы Алеся Гаруна сведчаць пра арганічную ўключанасць яго паэтычнай думкі ў прастору хрысціянскай духоўнасці. Ён, безумоўна, яшчэ з дзяцінства добра ведаў кнігі Бібліі, Старога і Новага Запаветаў, бо вобразы і матывы гэтых кніг часта сустракаюцца ў яго паэтычных рэфлексіях. З вераю паэт перажываў усе жыццёвыя выпрабаванні, годна нес свой крыж цяжару і болю, таму і яго паэзія дасягнула вышыняў таго мастацкага ідэалу, які і сёння здольны захапляць сваім памкненнем да праўды і хараства.

Алесь Гарун

Малітва

Я бачыў: Сын Яго стаяў
 На пушчы і маліўся
 І словы ў гневе прамаўляў,
 А твар слязьмі абліўся.
 — Ах, дай мне, Ойча, моцных слоў!
 Маланак слоў палючых,
 Бо кроў мая сачыцца зноў
 Із ранаў тых балючых...
 Дзівіся, Пане, слабы я,
 Саўсім не маю сілы;
 Гарыць, баліць душа мая, —
 О, дай жа моцы, Мілы!
 Паглянь: паўсюдах з краю ў край
 Рабунак, глуз пануюць,
 І льецца смех тых чорных зграй,
 І ўсё з зямлёй раўнуюць.
 Зірні: дзе пекнасць тая, што
 Надаў нам, Міласцівы?
 Тваіх правоў трымае хто,
 Братэрства, згоды хцівы?
 Схініся к нам Ты і абач:
 З гадзінай горш жывецца,
 Цяжэе боль, мацнее плач,
 Галоў усё болі гнецца.
 Паслухай ноччу, ўдзень, Святы,
 Скажы маўчаці звонам, —
 І колькі жалёб пачуеш Ты!
 Зямля азвецца стогнам...
 Узглянь: навокал чорны свет,
 Прыцьмена праўды слонца,
 Надзеі ў людзях болей нет, —
 Пашлі ж ім Абаронца!
 Ах, дай мне, Божа, гэтых слоў,
 Зямля б ад іх траслася!
 Баляць, бо раны мае зноў,
 І кроў з іх палілася...
 Пашлю тады маланкі ў люд,
 Ў бяспчасны той брадзіці,
 Блішчэць, яскравец там і тут,
 Праўдзівы гнеў будзіці.
 Мільёны кіну перуноў
 У тых, каго я знаю,
 У тых, маю што сочуць кроў,
 У тую чорну зграю.
 Тады ізноў, як колькі раз
 На свеце ўжо бывала,
 Настане Твой вялікі час,
 Твая засвеціць хвала.

Малюся ж, — дай мне гэтых слоў!
 Сцаліш мяне, паможаш;
 Гарыць душа, баліць ізноў...
 Вялікі! дай, як можаш!

1912

На прыміццю кс. Г.

«Каль ўзяўся, браточак, за гуж,
 Цяпер не кажы, што не дуж», —
 Так у гутарцы нашай стаіць...
 Раз ксяндзом адважыўся быць,
 То ужо ж не аглядайся ў зад,
 Хоць кліча хто — маці ці брат.
 Ты непрыстанна ідзі ўпярод —
 Туды аж да райскіх варот...
 Ідзі цераз працу і поты
 І ці ёсць, ці няма мо ахвоты —
 Ідзі, пакуль маеш ты сілы,
 Ідзі — аж да самай магілы...
 І бойся назад аглядацца,
 Каб часам калісьці не стацца —
 З вялікага жалю за тым,
 Што кінуў, — стаўпом саяным,
 Як жонка з Закону Старога...
 Ты мей прад сабой толькі Бога
 У небе далёкім — высокім
 Ды люд Яго ў свеце шырокім...
 А ты, мой браток, паміж Імі
 Моў Анял які са святымі
 Мадлітвамі стой і хадзі,
 Каль ёсць дзе нязгода — гадзі.
 І шчэ вось адно: дарагі!
 Народ наш людзі з горам спраглі.
 Жывець ён, мой Лазар, убогі —
 Помні! З цябе ён чакае ўспамогі!
 Дык памятуй вечна аб ім
 У думцы і ў сэрцы тваім,
 Каб душы збаўляючы з грэху,
 Меў ён і земску пацеху!..
 Дык будзь жа такім, як наш Збаўца:
 Ён мовы і вольнасці даўца
 Вучыў у тэй мове народу,
 З якога быў цэлам і родам!..
 Прыклад гэта вечны і ясны!..
 Жыві жа, працуй і будзь шчасны!..

1914

Данута Бічэль

ПАВОДКА

*...Гаўя спяшаецца ў Нёман,
аднак не мялее з любові...*

Данута Бічэль — паэтка, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы (1984). Нарадзілася ў вёсцы Біскупцы на Лідчыне. У 1962 г. закончыла Гродзенскі педінстытут імя Я. Купалы. Аўтар кніг паэзіі «Дзявочае сэрца» (1960), «Нёман ідзе» (1964), «Запаланкі» (1967), «Доля» (1972), «Ты — гэта ты» (1976), «Браткі» (1979), «Дзе ходзяць басанож» (1983), «Загасцінец» (1985), «Даўняе сонца» (1987), «А на Палессі» (1990), «Божа, мой Божа» (1992), «Снапок» (1999), «На белых аблоках сноў» (2002), «Стакроткі ў вяночак Божай Маці» (2004), «Ойча наш...» (2008), «Іду сцяжынаю да Бога» (2012), а таксама кнігаў прозы «Хадзі на мой голас» (2008), «Мост святога Францішка» (2010), «Правінцыя святога Францішка» (2013), «Выбраныя творы» (2016), «Дайсці да Каложы» (2017) і інш. Жыве ў Гродне.

Цела душы маёй, рака мая Гаўя

Скончыцца ў Гаўі паводка,
знікне ў асоках зямля, нібы лодка,
рыбы асветляцца, кожная рыбка — нямка,
разалье Малая Мядзведзіца па рацэ малако.

Нёман, куды ты загнаў тыя зялёныя хвалі,
іх срабрыстаныя рыбка ў віры бунтавалі?!
Час луску абадраў з занядбанага слова.
Маўчанне рыбы. Маўчанне песні.
Нёман — Цмок шматгаловы!

Агнеадпорная, падпальваю вуголле ночы,
перасаджваю словы на градкі —
не спіцца ўсё роўна.
Як хмарку пасля дажджу,
і крыўдзіць ніхто не хоча,
хіба паэтка-крэацыяністка варона.

Ты магла мяне прытуліць, рака мая Гаўя,
у серабрыстай начы, у хвіліну маўчання,
калі рыба лускай з дзікіх прорваў адчаю
без паводкі, без глыбіні знемагае...

Цела душы маёй, Гаўя, мая блакітная кроў!
Ты магла перанесці мяне — аблачынку нямую...
дзе на прывязі чоўнік гайдае цялятак
і пастушкоў...
Ты пра мяне забыла... А я па табе сумую.

Божа, беражы нашы рэкі!

Зберажы нам, Божанька добры,
рэчанькі нашы, азёры.
Як не зберажэш, то дзе ж
удзень начаваць будучь зоры,
знічкі ды месячык хворы?

Гаўя, чаму твае дзеці
шукаюць працы па свеце?

Малітва бабуліна — Гаўя —
цярпліва дзяцей чакае...
Толькі няхай не мялее,
не зарастае глеем...

Да ціхіх нябёс узвышаецца
ветразямі, ветракамі,
салоўкамі апяваецца,
наіўнымі жаўрукамі...

Ты, Божа, шануеш прыгожае...
Зберажы нашу рэчаньку Гаўю!

Сястрыца Нёмана — Гаўя

Рэчанька Гаўя
хмаркі гайдае
між берагамі
ды жвірам...

У жвір загарнецца,
у вір акулнецца
ды адлятае ў вырай...

Гаўя-малеча
бегла здалеча,
як аблачынка худая...

Ускочыла ў Нёман,
тут яна дома,
сястрыца Нёмана — Гаўя.

Наіўны верш пра святую крыніцу

Маці Божая на беражок ступае —
прабіваецца крынічанька святая.
У танок збіраюцца анёлкі,
з райскіх градкаў лекавыя зёлкі...
святаяннік, пакаяннік ды бязгрэшнік,
ад сардэчных болесцяў сучэшнік...
берасцянкі, шчыглікі, сінічкі
песняй спеляць зёлкі ля крынічкі...

Сыплюцца пясчынкі проста з раю,
буслікі з буслянак іх збіраюць,
на шнурочкі ніжуць для аздобы,
буслікі не ведаюць хваробы...

Лазурит, тапаз, карунд, алмаз...
перад райскімі слядкамі згас...

А нястомная крынічка б'ецца,
папраўляе стомленае сэрца...
Выпі, Сонейка, крынічнае вады
ад пякучкі, здрады, глухаты...

Тварык змый крынічнаю вадой...
Душачку малітвай супакой...

Уздыхні ў нязведаны бязмеж...
Пачытай сабе крынічны верш!..

Святыя крыніцы

Ды не прыдумалі мацнейшых лекаў,
чым кроплі чыстыя крынічных рэкаў...
Крынічная вада рачулки Гаўі
ад цяжкіх болесцяў дапамагае...

Душы збалелей час ляцець у вырай?
Дык умацуй вадзіцаю са жвірам!
Вучыся ад людзей — крынічак духу!
Не можаш працаваць? Малітвы слухай!

Сляза матуліна — Гаўя

Сляза матуліна — Гаўя —
самотная, знемагае!
Не цешыцца салаўямі,
з гаем вясну не гукае!

Дзе вы, дзеці, на лодачках,
на чаўнах, на балейках —
у Бурдуках, у Суботнічках,
у сонных Залейках?!

Смела ў чародкі збірайцеся —
басанож, загарэлыя, голыя!
На мурожных лугах не знікайце,
драчы, качаняты вясёлыя.

На самаробных плытах
сплывайце ў бурлівы Нёман!
Гаўю — родавы шлях,
не пакідайце нікому!

Паміж берагамі Гаўі

Божа, я ўдзячна малітву складаю
за гэтыя цуды, якіх я не маю:
за ціхую рэчаньку Гаўю...

...за тую крынічку, як Божую пстрычку,
за бухту, лагодную, бы маляўнічку, —
скакалі з абрыву,
як кропелькі з хмаркі,
худыя пачваркі,
без майткаў — галечы,
падсмаленыя — загарэлыя плечы, —
і, дзякуй Тваёй міласэрнай апецы,
што мы не паскручвалі каркі...

...за ўсе азяркі,
дзе ліні, акунькі
і ўсе плывункі мелі схоўкі...

Азёры, як студні,
з дыханнем прыблудным...
і мутныя чортавы змрокі...

Хто ў іх з непрытомнасці ўскочыў,
стаў прывідам-пострахам ночы...

Мой Божа, Табе я малітву складаю,
і дзякуй за рэчаньку Гаўю:

вадзіцай напоіць,
балячкі загоіць —
нырцуй сабе між берагамі...

Наіўна

Можна спачатку пачуць толькі гук,
паслухаць сэрца наіўны стук...
Калі ж нерытмічна тахкае сэрца,
І слоўца, як рыбка, у нерадзе б'ецца...

Думка ўрываецца, як натхненне,
як слязіна мутная ў воку...
А ты пераскоч праз сваё вымярэнне,
замры ў эпіцэнтры скоку.

...сэрца маё, нібы рэчанька Гаўя,
У Нёман перабягае...

Набухае, ламаецца лёд —
рэчанька Гаўя мяняе ход.
Разальцеца раптоўна неяк
ад Дзівонішкаў да Залеек...

ад Сонтакаў да Казечына
дзівы дзеюцца недарэчныя.
Гаўя робіцца небяспечнаю —
шчупакі заплываюць у печы...

Адкуль у рэчанькі дзікія норавы —
ператвараецца ў бруднае мора,
падмывае карчы, валуны...
на Царкеўнішчы будзіць званы.

Напіваецца бор сасмяглы,
Пятры, Павалокі, Сяглы...
з-пад карчоў павылазілі д'яблы.

Мерцвякі блукаюць па хатах
ды палохаюць непамагатых...

З Альхоўкі ў Мядзведзеў лог...
ні грудкоў, ні брадкоў, ні дарог!
Гады набрынялі, як цмокі...
плавае цыклоп аднавокі.

Цяпер зусім невядома —
дзе рэчанька Гаўя, дзе Нёман...
і калі паводка ўгамоніцца,
ападзе ў балоты-бяздонніцы?

Ці там не звядуцца сініцы...
журавінкі, жабы і жоравы?
І калі спадзе гэта морыва?

...Толькі Біскупцы
застаюцца на выпачцы...
Можна выпрастацца,
Можна выпацца!

...Ды прыходзіць святая Вербніца,
распушыцца вярба, вербалоз.
Гаўя ў берагі свае вернецца.
Вялікдзень! Хрыстос уваскрос!

Развітанне

Разліваецца паводкай стома.
Адплываю ў спрадвечны Нёман,
у вершы Божанькі-рыбалова...
На пачатку было Слова.

Слова — папярковы караблік,
спыняецца ў бухтацы Гаўі...
Мой духоўны сябра — Адаме...
Ты — спрадвечны Нёман, я — Гаўя...

11 студзеня 2022 г.

Псальм 91. Да Божай апекі

(адвольнае перастварэнне)

Хто прабывае ды ў Божай печы,
за Ёсемагутнага плечы
схаваны, —
так прашаптаў да Пана:

«Схоўка мая і Цвярдэня,
мой Божа, якому веру!

Ён мяне вызваляе
ад згубнага слова д'ябла,

срэбным перыйкам атуляе
у залатое крылле,
мацунак мой ад бяссілля,
зорак начных карона:
— Ён мой шчыт і заслона.

Не палохайся начной цемры,
ні стралы, пацэленай днём,
ані заразы паўзмроку,
ані мору, што слепіць вока.

Тысяча зваліцца ля твайго левага боку,
дзесяць тысяч — каля правіцы:
цябе гэта не напаткае,
толькі не забудзь памаліцца.

Ты на ўласныя вочы ўбачыш
з грэшнікамі расплату...

Ты ж маеш Пана, як мышка норку...
Абаронцы Найвышэйшага ўладу.

Нядоля да цябе не прыстане,
Пярун не падпаліць хаты...

Сваім анёлам Пан загадае,
каб бераглі твае сцяжынкi,
і будуць насіць цябе на руках,
каб на камені ног не параніў.

Будзеш хадзіць па вужах і змеях,
затопчаш ільва і цмока.
«Яго Я вызвалю, бо ён Мяне выбраў,
абараню, бо Мяне паклікаў.

Пакліча Мяне, яго Я пачую,
буду з ім у яго адчаі,
вызвалю і ўзвялічу,
умацую доўгім жыццём,
збаўленне яму падарую!»

P.S. Я падумала так: калі мы нарэшце зноў
вяртаемся ў сваё дзяцінства (дзяціннем),
то ці нельга апісаць гэта ў вершах?
Найўна веру, што гэта трапіць
у «Нашу веру»...

Данута Бічэль (Загнетава)

Аксана Данільчык

Аксана Данільчык — паэтка, перакладчыца, кандыдат філалагічных навук. Скончыла філалагічны факультэт БДУ (1993) і аспірантуру Інстытута літаратуры НАН РБ (1996). Аўтарка паэтычных зборнікаў «Абрыс Скарпіёна» (1996), «Il Mezzogiorno. Поўдзень» (2006), «Сон, які немагчыма забараніць» (2011), «Блюмэнштрэс» (e-book, 2018), кнігі вершаў для дзяцей «Павуцінка на агрэсце» (2005), двухмоўнай кнігі вершаў «Il canto del ghiaccio. Песня лёду» (2019, Італія). Даследуе італьянскую і беларускую літаратуры, перакладае з італьянскай мовы. Удзельнічала ў стварэнні дакументальнага фільма пра Яўгенію Янішчыц «Небяспечны талент» (2008). Разам з Віктарам Жыбулем уклала анталогію беларускай жаночай паэзіі міжваеннага перыяду «Бліскавіцы» (2017). Жыве ў Мінску.

* * *

Падае, падае, падае
снег, запаўняе чэрава горада,
распоратае вуліцамі, як запрашэннямі
даляцець да зямлі і знайсці супакой,
выбеліць чорнае хоць часова.

Складаю вопыт у гранёны келіх,
срэбны келіх з залацінкай,
каму — невядома, але прыдасца,
а далей — дэфрагментацыя свядомасці
на сыходзе кожнага дня

Неабходная, каб выратаваць
самае каштоўнае, каб не спыняцца
у межах дыктату чакання
і ўласных няздольнасцяў,
можа быць, намаганне і ёсць галоўнае.

Раптам здолееш перажыць,
раптам здолееш зламаць
чужую сістэму і пабудаваць
уласную не на ўласных касцях,
проста даць сабе свабоду —
быць.

Нават калі гэта — амаль што гэта
нават калі навокал столькі
перакрэсленых магчымасцяў,
можа быць адна з іх — застаецца.
Нават калі толькі адна.

* * *

Вецер гуляе травой густой, як конскаю грывай,
кветкі і стужкі ўплятае і розныя колеры дадае ў зялёны.
Я назіраю за рухам, пасля спляценнем тых плаўных ліній,
якія закручваюцца ў колцы, згладжваюць вастрыву адчаю.

Вецер таксама мастак выключаць і ўключаць асвятленне,
дастаткова хмару накінуць на сонца, і колеры зрабляцца
бляклымі і патухлымі, потым можна будзе ізноў
падзьмуць і вызваліць сонца, што залё святлом рэчаіснасць.

Спрабую трымацца за густую траву, як за конскую грыву,
а ўсе тыя кветкі, усе тыя стужкі чапляюцца за галіны
і ападаюць долу, ды гэта не мае значэння, хай упрыгожваюць
шлях таму, хто пойдзе за мною смяротным спакоем.

* * *

Вярба Эўрыдыкай таньчыць між німфаў старога саду.
У нерушы восеньскіх дзён трымціць цішыня напамінам.
Далёка ад вуліцы, дзе абрынаецца з горкі плынь машын
вадаспадам,
туман нанізвае кроплю за кропляй ёй на галіны.

У нерушы восеньскіх дзён аднаўляюцца межы трывання.
Закончанае, незакончанае — хістаюцца ў невядомасць.
Нязвыклыя рухі вярбы адганяюць падступнае ранне,
якое, нібыта злачынца, спрабуе пацэліць табе ў падсвядомасць

сваім неадступным, настойлівым сцверджаннем волі світанку
і заклікам вымавіць слова, і паглядзець па-за край далягляду.
Хадою няпэўнаю восень прыходзіць да ўскраіны,
да зруйнаванага ганку,
дзе таньчыць самотная Эўрыдыка між німфаў скалелага саду.

У нерушы восеньскіх дзён замыкаецца вечнае кола
жыцця, і змарнелае сэрца шукае спачыну,
дзе ўрэшце забудзецца ўсё, што дагэтуль было,
і надзеяю кволай
пабліскае кропляў ружанец на тонкіх галінах.

* * *

Невядома, дзе заканчваецца белая зямля і пачынаецца белае неба.
Цёмная палоска дрэваў і будынкаў — адзінае, што іх аддзяляе.
Але шэрань хавае ўсё цёмнае, і толькі розныя адценні белага
невывразна сведчаць пра штосьці і ўсё, што павінна
адрознівацца, пазначаюць.

Ты ніколі не думаў, што белы колер таксама бывае злавесным?
Ці, можа быць, толькі мне ён злавесным здаецца?
Пад уяўнаю чысцінёю і адсутнасцю сонца хаваецца цемрадзь,
а сэрца
разабрацца спрабуе, ды яму не заўсёды гэта ўдаецца.

А на досвітку вецер разгладжвае зморшчыны снегу на лёдзе,
нахіляе чарот, адпускае і кліча, падхоплівае і сваволіць,
рыбакоў выпадковых здзімувае з ракі, а год, што сыходзіць,
забірае з сабою ілюзіі і пакідае бялюткія неба і поле.

* * *

У памаранчавых далінах канаюць сонечныя дні.
Цямнеюць сінія вяршыні, а вершнікі кранаюць неба,
і там, дзе след пакінуць дзіды, — сыходзяць промні з вышыні
ад неспакойных срэбных зорак да нашых цьмяных пуцявінаў.

Вазьмі святло сваіх змярканняў, вазьмі стары разьбяны крыж,
і руш пад покрывам манаскім на схіл, дзе покліч срэбна-сіні,
што стаў тваім накіраваннем, падхопяць горныя вятры
і пахаваюць назаўсёды у памаранчавых далінах.

Студзенская адліга

Нібы на лёд паклалі шкло. Вада люстэркам
зацягвае ўзбярэжныя расліны ў свой іншасвет.
Кранае іх нам не вядомы вецер,
і падштурхоўвае няхуткія аблогі да моста,
пад якім яны знікаюць.

Раптоўным сонцам ясеня крылаткі
высвечваюцца ў шэрым сне галінаў,
і робіцца заўважным ліст кляновы,
што перажыў нягоды лістападу
ды скурчыўся ад халадоў нясцерпных.

Ваяр самотны, на сваім звычайным месцы
трымае абарону ў час халодны,
пакуль не адгукнецца капяжамі
сапраўднае высокае прадвесне.
Тады і ён апусціцца з вяршыні,
каб даць дарогу радасцям зялёным.

Ну а пакуль зіма. І наваколле то падстаўляе
бок рашучым промням, то зноў ахутваецца
туманамі і паглядае вераб'ём бяскрылым.
Вада люстраная ўзіраецца ў нябёсы, і вецер
коле твар. Ды сонца грэе плечы.

* * *

Прыхінуцца да цёплай сцяны насупраць акна,
да барвовых шпалераў з кветкамі,
і ўзрадавацца шчодрасці сонца зімовага,
яркага і ненадзейнага, як мімалётны раман.
Даверыцца сваім адчуванням бяспекі і небяспечнасці,
сам-насам з сусветам, як калісьці на поплаве, —
прымужаныя вочы — ў неба,
юнае цела не ведае пра смерць.
Дакладней, ужо ведала, але не ўсведамляла,
не спасцігала, як не спасцігала адлегласць да акіяна.
Кожная каморка ловіць свой уласны
сонечны промень, сваю кроплю шчаслівай энергіі,
За вакном гайдаюцца чырвонагрудыя птушкі,
нібы чырвоныя яблычкі, некранутыя маразамі.
І ўсё здаецца магчымым — нават перажыць зіму.

МЕЛОДЫІ КАЛАЎРОТА

Пра новую кнігу
Ірыны Жарнасек

Аднойчы, сутыкнуўшыся ў спрэчцы пра нашу беларускую літаратуру («бедную!»), я пачула: «А што ваша літаратура? Вайна і вёска! Вёска і вайна!». І вось я чытаю новую кнігу Ірыны Жарнасек і ўсміхаюся: ну так — згадкі пра вайну і тату дэзерціра, а далей — хутар, вёска, чамусьці напачатку заўсёды зманлівая, бо летняя, прыгожая, з духмянымі малінамі і шыпшынаю, з буяннем траваў і спакуслівымі зялёнымі яблыкамі ў садзе. Такіх апісанняў — мноства, але вось аўтарка піша пра страх, які ўладарна жыў у яе маці з яе сірочага маленства, і што той страх адчуў, убачыў у яе маладой маці ведаеце хто? Язэп Драздовіч! «*Бо чаму ж бы ён маляваў для яе, маладой дзяўчыны, зайца на дыванку? Вялізнага такога — на ўвесь дыванок! Нясецца ва ўвесь дых з крутой гары, а па рагах упрыгожваюць той бег... кветкі*». Вось так — дзядзька Язэп проста некалькі разоў заходзіў у іх Чаранкі... Магчыма, той даме, з якой я некалі завялася ў спрэчцы

пра нашу «бедную» літаратуру, мне давялося б расказаць, хто такі дзядзька Язэп. А ці трэба? Як казала адна вядомая асоба (не ўсім, канешне, вядомая): «Калі трэба тлумачыць, то... тлумачыць не трэба».

Дык пра што гэта я? Пра тую вартасць прозы, аповеду, пісьма-пісання, калі, чытаючы чужое, сцішваючыся, раптам успамінаеш сваё: а ў нас на дыванку былі алені каля вады і таксама кветкі па краях. Не, гэта быў не дзядзька Язэп, але ж хтосьці з вандроўных мастакоў доўжыў яго простую казку... Мабыць, сапраўды, успаміны — гэта адзіны рай, з якога нельга выгнаць чалавека (не мае словы, але яны супадаюць з агульнаю праўдаю пра ўсіх нас)...

Кніга Ірыны Жарнасек — гэта найперш кніга ўдзячных успамінаў, а можна сказаць інакш — дыванок успамінаў, на якім аўтарка намалявала-наўспамінала частку свайго жыцця, змясціўшы на дыванку самых родных,

дарагіх, незабыўных, каму і жыццём, і ўспамінамі, і радасцю з бо-лем назаўсёды абавязаная. Змясціла яна на гэтым дыванку і тых, хто па ім па-гаспадарску таптаўся сваімі ботамі, напісаўшы пра калгас і яго начальнікаў, і «добра-сумленных» паслугачоў-наглядчыкаў, якія пільнавалі-сачылі, каб на тых дыванках «правільна», па-савецку ўсё ткалася, малявалася і вышывалася...

Прызнаюся, што напачатку я была супраць гэтай назвы кнігі — «Нашых дзён крыгаход», і нават сказала пра гэта пісьменніцы, але яна на мой намёк памяняць назву адказала сваё цвёрда-кароткае «не»... І вось я чытаю першыя радкі, дзе прыгожым дыванком адразу ж — яе родны хутар Чаранкі з зелянінаю саду, кустоўем шыпшыны, малінаў, і агромністы зялёны лес, і нават ручай здаецца зялёным, бо ў яго «з ранку да вечара глядзеліся лозы ды вербы», а далей... а вось ён — «крыгаход», бо гэта ж хутар!.. «У Заходняй Беларусі поўным

ходам ішоў працэс ліквідацыі хутарной сістэмы, і наша чаранкоўская хата была маленькай часцінкай той сістэмы, якую знішчалі на нашых вачах... Як жа гэта ўсё прасімпвалізавалася, як знітавалася са словам родненькім — *Беларусь-Бядарусь*. Вечны «крыгаход»... «Раскіданае гняздо», «Птушкі і гнёзды» — і ўсё гэта «мой родны кут, як ты мне мілы...» — «Спадчына»... Міжволі згадваецца прачытанае ў аднаго з польскіх тэолагаў: «Па-сапраўднаму любіць той, хто дазваляе бясконца раніць сябе». Сказана, вядома ж, пра Хрыста, але і пра нас, беларусаў, таксама, бо мы бясконца, стагоддзямі дазваляем раніць сябе, таму што любім сваю зямлю і не можам, не хочам, баронячы сваё, раніць яе гневамі праклёну, помсты — мы ўсё церпім... Кніжка Ірыны Жарнасек — пра любоў і цяропліваць, а яшчэ, насуперак усяму, — пра шчасце.

...Дзіўныя тыя моманты ў кнізе, калі Ірына піша пра шчасце, а над радкамі гэтымі хочацца плакаць, такія яны балюча-шчымлівыя, бо шчасце гэтае страчанае, ва ўспамінах пра дужыя рукі роднага брата Альдака (Рамуальда), пра яго незабыўную любоў да яе. Відаць, у кожнага з нас ёсць гэтыя тужлівыя роздумы пра незразумела раннія страты тых, хто даваў нам простае шчасце быцця ад дотыку родных рук і пырсання ў твар вадою, каб ты звонка смяялася, — і ён таксама быў ад гэтага шчаслівы... Шчас-ёсць — такое тлумачэнне гэтага паняцця... І людзі гэтыя пазней становяцца для нас анёламі, таму ў сне іх рукі атуленыя зоркамі, і на кожным пальчыку — па зорачцы... «Часта потым я марна спадзявалася, — піша Ірына, — адшукаць на небе сузор'е братавых рук. Наіўная, я не магла зразумець, што дзеля гэтага трэба, відаць, самой пе-

ратварыцца ў сузор'е...»

Увогуле ў кнізе нямала болю і прыадчыненых сваіх і бліжніх сваіх таямніцаў, і, як вады, распырсканай у твар, каб смяяліся і ўсё ж радаваліся быццю, нямала старонак радасных — зрэшты, і характар у пісьменніцы такі: па жыцці ідзе з гумарам, пераскокваючы па ільдзінах «крыгаходу», нездарма ж у дзяцінстве была ўдзельніцаю і гераіняю небяспечных гульняў над студняй, а жывою ж засталася... магчыма, і для таго, каб расказаць пра тых, хто даўно стаў сузор'ямі ў небе... як росіцкія ксяндзы, якім яна прысвяціла раман «Будзь воля Твая», дзе сама назва сведчыць пра маральны грунт чалавека, пісьменніцы, верніцы...

І пра што вы думаеце яна піша далей, пагараваўшы над лёсам брата? О, яна ўмее пераключаць і пераключацца, бо само ж жыццё прыродаю так укладзена: пасля дажджу — сонца, а тут, у кнізе — «Кіно прыехала!» — такі наступны яе апавед пра маленькія радасці вясковага жыцця.

...Я пішу гэтае эсэ, адначасова карэктуючы яе кнігу (даверыла мне!), і ведаю, што цяпер яна едзе ў сваю любімую балючую Росіцу, а за акном — дождж-дождж, лівень, 6 жніўня, і, гледзячы на мокры клён, я разумею, што мяне не адпускае з яе апаведу пра Альдака: вось гэта — ёй хацелася пырснуць расою з мокрай яблыні на яго нежывы твар, каб аблегчыць яго пакуты, а можа, каб ажыў, як у казцы... Хіба ж такое бывае? Памятаю, як сама, малая, сямігадовая, сядзела пры памерлым бацьку і няўцямна глядзела на нібыта гаючую ваду ў возеры на дыванку з аленямі... Ах, як жа шмат супадае ў нашых болях і радасцях, у нашых розных маленствах і лёсах!.. А часам і нешта нязнае таксама адкрываецца... З Ірынінай кніжкі я адкрыла, даведалася, што з

гускамі, з гусямі і гусынямі трэба размаўляць: не гаварыць, а менавіта размаўляць, «*бо гусі вельмі добрыя суразмоўцы*». Пра тое, што яны, заразы, любяць шчыпацца, я ведаю з прыгодаў майго малодшага брата, а вось што любяць размаўляць — ну хіба што з будучымі пісьменнікамі!.. Цікава, ці ёсць у каго з нашых мастакоў такое палатно з малою пастушкаю, якая, забыўшыся на сваю «місію», лежачы на посцілцы з кніжкаю, прабіраецца разам з палескімі рабінзонамі цераз балоты, а ў гэты час кот ціхама ад пастушкі ласуецца гусяцінкай... У мяне такога досведу не было... мне, прызнаюся, і цяпер, і ў маленстве падабалася тое, што й пылянтам, — пшано — у сэнсе каша, жоўтая, радасная, а яшчэ ўражвала рознасць так бы мовіць непадабенства ўзроставых «партрэтаў»: такое мілае пухнаценькае («ціў-ціў-ціў») жоўценькае пылянтка — і раптам ператвараецца ў нахабна-гаспадарлівага гуся, курыцу, а то і ў пеўня, які можа дагнаць і дзеўбануць, і ты (з піянерскім гальштукам і ў школьнай форме!) апынаешся на зямлі... Гэта мой досвед, а малую пастушку спрабаваў удзеўбануць гусак, ускочыўшы проста на плечы, — ужо зімою, калі прыйшла са школы і абтрасала снег з валёнак... І дзівіцца яна, пісьменніца, ужо дарослая цётка: «*І чаму пра іх столькі песень ды вершаў складаюць? Пэўна, тыя, што складаюць, ніколі іх не пасвілі, не гадавалі, панадворак за імі не падмяталі ды на галаву яны ім не ўзляталі*»...

Не ведаю, выпадкова ці свядома, але адразу пасля апаведу пра безабаронных пылянтаў і пра агрэсіўных гусей — галоўных крыўдзіцеляў свайго маленства, Ірына змясціла апавед пра крыўдзіцеляў большых, сапраўдных, якія дзяўблі галовы беларусаў, — пра бальшавікоў.

«„Яська! Спіш? Бальшавік ідзе!“ І была тая вестка гэтка пагрозлівая, што ў хаце старэйшыя яшчэ доўга бедавалі, а дзеці, як ні намагаліся, не маглі сабе ўявіць, які ж ён, той Бальшавік, пра якога вось дарослыя ўначы замест таго каб спаць, штосьці гавораць ды гавораць... <...> памятаю, адразу ўявіла сабе таго Бальшавіка — страшнага велікана ў агромністых ботах. Ён ідзе, пакідаючы на сабе вялізныя сляды на гліністай дарозе. Ён ідзе, а людзі адбгаюць ад дарогі, хаваюцца: хто за хатай, хто за хлявом, хто за плотам. Абы толькі не трапіць на вочы»...

І такога твора няма ў нашых мастакоў — «Бальшавік ідзе!» Нібыта й велікан (яны ж павінны ратаваць, паводле нашых казак!), а вось жа... А людзі нашы — наіўныя! — хіба ж можна схавацца за хатай, за плотам... за хісткім сімвалам свайго... а хаваюцца — і тады, і цяпер, а Бальшавік усё ідзе па сваёй «гліністай дарозе». «Уяўляю, як здзіўлена ўтаропіўся на касцёл велікан Бальшавік... Але на той раз прайшоў паўз яго: не зачэпіў, не пашкодзіў, нават не прыгразіў святару — пакінуў тую справу на „пасля“»...

Адно старонку займае ў кнізе гэты апавед, а ў ім — вялікая частка нашай вельмі забытанай гісторыі...

Дзіўна, але ад бальшавіцкага свінства Ірынінаму бацьку ўдалося адкупіцца таксама свінствам — узяў ды й проста (а раптам?) завёз сельсаветчыку кабана-кормніка, каб не раскулачылі сям'ю, не вывезлі з Чаранкоў у Сібір, і дапамагло — бываюць жа цуды на свеце, хоць ты хвалебную оду напішы, — гаворыць

пісьменніца, — гладышу мёду, бутлю гарэлкі і кабану-кормніку! Няскладзенаю засталася тая адна — жыве ў душы хвала бацькавай растаропнасці і, вядома ж, Божай волі. Вось такі «нашых дзён крыгаход»... Нездарма ж наш вялікі Купала, перапоўнены і болей, і сарказмам, напісаў пра сваіх «Тутэйшых» у 4-х дзеях, што гэта «трагічна-смяшлівыя сцэны», «меджду протчым», бо «савецкі лад... гэта такая чырвоная паводка... такая, меджду протчым, паводка, аб якой не снілася ні Фараону, ні Саломону...»

І не дзіва, што ўжо тады дзяўчынка з хутара Чаранкі ўявіла, як утаропіўся той велікан Бальшавік на іх касцёл — паставіла перад ім не хутаранскі плот, а Дом Божы, яшчэ не асэнсаваную тады напоўніцу сваю дзіцячую веру-абарону. Адна старонка ў гэтым апаведзе...

Касцёлу, касцёльным святам, забаронам і спакусам (і іх пераадольванню) Ірына Жарнасек таксама прысвяціла некалькі аповедаў, і ў прынцыпе няма ў іх нічога надта адметнага — усё як ва ўсіх вернікаў, але яны важныя, бо гэта сведчанне надзейнага грунту, які гэтых усіх на беларускай зямлі трымае, і дзякуючы простым пісьменніцкім згадкам пра гэты грунт верыш і апошнім радкам кніжкі, у якіх аўтарка запэўнівае, што была яна ў тых дні «крыгаходу» шчасліваю, бо гэта быў яе час. «Гэта быў наш час, нашага пакалення, адведзены нам на гэтай зямлі. І я ўдзячная Богу за ўсё тое, што мне давялося перажыць, каго сустрэць, з кім пасябраваць, а з кімсьці і развітацца». А мне раптам згадаліся «ў тэму» радкі з Ігара Губермана, які напісаў:

«... я другой такой страны не знаю, где так „смирно“, „вольно“ и „кругом“». А вось жа можна пры гэтым быць шчаслівымі... Відаць, ад таго, што нельга сказаць «смирно» і «кругом» мелодыям матчынага калаўрота, якія ціха супадалі з хатнімі малітвамі, даючы трывалае адчуванне шчасця простага быцця насуперак розным «крыгаходам», ад якіх нашу зямлю наіўна затуляе ўпартая шыпшына, белыя пялёсткі якой у прызначаны Творцам час ператвараюцца ў чырвоныя плады-ягады з мноствам зярнятак унутры. Менавіта ў малюнак шыпшыны «загорнутыя» ўспаміны Ірыны Жарнасек, і здаецца, што шыпшына сама сябе бароніць, супрацьстаючы халадам «крыгаходу», праўда, галінкі яе на малюнку Кацярыны Мясніковай нагадваюць калючы дрот...

«Усё сплывае ў раку часу», — гаворыць пісьменніца ў апошніх радках кнігі. Сплывуць калісьці ўсе калючыя дроты, і жыццесцвярджалнай вясною нас зноў узрадуе шыпшына — сімвал беларускай Беларусі, народжаны самой зямлёю.

Кніга Ірыны Жарнасек выйшла ў выдавецтве «Про Хрысто» напрыканцы мінулага года, і адрасаваная яна ўсім, хто не цураецца «беднай» беларускай літаратуры і роднай мовы... родненькай, як у гэтай кніжцы.

Лідзія Камінская

Лідзія Камінская — філолаг. Нарадзілася ў пас. Камсамольскі-на-Волзе Куйбышаўскай вобласці. Вучылася ў Бешанковіцкай СШ № 2 на Віцебшчыне. Закончыла філалагічны факультэт (рускае аддзяленне) Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1978). Працавала ў Чырвонадарскай васьмігадовай школе (Чэрвеньскі р-н; 1978–1980), у Літаратурным музеі Янкі Купалы (1980–1986), Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры (1986–1992), у часопісе «Роднае слова» (1992–2004). З 1997 г. супрацоўнічае з часопісамі «Наша вера» і «Ave Maria». Жыве ў Мінску.

Жанна Федзіна

Яе ратавала вера...

Мінула ўжо 36 гадоў з таго часу, калі мая бабуля з боку бацькі Эмілія Андрэеўна Дрозд (у дзявоцтве — Якавіцкая), адышла да Пана Бога, але адчуванне яе прысутнасці не пакідае мяне і сёння, як і адчуванне яе блізкасці з Богам у Яго Нябесным доме...

Бабуля памерла 29 студзеня 1985 г., а дакладней, заснула, марозным зімовым вечарам. У абед я прынесла ёй кіслую капусту, якую яна вельмі любіла, і яна крыху паела. Пазней да нас прыйшла суседка Анюта (Роліч). Яна была маладзейшая за маю бабулю на 10 гадоў і таму лічылася маладою. Бабуля спявала на польскай мове «Анёл Панскі...», а цётка Анюта ёй падпявала. Ідучы дамоў, яна сказала маёй маці: «Амілія яшчэ не памрэ». Але яна памылілася...

Бабуля Эмілія ляжала так ціха, што, знаходзячыся ў суседнім пакоі з аднагодовам сыночкам, я прапусціла момант яе пераходу з зямнога жыцця ў вечнасць. Гэта адбылося амаль адразу, як пайшла цётка Анюта, каля 19:20. Хавалі бабулю 31 студзеня. На яе твары не было нават ценю смерці, толькі супакаенне. На жаль, святара не было, час быў такі — савецкі, святыні былі зачыненыя, але былі пеўчыя. Малітвы і касцёльныя спевы гучалі па чарзе і толькі па-польску.

...На працягу апошніх месяцаў жыцця бабуля, бывала, раптам схамяналася, кажучы: «Мне трэба дамоў!», і пачынала кудысьці збірацца. Калі я казала ёй: «Ты ж у сваім доме, у якім нарадзілася, вунь твае абразы, люстэркі, партрэты, мэбля», яна пачынала смяцца: «Гэта ж трэ-

ба, сабралася кудысьці са свайго дома!». Пазней я зразумела, што бабуля ўжо тады пачынала свой шлях у дом Айца.... Да гэтага яна рыхтавалася ўсё сваё жыццё: клуначак з акуратна складзенымі рэчамі ў гэты апошні шлях да Бога я памятаю са свайго ранняга дзяцінства. Часам я прасіла яе дастаць яго з шафы — я любіла разам з ёю разглядаць, перабіраць і зноў складаць усё, што ў ім ляжала...

Мая бабуля нарадзілася 19 мая 1897 г. у заможнай польскай сям’і Андрэя і Марцаліны Якавіцкіх у вёсцы Глінішча Дунілавіцкай воласці Вілейскага павята Віленскай губерні (цяпер гэта вёска Гліншчына Пастаўскага раёна Віцебскай вобласці). Гэтая мясцовасць ў 1921–1939 гг. знаходзілася ў складзе Польшчы [1]. Якавіцкія былі веруючымі людзьмі і перадавалі каталіцкую веру сваім дзецям з самага іх нараджэння, і хоць бабуля была апошнім познім дзіцем (у яе было пяць сясцёр і брат), яе таксама выхоўвалі ў строгасці.

Сям’я жыла ў прасторным доме, які захаваўся да гэтай пары. У пакоях і кухні ў чырвоных кутах віселі абразы з выявамі Сэрца Езуса і Маці Божай Вастрабрамскай, а таксама святых апосталаў Пятра і Паўла. У гасцінай пад абразамі на палічцы стаяў крыж, грамнічныя свечкі, букетік вярбы з ядлоўцам і ляжаў хлеб з соллю святой Агаты. На сценах віселі сямейныя партрэты і здымкі. Мэбля была драўляная, з дубу і сасны.

Сям’я валодала значнымі зямельнымі надзеямі вакол дома і насупраць яго, праз дарогу,

а таксама зямельнымі ўчасткамі, якія называлі «шнурамі», па-за межамі вёскі (у мясцовасці Карчы), і трымала слугаў. Асноўнымі відамі сямейнай працы былі агародніцтва, сааааводства, жывёлагадоўля, птушкагадоўля і пчалярства. Часам па жаданні слугі падпрацоўвалі ў Крыкалах, у панскім маёнтку. Паводле аповедаў бабулі, пан расплачваўся шчодрa і ўзнагароджваў смачнымі прадуктамі, найперш духмяным хлебам...

Нягледзячы на гэта, на долю маёй бабулі выпалі цяжкія выпрабаванні: яшчэ ў раннім узросце на яе плечы лёг клопат пра аслеплую маці Марцаліну і хворую, старэйшую на 10 гадоў, сястру Зосю. Неспакойна было і ў вёсцы, бо яна апынулася ў прыфрантавой паласе Першай сусветнай вайны, і з 1914 па 1921 гады ўлада тут змянялася шэсць разоў (немцы, палякі, рускія). У лютым 1916 г. па гэтых мясцінах праехаў апошні расійскі імператар Мікалай II. Ён наведаў старажытнае габрэйскае мястэчка Дунілавічы¹, правёў агляд войскаў, паразмаўляў з афіцэрамі, пааабедаў у графа Юзафа

Тышкевіча і паехаў на цягнік, што адыходзіў ад станцыі Сяславіна (цяпер — Крулеўшчызна). Пасля рэвалюцыі 1917 г. тут з'явіліся бальшавікі, потым — прыйшлі немцы, з канца 1918 г. — зноў бальшавікі, вясной 1919 г. — палякі, а летам 1920 г. — бальшавікі і восенню 1920 г. — зноў палякі. З падпісаннем Рыжскай мірнай дамовы ў сакавіку 1921 г. гэта мясцовасць увайшла ў склад Віленскага ваяводства [2, 3].

Суцязэнне і падтрымку ў гэты цяжкі перыяд мая бабуля, тады яшчэ маладая дзяўчына, знаходзіла ў Богу і ніколі не губляла надзеі на Яго міласэрнасць і любоў. На жаль, касцёл Найсвяцейшай Тройцы ў мястэчку Дунілавічы ў той час ужо не дзейнічаў. Падчас і пасля задушэння польскага паўстання² царскі ўрад пераследаваў Каталіцкі Касцёл, таму святыні зачынялі. Гэтак адбылося і ў Дунілавічах: святыню ў католікаў адабралі і ў 1866 г. перадалі яе праваслаўным. Гэта добра бачна на здымку: пад крыжамі на купалах і шчыце — праваслаўныя макаўкі [4].

Касцёл Найсвяцейшай Тройцы (у ранейшых манаграфіях — святога Арханёла Міхала) быў пабудаваны замест драўлянага касцёла ў 1769–1773 гг. дамініканамі ў стылі позняга барока. На час пабудовы святыня ўваходзіла ў комплекс дамініканскага кляштару. З моманту заснавання Крыштафам Белазорам кляштару ў Дунілавічах у 1683 г. і да яго ліквідацыі дамінікане неслі ў народ не толькі веру ў Пана Бога, але таксама адукацыю і культуру. Ордэн засноўваў свае кляштары і святыні ў буйных гарадах, а ў мястэчку Дунілавічы ўзвёў касцёл дзеля захавання рэліквіі — цудадзейнага абраза Маці Божай Ларэтанскай (паводле выпіскі з касцёльнай хронікі гэты абраз XVII ст. быў прывезены з Фларэнцыі) [4].

У 1920 г. Троіцкую святыню ў Дунілавічах вярнулі Касцёлу, аднак пасля вяртання святыня ста-

Бабуліна хата.

ла парафіяльнай, бо дамініканскі кляштар быў ліквідаваны. На процілеглым баку плошчы, праз скверык, знаходзяцца могілкі ахвярам савецка-польскай вайны 1920 года. Тут пахаваны салдаты і афіцэры 36-га пяхотнага палка польскай арміі пад камандаваннем палкоўніка Ульрыху (пазней міністра, а потым лонданскага эмігранта), якія загінулі ў ваколіцах Дунілавічаў у баях з дэвізіяй Тухачэўскага. Па словах мясцовых жыхароў, тут хавалі ўсіх: як польскіх, так і савецкіх воінаў, «бо перад Богам усе роўныя», а баі былі вельмі жорсткімі, перамаглі палякі, дэвізія адступіла пад Глыбокае, пакінуўшы больш за 100 забітых. Могілкі былі асвятчаны 26 чэрвеня 1930 г. а. Станіславам Мажэйкам у прысутнасці Прэзідэнта Польшчы Ігнацыя Масціцкага. З прыходам савецкай арміі помнік на могілках знеслі, а сімвал Польшчы — 27-кілаграмовы бронзавы арал з распасцёртымі крыламі і каронаю на галаве, што быў на помніку, знік, і толькі праз 83 гады арла знайшлі недалёка ад месца мемарыяла, калі аралі поле. Ён добра захаваўся і цяпер знаходзіцца на рэстаўрацыі ў Мінску. Мемарыял адноўлены, і ва ўрачыстасць Усіх Святых у 2018 г. яго асвятціў а. Павел Самсонаў у прысутнасці міністра замежных спраў Польшчы Яцака Чапутовіча, пасла Польшчы ў Бе-

ларусі Артура Міхальскага, старшыні Пастаўскага райвыканкама Сяргея Чэпіка і мноства вернікаў.

Пасля далучэння беларускіх земляў да Рэчы Паспалітай бацькі маёй бабулі Эміліі засталіся ў роднай вёсцы і заняліся развіццём гаспадаркі, а бабуля ўдасканальвала свае навыкі ў кройцы і шыцці. Эмілія Якавіцкая вырасла прыгожай дзяўчынай. Замуж яна выйшла за Казіміра Франца Дразда, чалавека вельмі добрага і працавітага, але з беднай сям'і. Якавіцкі не ўхваляў выбару сваёй дачкі, таму нявесце давялося нават у дзень вяселля выйсці з-за святочнага стала, зняць вэлью і пад моцным дажджом па гразі ісці ў поле па каня. Але непрыняцце з'яця працягвалася нядоўга, і калі Казімір Дрозд пераехаў у дом, яны пасябравалі...

У сям'і Казіміра і Эміліі нарадзілася чатыры сыны (Пётр, Тадэвуш, мой бацька, Чэслаў, і Павел). Як казала бабуля, «колькі Бог даў, столькі і нарадзіла». Усе сыны былі ўмельцамі ў будаўніцтве і гаспадарчых справах, асабліва Чэслаў. Пётр яшчэ шыў абутак і выдатна гатаваў, Тадэвуш граў на гітары, спяваў і танчыў, выступаў на сцэне клуба Дунілавіцкага сельсавета, дзе да гэтай пары захаваўся яго здымак. З імі таксама жылі сястра Зося і іх далёкі сваяк Лявон.

Сыны нарадзіліся ў 1926–1935 гадах, калі гэта мясцовасць, як

Брат бабулі Эміліі.

і астатняя частка Заходняй Беларусі, знаходзілася ў складзе Польшчы, але ў верасні 1939 года яна была далучана да БССР. 17 верасня 1939 г. сюды прыйшлі рускія, пасля прыйшлі немцы, а праз 3 гады — зноў рускія. 15 студзеня 1940 г. Дунілавічы атрымалі статус гарадскога пасёлка і сталі раённым цэнтрам, і вёска Гліншчына апынулася ў складзе Дунілавіцкага раёна Вілейскай вобласці БССР [3, 8]. Да гэтага часу ўсе сыны былі выхаваны ў каталіцкай веры, а старэйшыя атрымалі пачатковую адукацыю (мой бацька паспеў закончыць два класы польскай школы і пазней — два класы рускай).

Але на гэтым змены і цяжкія, звязаныя з ваеннымі дзеяннямі, веравызнаннем, станам і існаваннем Каталіцкага Касцёла, якія непасрэдна закранулі лёс бабулі Эміліі і яе сям'і, не скончыліся. Падчас Вялікай Айчыннай вайны з 4 ліпеня 1941 года па 4 ліпеня 1944 года мясцовасць знаходзілася пад нямецкай акупацыяй. Немцы прыйшлі сюды на 13-ы дзень вайны. У Дунілавічах было створана гета, пры знішчэнні якога ў 1942 годзе было расстраляна і пахавана ў брацкай магіле 829 яўрэяў. Пасля

на месцы магілы быў усталяваны мемарыял ахвярам Халакосту.

Вёска Гліншчына таксама была занята нямецкімі вайскамі, і нямецкая акупацыя працягвалася роўна 3 гады. Пры гэтым у вёсцы пастаянна адбываліся абстрэлы, яна неаднойчы пераходзіла з рук у рукі. Да таго ж і немцы, і партызаны адбіралі ў жыхароў скаціну, птушак, адзенне, абутак, прадукты харчавання. А падчас аднаго з баёў немцаў і атрада партызанаў, які пачаўся ў суседняй вёсцы Лісіцы, была спалена трэцяя частка дамоў Гліншчыны. Яны перасталі паліць дамы за 10 дамоў да хаты маёй бабулі. Паводле афіцыйнай версіі, палілі немцы, а паводле інфармацыі мясцовых старажылаў — партызаны, якія ўцякалі ад немцаў праз вёску і кідалі запалкі. Да гэтай пары вяскоўцы, ускідаючы агароды, знаходзяць гільзы ад вінтовак і пісталетаў ваенных часоў.

Становішча не толькі насельніцтва, але і Каталіцкага Касцёла на акупаванай тэрыторыі ў тыя гады было даволі складаным, бо немцы лічылі католікаў «пятай калонай» польскага нацыянальнага руху. І ўсё ж дзякуючы мужнасці і трываласці святара айца Чэслава Кардзеля і вернікаў касцёл Найсвяцейшай Тройцы ў Дунілавічах не толькі выстаў у ваенныя гады, але і неаднойчы ўкрываў людзей і ратаваў ад бамбёжак.

Шмат усяго пабачыла і перажыла мая бабуля за сваё жыццё, але больш за ўсё ў ваенныя гады. Вясной 1942 года з акупаваных тэрыторый пачалі масава высялаць людзей на прымусовыя працы ў Германію з-за недахопу там працоўных рук, які ўзнік пасля правалу бліцкрыгу 1941 года. З дапамогаю арміі і мясцовай паліцыі немцы ў некалькі этапаў вывозілі савецкіх людзей — «остарбайтараў» (усходніх рабочых)³. У сельскай мясцовасці для гэтага адбіралі найбольш працаздольнае насельніцтва, уключаючы і падлеткаў.

Умовы вывазу былі цяжкімі. Першай часткаю аперацыі быў збор людзей у зборных пунктах, дзе праводзіліся медыцынскі агляд, паліцэйская праверка і падзел на прыгодных і непрыгодных для працы. На тэрыторыі Віцебскай вобласці было чатыры такіх пункты: у Глыбокім, Полацку, Віцебску і Оршы. Другі этап — гэта траспартыроўка насельніцтва на месцы працы. Згодна з графікам высылкі, кожны транспартны сродак павінен быў умяшчаць не менш за 1000 чалавек з адгрузкай у Віцебску і дагрузкай у Полацку каля трох саставаў у тыдзень [9, 10].

Не абышоў гэты лёс і сям'ю бабулі Эміліі: летам 1942 года немцы вывезлі ў Германію ўсю яе сям'ю і брата, акрамя хворага сястры Зосі, бо, калі група ішла ў зборны пункт у Глыбокае, яна пабегла ў бок леса. На вачах усёй сям'і (дарослых і дзяцей) немец выстраліў два разы, але ў яе не трапіў, хоць страляў блізка. Бабуля была ўпэўнена, што менавіта дзякуючы яе палкай і шчырай малітве немец пашкадаваў Зосю: ён не толькі выстраліў так, каб кулі ў яе не трапілі, але і даў ёй магчымасць укрывацца.

Выходзячы з вёскі, яны ўзялі з сабою абразкі і толькі самыя неабходныя рэчы. Ружанец, каб не згубіць, бабуля адразу адзела сабе на шыю. Скаціну і птушак, хатніх жывёлаў, прылады працы, гаспадарчы інвентар, прадметы быту і сродкі хатняга ўжытку, прадуктовыя запасы і іншае давалася пакінуць. Перад тым як адправіцца, некаторыя рэчы ўсё ж паспелі схваць і закапаць, бо спадзяваліся на вяртанне. На жаль, пасля вяртання з Германіі яны нічога не знайшлі — усё пакралі, а дом разрабавалі. Адна жыхарка вёскі сцягнула з нашай хаты нямецкую швейную машыну, і пасля вяртання бабуля змагла яе знайсці, забрала і шыла на ёй яшчэ доўгі час.

Да вызначанага зборнага пункта ў Глыбокім, а гэта 28 км, ішлі канвоем пад наглядом. За адзін

дзень дайсці не змаглі і начавалі ў вёсцы Канстанцінава, дзе мясцовы паліцэйскі адчыніў браму, і некаторыя ўцяклі. Бабуля з сям'ёй, як і большасць, не ўцяклі, бо баяліся за жыцці астатніх сваякоў, якіх немцы адразу расстралялі б. Па дарозе пайкі не давалі, а кармілі кашай з апілак, пасля якой балелі страўнікі. У Глыбокім сажалі ў таварныя вагоны, якія не ацяпляліся, па 50 чалавек. Бабуля Эмілія расказвала, што ўжо з вагонаў немцы адбіралі маладых і здаровых мужчын для адпраўкі на лінію фронту пад Ленінград, каб там яны капалі акопы, гэта значыць на непазбежную смерць. Усе сыны былі непаўналетнімі. Старэйшы Пётр і малодшы Павел былі невысокага росту, а двое сярэдніх, нягледзячы на ўзрост, Чэслаў 11-ці гадоў і Тадэвуш 13-ці, былі высокімі і таму пасавалі па росце на капанне акопаў. Каб уратаваць іх, бабуля, рызыкуючы жыццём, схавала сярэдніх сыноў у вагоне пад лаўку, а астатніх пасадзіла на лаўку і села сама, расправіўшы шырокую спадніцу. Толькі паспелі сесці — немцы са скіраванымі на людзей аўтаматамі пачалі правяраць вагон. Толькі цуд уратаваў усіх жыццё, бо, пачуўшы нават найменшы шорах і заўважыўшы сыноў, немцы расстралялі б усіх. Бабуля была ўпэўнена, што гэты цуд учыніў Пан Езус Хрыстус, бо Ён сам абяцаў: «Няхай станеца вам паводле веры вашай» (Мц 9, 29).

У любых абставінах бабуля спадзявалася на Бога і давярала Яму. Яна часта казала: «Што Бог дасць, тое і будзе», і з пакораю прымала ўсё, што ёй было спаслана. Іх везлі прыкладна 14 сутак, прычым падчас транспарціроўкі некалькі разоў яны праходзілі санапрацоўку і пад канвоем хадзілі ў туалет. Калі ў кагосьці знаходзілі нейкае захворванне, таму на лоб ставілі пячатку і адводзілі. Тых, хто прайшоў праверку, размяркоўвалі на працы ў лагеры, адкуль прадстаўнікі працоўных біржаў разбіралі людзей на прадпрыемствы ці на

Бабуля Эмілія з дзедам Казімірам.

фермерскія гаспадаркі [9, 10].

Бабулю Эмілію і ўсю яе сям'ю забралі на фермерскую гаспадарку. Так яны апынуліся ў Пайскрэтшаме (ням. *Peiskretscham*), цяпер — Пыскавіцэ, (польск. *Pyskowice*), горад у Сілезіі на поўдні Польшчы. У Пайскрэтшаме мужчыны працавалі на бурачных палях, а бабуля шыла. Паколькі яна рабіла гэта вельмі добра, сям'я харчавалася даволі нядрэнна. Калі іх вызвалілі амерыканцы і англічане (па іншых дадзеных — рускія) восенню 1944 года, межы былі адчынены і яны маглі застацца ў Германіі, выехаць у Польшчу, Англію, Канаду, США ці вярнуцца. Многія заставаліся, бо разумелі, што вяртацца няма куды, але ўсе Якавіцкія, акрамя брата бабулі, паехалі дамоў, каб знайсці Зосю. І Пан Бог так распарадзіўся, што яны вярнуліся дамоў у нядзелю, у дзень Панскі, і амаль адразу яе знайшлі. Яна ўвесь час тулялася па чужых кутах, бо ў родным доме пасяліліся мясцовыя жыхары. Яна выжыла, давяраючы Богу і любячы Яго, як і бабуля Эмілія, усім сэрцам і душою. Яна вельмі жадала быць у Троіцкім касцёле, а калі касцёл зачынялі, клалася тварам на зямлю перад дзвярыма і падоўгу малілася. Не было такой моцы, якая магла б адарваць яе ад Бога. Так было і ў пасляваенныя часы да самага канца яе жыцця.

Да «перабудовы» рэпатрыян-

там («остарбайтэрам») не плацілі ніякіх кампенсацый за іх працу і маральную шкоду, нанесеную ў гады вайны. У 1953 г. Савецкі Саюз адмовіўся ад рэпарацыйных прэтэнзій да ГДР, і мая бабуля «не ўпісвалася» ў афіцыйную памяць пра вайну: тады не лічыліся ні з вязнямі фашызму, ні з ветэранамі [10]. Усе былі проста рады, што засталіся жывымі, што ацалелі дом у Гліншчыне і Троіцкі касцёл у Дунілавічах. Заставалася толькі шчыра дзякаваць Богу за ўсе гэтыя дары.

Але радасць была нядоўгаю. Пасля заканчэння вайны савецкая ўлада пачала праводзіць масавую калектывізацыю і антырэлігійную кампанію. Усіх сілаю заганялі ў калгасы. Не пазбегла гэтага і сям'я маёй бабулі. Спачатку ў іх забралі каня, карову, дробную жывёлу, а потым аднялі амаль усю зямлю і ўсю маёмасць, але найбольшы боль сям'я перажывала з-за таго, што саветы апаганілі, абрабавалі і зачынілі Троіцкі касцёл, перарабіўшы будынак у склад угнаенняў, а ў 1948 г. арыштавалі а. Кардэля. Пасля таго як святыню зачынілі, яе неаднойчы намагаліся зруйнаваць, але, дзякуй Богу, не змаглі. Сапёры адмаўляліся падрываць касцёл...

Касцёл вярнулі католікам толькі ў 1989 г. у аварыйным стане, але дзякуючы арганізатарскім здольнасцям і вялікай працавіта-

Ванда Сеганкевіч (злева) і Лідзія Шыдлоўская (справа).

сці пробашча Крыштафа Пажарскага і вернікаў да канца 1992 г. святыня была адбудаваная. У апошнія гады намаганнямі пробашча Паўла Самсонава адноўлена ўнутранае ўбранне касцёла і адрэстаўраваны цудадзеіны абраз Маці Божай Ларэтанскай у цэнтральным алтары.

Святыня з'яўляецца помнікам архітэктуры XVIII ст., гісторыка-культурнай каштоўнасцю Беларусі. Пабудаваны па тыпу трохнававай базылікі, касцёл нагадвае вялізную белую птушку, што апусцілася на зямлю, каб адпачнуць, і гатовая ў любы момант узняцца ў нябёсы. Прыдаволі значных памерах будынак здаецца незвычайна лёгкай і нават вытанчаным. У ім прыгожае і ўнутранае ўбранне. Складзены цэнтральнай і бакавых частак распісаны раслінным арнамен-там і картушамі, калоны і сцены завершаны пілястрамі. Гэта адзіная ў Беларусі святыня, у якой усталяваны ўнікальны галоўны алтар — з двума ярусамі (ларэтанскі), які сімвалізуе дом Найсвяцейшай Панны Марыі. Алтар складаецца з дзвюх частак: перадняй — для веруючых, і дома-алтара — ззаду. Вернікі звяртаюцца да Маці Божай Ларэтанскай для вырашэння складаных жыццёвых сітуацый, а таксама для абароны пілотаў і тых, хто падарожнічае ў паветры,

і ёсць шмат сведчанняў такога заступніцтва. У цяжкія моманты пасляваеннай гісторыі абраз быў схаваны ў мясцовых жыхароў, што і ўратавала яго ад знішчэння [3, 11].

Мая бабуля Эмілія беражліва адносілася і да шматвяковых звычаяў і да рэлігійных традыцый. Памятаю, як у Светлую Нядзелю бабуля раніцаю будзіла мяне, мы хуценька ўмываліся вадой з умывальніка, у якім ляжала фарбаванае велікоднае яйка, і хутка беглі праз дарогу ў сад сустракаць усход сонца, і, глядзячы на сонца, бабуля з натхненнем тлумачыла: «Гэтак сонцайка радуецца ўваскросламу Хрысту!» Ва ўрачыстасць Звеставання Найсвяцейшай Панны Марыі яна з раніцы нагадвала пра неабходнасць асаблівага святкавання: «У гэты дзень птушка гнязда не ўе, дзяўчына косы не пляце». Не было ніводнага дня, калі яна забылася б пра Бога, прапусціла б малітву, не суправаджала б яе спевамі. Шмат малітваў і спеваў яна ведала на памяць, чытала таксама польскія малітоўнікі, вельмі любіла Ружанец, які неаднойчы ратаваў яе ад смерці. Менавіта бабуля навучыла мяне маліцца і прывяла да Бога. Для Яго і малітвы яна заўсёды і ўсюды знаходзіла месца і час.

На ўсю ваколіцу бабуля Эмілія славілася сваім прыгожым го-

ласам. Яе запрашалі спяваць на вяселлях, на провадах у армію, на адпяванне нябожчыкаў. У тыя часы святароў не было. Хавалі нябожчыкаў на трэці дзень, таму адпяваць даводзілася доўга: спачатку ў доме памерлага, потым па дарозе да могілак і на могілках у любое надвор'е. Жыхарка Гліншчыны 95-гадовая Ванда Сеганкевіч расказвала, як мая бабуля яе, 15-гадовую дзяўчынку з беднай сям'і, дачку інваліда, вучыла спяваць, а калі навучыла, то пачала браць з сабою служыць людзям...

Соф'я Ігнацьеўна Мышко, былая настаўніца беларускай мовы і літаратуры, успамінае і цяпер, як добра бабуля шыла, і асабліва ўзгадвае прыгожую сукенку на свой школьны выпускны. Да апошняга ўспамінала бабулю і даўгавечніца Гліншчыны Лідзія Шыдлоўская, якая памерла ў 2019 годзе на 96-м годзе жыцця.

Бабуля вылучалася таксама неверагоднай гасціннасцю, бо прымаўка кажа: «Госць у дом — Бог у дом». І людзі йшлі да яе. Як паводле словаў Езуса Хрыста: «Бо, дзе двое ці трое сабраліся ў імя Маё, там Я ёсць сярод іх» (Мц 18, 20), жыхары вёскі збіраліся ў нас на малітвы, спявалі касцёльныя песні, калядавалі. У холад і голад прыходзілі ў бабулін дом сагрэцца і паесці. Асабліва запамніліся мне словы Манькі Ластоўскай: «У нас у хаце зімненька, хоць у вас можна адагрэцца». Прыязджалі блізкія і далёкія сваякі, сябры і проста знаёмыя. Спыняліся ў нас і тыя, хто даўно з'ехаў з вёскі, а госці прыязджалі і на некалькі тыдняў, бывалі і цэлымі сем'ямі. Шчодро прыняць усіх, а потым і адправіць з гасцінцамі было правілам і для бабулі, а пазней і для маіх бацькоў Тадэвуша Казіміравіча і Эдуарды Іванаўны.

Бабулю Эмілію людзі ведалі як мудрую жанчыну і як тую, хто дапаможа вылечыць хваробу. Да яе часта прыходзілі па параду ў розных сітуацыях, часцей жанчыны і дзяўчаты. У бабулі было

шмат малітоўнікаў і кніжак на польскай мове. Яна цяроўвала выслухоўвала таго, хто да яе прыходзіў, потым даставала адну з кніжак і прапаноўвала раскрыць. Думаю, гэта быў Псалтыр. Бабуля ўголас чытала выбраны ўрывак і тлумачыла яго ў кантэксте сітуацыі. Людзі дзякавалі ёй, хто адразу, хто пасля, і казалі, што ўсё так і ёсць ці што так і адбылося. Гэта было духоўнае лячэнне. Лячыла яна яшчэ і зёлкамі: рожыстыя захворванні вылечвала нават тады, калі медыцына была бяссільнай.

Лідзія Філіпаўна Свіркоўіч, былы завуч школы ў Дунілавічах, успамінае таксама моцны, валявы характар маёй бабулі. У савецкі час выехаць за мяжу з СССР было складана, таму большасць грамадзянаў ніколі не бывала за мяжой [17], але бабуля Эмілія, ужо як пенсіянерка, дабілася дазволу паехаць у Польшчу. «Гэта толькі дзякуючы Божай дапамозе», — так лічыла бабуля. Там яна не толькі наведвала сваякоў і блізкіх, але і знаёмілася з каталіцкай краінай, у якой можна было свабодна вызнаваць сваю веру, хадзіць у касцёл на Імшу і прымаць святую Камунію. Уразіла яе і тое, што зямля знаходзілася ў прыватнай маёмасці людзей, не было калгасаў і дэфіцыту тавараў. Радасць і ўдзяч-

Бабуля Эмілія (справа) з Анэляй (злева) і ўнукам Паўлам, маім братам.

насць Богу за гэтыя падарожжы перадаваліся і нам, хатнім, бо для бабулі гэта былі незабыўныя паездкі, напоўненыя малітвамі ў святынях і сустрэчамі з жывым Езусам Хрыстом і блізкімі на яе гістарычнай Радзіме.

Бліжэйшымі яе сяброўкамі былі полька Анэля, якая пазней з'ехала ў Польшчу, татарка Азымка і габрэйка Жанна, якія жылі ў Дунілавічах. Бабуля была

добразычліваю, але строгаю і ніколі не дазваляла сабе наракаць на жыццё, хоць прычынаў для гэтага хапала: ранняя смерць мужа, майго дзядулі Казіміра; прапажа старэйшай сястры Зоф'і, якая пайшла ў лес па чарніцы і якую не знайшлі ні родныя, ні міліцыя; праблемы са здароўем і цяжкасці ў сямейным жыцці. У цяжкія моманты яна садзілася каля акна і, гледзячы на дарогу, доўга малілася і спявала рэлігійныя песні, але слёз я не бачыла...

Бабуля чакала, пакуль закончыцца мая вучоба ў інстытуце і я знайду працу і жыллё, каб забраць яе да сябе, але яна адышла крыху раней. І ўсё ж Пан Бог даў мне магчымасць быць з ёю апошнія дні і гадзіны яе зямнога жыцця, правесці яе ў апошні шлях, шлях да Бога, і ўсё гэта адбылося менавіта тады, калі я на кароткі час прыехала ў вёску. Гэта таксама для мяне быў дар, бо я вучылася далёка ад радзімы, у Ленінградзе.

29 студзеня 1985 г. бабуля заспявала малітву «Анёл Панскі...» сваім прыгожым голасам і адышла да Пана... Але я не толькі веру, а і ведаю, што яна заўсёды са мною, што наша з ёю духоўная сувязь непадуладная ні часу, ні прасторы...

Выкарыстаныя крыніцы

1. Историческая справка по Виленской губернии [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://infobelarus.nlb.by/7n_4439dvd/data/menu/3.pdf.
2. Хомич, Ф.И. Дуниловичи. След в истории [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://dunilovich.wordpress.com/2009/10/04/dunilovichisled-v-istorii>.
3. Корсак, А.И. Кто спасает одну жизнь — спасает целый мир. Проект «Голоса еврейских местечек. Витебская область». Международный центр культуры «Израиль — Беларусь», Еврейский культурный центр «Мишпоха». Витебск.
4. Юлия Омельчак. История одной белорусской жемчужины [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.tio.by/info/newspaper/1288>.
5. Межконфессиональные отношения в Беларуси и Литве во время восстания 1863–1864 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://churchby.info/bel/520>.
6. Глобус Беларуси [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://globus.tut.by>.
7. Хомич, Ф.И. Мемарыял [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://dunilovich.wordpress.com/2018/11/12/мемарыял/>.
8. Включение в состав СССР Западной Белоруссии [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.prlib.ru/history/619685>.
9. Белорусские оstarбайтеры. Угон населения на принудительные работы в Германию (1941–1944): Документы и материалы / Сост. Г.Д. Кнатыко, В.И. Адамушко и др. В 2-х кн. Кн. 1-я. — Минск, 1996. — С. 120.
10. Угон граждан СССР на работу в Германию [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki>.
11. Заступница з Ларэта [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://postavy.of.by/zastupnitsa-z-lareta/>.
12. O. Krzysztof Pożarski. Dzieje parafii i miasteczka Dunielowicze na kresach wschodnich na przestrzeni wieków (XV–XX). // Наш край. — 2009. — № 34–35. — 94 с.
13. Архитектура и культура Беларуси. Дуниловичи [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://vedaj.by/index.php/rn/goroda/vitebsk/pastawy/dunilovich>.

14. Костел святого Иоанна Крестителя в деревне Волколаты [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.holiday.by/by/skarb/287-kostel-svyatogo-ioanna-krestitelya-v-derevne-volkolaty>.
15. Костёл святого Иоанна Крестителя в деревне Волколаты [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://marshryt.by/object/kostel-svyatogo-ioanna-krestitelya-v-derevne-volkolaty/>.
16. Достопримечательности Беларуси [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://vedaj.by/index.php/ru/>.
17. Выездные визы СССР [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://visasam.ru/oformlenie/sng/vyezdnye-visy-v-sssr.html#i-2>.
18. Дуниловичи [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://globus.tut.by/dunilovich/index.htm>.

1. Мястэчка Дунілавічы заснавана ў 1473 г. і з другой паловы XIX ст. да 1939 г. належала графскай сям'і Тышкевічаў.
2. Польскае паўстанне 1863–1864 г. было падрыхтавана ў Літве і Беларусі Літоўскім правінцыяльным камітэтам пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага [5].
3. Фронт быў утвораны 11 верасня 1939 г. на заходнім кірунку для заняцця тэрыторыі Заходняй Беларусі, што з 1921 г. да верасня 1939 г. знаходзілася ў складзе Польскай Рэспублікі. Афiцыйна Заходняя Беларусь ўключана ў склад СССР 2 лістапада 1939 г. з яе далучэннем да БССР. Пасля далучэння на тэрыторыі былога Віленскага ваяводства Рэчы Паспалітай Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР ад 4 снежня 1939 г. была ўтворана Віленская вобласць, а 4 красавіка 1940 г. утварэнне вобласці было зацверджана Вярхоўным Саветам СССР [8].
4. Паводле нямецкіх звестак, на прымусовыя працы з акупаваных тэрыторый СССР было вывезена каля 5 млн чалавек, з іх з тэрыторыі УССР — 2,4 млн чалавек, з тэрыторыі БССР — 400 тыс. [9].

Сустрэчы беларускіх езуітаў з індзейцамі

Палеміка, у якой аналізавалася роля езуітаў у сувязі з індзейцамі, — асобная вялікая тэма, якой прысвечаная значная колькасць беларуска-індзейскай кампаратывістыкі. Тут мы спрабуем падсумаваць толькі найбольш важныя прамыя кантакты. У гэтым сэнсе нашу ўвагу звярнулі на сябе Ф. Дзеражынскі (оседжы і іншыя індзейцы прэрый) і Р. Гаўронскі (каюзы і іншыя ў Арэгоне).

Важна адзначыць фон, на якім адбываліся гэтыя сустрэчы. Хаця і былі чужаземцы-езуіты, якія прайшлі праз Віцебшчыну пасля (І. Тэнорыя з Перу, А. Экарта з Бразіліі) або перад (Ф. Малевэ, Ж. Анры) сваімі практыкамі з індзейцамі, ёсць аўтары і перакладчыкі, на якіх хацелася б акцэнтаваць увагу: гэта найперш Ф. Багамалец і Е. Р. Княжэвіч, хаця індзейская тэма прыцягвала ўвагу і такіх езуітаў, як М. Карыцкі, Д. Рудніцкі, С. Лускіна сярод многіх іншых. Важныя вучні езуітаў у Беларусі: Д. Галіцын, рускі, але з роду, які звязаны каранямі з Беларуссю, прайшоў школу ва Усходняй Беларусі; П. Шумахер, вядомы сваёй антыпрыгонніцкай сатырай «Апошні з магікан» (1859), па маці беларус, вучыўся ў езуітаў у Оршы. Розныя аспекты тэмы «Езуіты — індзейцы» ў XIX ст. закраналі А. Галынскі, Ю. Гарайн, якія пісалі пра амерыканскія краіны як відавочцы і як журналісты і гісторыкі.

Гарайн з асабістай размовы з амерыканскімі езуітамі — прадаўжальнікамі справы Францішка Дзеражынскага — пераказваў: «Не такія езуіты страшныя, як іх малююць. Прасіў, зразумела, жартам, каб мне паказалі прыла-

ды катавання святой інквізіцыі і хаця б тыя, якія выкарыстоўвалі для выратавання індзейцаў у час уладарання ў Парагваі. Смяяліся з гэтага шчыра...»

Аляксандр Юркоўскі, ураджэнец Мсціслаўскага павета і выхаванец Віленскага ўніверсітэта, у артыкуле «Уступ да гісторыі езуітаў», датаваным «Шаўлі, 3 сакавіка 1849 г.», змешчаным у «Навукова-літаратурным дзёніку» Р. Друцкага-Падбярэзскага, робіць спасылку на кнігу М. Танера пра місіянераў-пакутнікаў ордэну, выдадзеную ў Празе ў 1675 г.

Шырокую вядомасць дзякуючы частым згадкам у публіцыстыцы і даследаваннях набылі выказванні караля Стэфана Баторыя і лідара езуітаў П. Скаргі, якія накіроўвалі рух езуітаў як каталіцкага авангарду ў Беларусі і Літве. Скарга зрабіў беларуска-індзейскае параўнанне, пішучы 17 ліпеня 1573 г. з Вільні правінцыялу ордэну. Баторый у лісце Скаргу ад 30 верасня 1579 г. з Полацка раіў: «Не зайздросце вашым партугальцам і іспанцам чужых у Азіі і Амерыцы светаў, каб іх да Бога павярнуць; ёсць тут паблізу Індыі і Японіі ў народзе рускім полацкім месцы несвядомых Боскіх рэчаў». А. Сапуноў перадаў гэтую цытату па-руску ў «Нататцы аб калегіі і акадэміі езуітаў у Полацку».

Поспехі ордэну ў Амерыцы, нягледзячы на ахвяры і пакутніцтва як саміх місіянераў, так і індзейцаў, натхнялі многіх на аналагічную дзейнасць сярод беларусаў (напрыклад, М. Грабянеўскага — уступіць у ордэн), але на мяжы XVIII і XIX стст. упершыню рэальным стала пытанне місіянерскай дзейнасці бе-

ларускіх езуітаў сярод індзейцаў.

Выключная роля Полацка як місіянерскага цэнтра

Полацк у гэты перыяд адгрываў унікальную ролю, якой ні перад гэтым, ні пасля ніводны цэнтр Беларусі, за выключэннем Мінска ў савецкі час, не адрозніваўся ў сусветных справах. Нягледзячы на невялікую колькасць езуітаў, што сабраліся ў Полацкай правінцыі, яны не згубілі, а наадварот, умацавалі свае геапалітычнае мысленне.

«Індзеянісцкая» спадчына езуітаў у Беларусі спрэчная. З аднаго боку, яны давалі мясцоваму насельніцтву веды, у т. л. па геаграфіі і гісторыі Амерыкі, бо самой сваёй прысутнасцю нагадвалі пра індзейцаў. З другога боку, відавочная іх палітычная роля ў экспансіі Іспаніі і Партугаліі, што выклікала антыкаланіяльную крытыку, часам навуковую неадэкватнасць у параўнанні са свецкімі асветнікамі. Але відавочна і тое, што езуіты далі бліскучыя прыклады розуму, творцаў, а таксама непадпарадкавання каланіяльным уладам у імкненні да самастойнасці ад усведамлення свайго значнага ўплыву.

Вядатым даследчыкам быў Я. Тазбір, які пачынаў з вывучэння антыезуіцкай палемікі, а пазней даваў збалансаваныя звесткі пра ролю езуітаў у фармаванні польскага, уключаючы беларускае, успрымання Амерыкі.

У той час як Полацк сканцэнтраваны ў сабе найбольш інфармаваных пра індзейцаў асобаў з ліку місіянераў, Вільня заставалася галоўным цэнтрам антрапалагічнага і этнаграфічнага аналізу не толькі ў Літве і Беларусі, але і на ўсёй тэрыторыі былой Рэчы

Паспалітай. Асветнікі з Віленскага ўніверсітэта маглі супрацьпаставіць езуіцкім практыкам і схаластам сістэматычныя кніжныя веды.

**Пра творы, што
«рыхтавалі» будучую
місіянерскую дзейнасць
беларускіх езуітаў у Амерыцы**

Член ордэну езуітаў, пісьменнік і публіцыст, ураджэнец Віцебска Францішак Багамолец пераклаў «Розныя лісты, служачыя пахвальнай цікавасці і хрысціянскаму дабратворнаму ўплыву з Азіі, Афрыкі і Амерыкі некалі ад місіянераў... у разнастайных мовах напісаныя», выдадзеныя ў Варшаве езуітамі якраз у год забароны ордэну.

Пісьменнік і адукацыйны дзеяч, ураджэнец Беларусі кс. Ежы Рыгор Княжэвіч, які ўступіў у ордэн езуітаў у 1754 г., пераклаў з лацінскай мовы на польскую вядомы твор Л. Мураторы «Аб увядзенні хрысціянскай веры ў Парагвай». У адрозненне ад іншых рукапісаў Княжэвіча, уключаючы шматтомную «Сучасную гісторыю Еўропы ад амерыканскай вайны», гэты тэкст захаваўся, як адзначаецца аўтарам артыкула ў «Польскім біяграфічным слоўніку».

**Першыя кантакты
беларусаў і беларускіх езуітаў
з індзейцамі**

Мэта прыезду індзейцаў у Еўропу была асабліва блізкая Багамольцу. Індзейцы як героі з'явіліся на нясвіжскай сцэне ў 1758 г. у спектаклі «Дзікі амерыканец, альбо Прастата, якая кіруецца светам прыроджанага розуму», а пасля гэтага ў езуіцкіх калегіумах зноў паказвалася камедыя «Арлекін, ці Дзікі амерыканец». Згодна з Тазбірам, які ўзяў звесткі з праграмы «Арлекін, дзікі Амерыканін», у 1765 г. у Вільні была ўпершыню паказаная пастаноўка па творы Л. Ф. Дэліля дэ Ла Дрэвецьера «Дзікі амерыканец, што прыбыў

Вільгельм Лампрэхт. «Айцец Маркетт і індзейцы», 1869.

з Лялюшам у Еўропу» ў апрацоўцы Багамольца. У Варшаве спектакль быў у 1778 г. «Добры дзікун» індзеец «сваёй прастатой і няведаннем еўрапейскіх звычаяў сцэну развеселяў...»

З «Кароткага данясення аб місіі ў Маскве», апублікаванага ў лацінскім арыгінале і рускім перакладзе ў «Лістах і данясеннях езуітаў аб Расіі канца XVII і пачатку XVIII стагоддзя» (Спб., 1904), вынікае, што ў 1698–1709 гг. у каталіцкай абшчыне расійскай сталіцы былі як беларусы, так і індзейцы: ад Пецярбурга да Казані — «450 з лішнім чалавек». («У іх свяшчэннікам французсканец, прывезены сюды палонным з Літвы з панам Бельдукевічам, Быхаўскім арандатарам, і затым адпраўлены ў Казань»), але, «не лічачы палонных палякаў, якіх было сюды прывезена амаль дзве тысячы чалавек». «Ёсць яшчэ католікі-індыйцы, купленыя галандскімі і англійскімі купцамі і вывезеныя з Амерыкі, Конга і іншых астравоў, што ляжаць каля новай Батавіі, але амаль палова з іх, г.зн. прыблізна 12 чалавек, нягледзячы на тое, што хрышчоныя былі нашымі лузітанскімі і іспанскімі аймамі, у чым самі прызнаваліся, прынялі рускае хрышчэнне з галоднага дагаджання. Адны з іх пара-

зыходзіліся, іншыя памерлі...» Большая частка «палякаў» таксама «павымірала ад розных бедстваў», як, верагодна, і некалькі ўніятаў — палонных з Чырвонай Русі; астатнія «адракліся ад сваёй веры», хаця «ёсць яшчэ дагэтуль шмат такіх, што цвёрдыя і рухлівыя ў сваёй веры і аддаюць перавагу ўсім бедствам і нават самой смерці кароткачасоваму і ганебнаму сучаснасці» (запіс датаваны 1709 г., падпісаны А. М. D. G.).

Тазбір лічыць, што першы метыс з'явіўся ў Польшчы ў свеце папскага нунцыя Дж. Ф. Камендоне (быў пры двары ў 1563–1564 і 1573–1574 гг.). Такім чынам, беларусы, якія жылі ў Варшаве, і сам апошні з Ягелонаў мелі магчымасць кантактаваць з нашчадкамі індзейцаў.

У Беларускую правінцыю прыбываюць ветэраны місіянерскай працы як з Паўночнай, так і з Паўднёвай Амерыкі. Згодна з Тазбірам, які спасылаецца на С. Заленскага, у Беларусь прыбылі некаторыя з парагвайскіх езуітаў.

Вестку пра захаванне ордэну ў Беларусі і, верагодна, ідэю пачаць абмен кадрамі прынёс у Мэрыленд епіскапу Джону Кэралу ў 1792 г. Галіцын, які вучыўся на Віцебшчыне ў езуітаў. Заленскі

Айцы езуіты сярод індзейцаў.

дапускае, што мэрылендскім эск-езуітам быў Ян Брыт (і потым ён «рэпатрыіраваўся?»). Ігнацій Тэнорыя, перуанец (іспанец) з Лімы, як паведаміла 31 ліпеня 1782 г. «Газета Варшаўска», прыбыў у Рыгу, потым у Дынабург сустрэўся з правінцыялам, які прывёў яго да полацкага навіцьяту.

Беларускія езуіты ў ЗША

Адным са шляхоў адраджэння Таварыства Езуса сапраўды стаў пераезд некаторых беларускіх езуітаў у ЗША.

Першымі (пасля Галіцына) на ўсходнім узбярэжжы з'явіліся, паводле Заленскага, Норберт Корсак і Ян Грасі (1805), Антоні Кольман, Пётр Эпінэт, Ян Анры, Францішак Малевэ і Ян Брыт (1806), Максімільян Ранцаў і Пётр Малу (1811), Ян Грывель (1816). Нарэшце, у 1821 г., група пад кіраўніцтвам Ф. Дзеражынскага (Дзеружынскага).

Калі пра дзейнасць першых — Анры і Малевэ — місіянераў сярод індзейцаў нам амаль нічога не вядома, то пра работу Галіцына сярод жыхароў Пенсільваніі, у т. л. індзейцаў, існуе немалая літаратура. На тое, што Анры і Малевэ пасылаліся да «дзікіх амерыканцаў» на раку Ілінойс, звярнуў увагу яшчэ Заленскі. Епіскап Кэрал, у адрозненне ад Галіцына, які абслугоўваў «палякаў, чэхаў і іншых славян, клапаціўся галоўным чынам пра нямецкіх і

англасаксонскіх каланістаў», а таксама пра «дзікіх амерыканцаў у Кентукі». І яшчэ больш падрабязныя звесткі захаваліся пра ролю аршанца Дзеражынскага, які быў мэрылендскім правінцыялам Т. І.

Францішак Дзеражынскі і вучні «індзейскай семінарыі»

Айцы Жан Анры і Франсуа Малевэ, якія прадстаўлялі ў Беларусі, а потым ў ЗША Галандыю, Бельгію і Францыю, маглі абмяркоўваць індзейскія місіі або ўласна іх вопыт з імі з Францішкам Дзеражынскім. Па адной крыніцы, яны памерлі разам у 1822 г., калі дабіраліся да адной з вёсак у Індыяне, па другой, больш позняй і аўтарытэтнай, «*The Jesuit Suppression in Global Context: Causes, Events, and Consequences*» (2015), іх гады жыцця былі адпаведна 1865–1823 і 1870–1822. Пра а. Францішка адным з першых па-беларуску расказаў Вітаўт Кіпель («Беларус», 1975, № 216). Спасылаючыся і на яго, сувязі беларускіх езуітаў з індзейцамі згадваў У. Арлоў («*Alma mater Polocensis*», 1996, 1999: «Таямніцы Полацкай гісторыі», 2000 г. і наступныя выданні). У прыватнасці, ён пісаў: «У штаце Місуры ён стварае ордэнскі навіцьят і шэраг місіянерскіх школаў, выпускаючы якіх працуюць сярод індзейцаў».

Дзеражынскі як кіраўнік езуі-

таў трымаў на кантролі місійную справу проста ў сувязі з аб'яцаннем езуітаў епіскапу Уільяму Дзю Бургу працаваць сярод індзейцаў, быў у сталай перапісцы з місіянерамі сярод оседжаў, кікапу, аява і іншых. (Гэта былі прэрыійныя індзейцы — класіка індзеяністыкі, пра якую толькі можна марыць!) У 1827 г. ён наведваў індзейскую школу («індзейскую семінарыю») у Фларысане (Фларысонт, Фларысэнт, *Florisant*, Місуры), адкрыццё якой сам ухваліў. Там вучыліся дзеці оседжаў і іншых індзейцаў, а таксама белыя вучні, спецыяльна залічаныя на першы перыяд росту школы (яна праіснавала толькі некалькі гадоў, але дала імпульс сістэме адукацыі ў раёне Сэнт-Луіса). Пра наведанне школаў для хлопчыкаў і дзяўчынак ён напісаў: «У індзейскай школе адзін настаўнік, свецкі брат. Дзякуй Богу, яна выдатна прагрэсуе як у маралі, так і ў пісьме, і ў фізічнай працы на палях, дзе кожны дзень, раніцай і днём, хлопчыкі праводзяць некалькі гадзін са сваімі настаўнікамі. Хлопчыкаў усяго трынаццаць, але дом больш не можа змясціць. Падобная школа для індзейскіх дзяўчынак ёсць у вёсцы Святы Фердынанд, знакамітым старым іспанскім паселішчы. За гэта адказваюць Дамы Святога Сэрца. Вучняў столькі ж, колькі і ў школе для хлопчыкаў, пра іх навучанне клапаціцца Дамы, пра іх падтрымку — рэктар фларысанскай установы, які міласцінай і прадукцыяй сваёй гаспадаркі стараецца як мага лепш у меру сваёй здольнасці забяспечваць іх ежай і адзеннем, якімі б беднымі яны ні былі. Мне было вельмі прыемна пачуць, як індзейскія дзяўчынкі дэкламуюць свой катэхізіс. Хто цябе стварыў? Хто цябе выкупіў? Хто цябе асвятліў? На ўсе падобныя пытанні яны адказвалі з дзіцячай прастатой. Больш разгорнутая выстава была дадзена намі ў Фларысане. Дзень святога Ігнація быў адзначаны

ўрачыстай Імшой і панегірыкам у касцёле святога Фердынанда, некаторыя з індзейскіх хлопцаў спявалі з намі ў хоры. Пасля абеду ў пэўнага віду праставатым амфітэатры, увешаным кветкамі і зелянінай, індзейскія хлопчыкі праходзілі іспыты ў вучобе, лепшыя з іх былі ўзнагароджаны прызамі. Пасля пробы адзін з іх ліку з большай, чым звычайнымі, працаздольнасцю і стараннасцю прыйшоў да мяне ў пакой вельмі ціха, каб яго не бачылі іншыя, і папрасіў мяне ўзяць яго разам са мной у Джорджтаўнскі каледж. «Калі я застануся тут, я схіляюся да дрэннага». Я заахвоціў яго запэўніваннем, што ласка захаваць сваю нявіннасць не падвядзе яго ў Місуры. Ён паверыў мне на слова і пайшоў задаволены» (*Peter Joseph Verhaegen, S. J. Historia Missionis Missourianae*).

Пацвярджаючы беларускую стрыманасць і памяркоўнасць, і цягу да справядлівасці, езуіт Ф. Даманскі пісаў (1960): «Дзэ-ражынскі вельмі стрымана казаў пра індзейскую справу. Ён пахваліў Ван Квікенборна за яго стараннасць і далёкасяжныя планы навяртання індзейцаў і дазволіў заснаваць для іх школу ў Фларысане, але ведаў, што ўсе намаганні ідэалістаў у гэтай справе будуць страчаныя ў бездані гістарычнай трагедыі, у якой індзейцы з нянавісцю ў сэрцах да белых і ў роспачы гінулі».

Рэйманд Гаўронскі

Пасля смерці фенаменальнага а. Дзэражынскага звесткі пра кантакты езуітаў беларусаў з індзейцамі надоўга перарываюцца, і выпадак, які не прыцягнуў увагу іншых аўтараў у Беларусі да гэтай пары, адкрыўся ў выніку таго, што на яго нам указаў іншы член ордэну з беларускімі каранямі — Джэймс Шэведэн (1948–2004),

Хрост дзіцяці айцамі місіянерамі.

(ліст ад 30.05.1996 г.).

Рэйманд Гаўронскі (1950–2016) — амерыканскі езуіт польскага і беларускага паходжання. Ён паведаміў нам пра наведванне індзейскіх рэзервацый, працу ў рэзервацыі Юмаціла («Канфедэраваныя плямёны індзейскай рэзервацыі Юмаціла»), пра «блізкасць» да індзейцаў яго маці (такім чынам, у спіс кантактаў можа быць уключаная і яго праваслаўная маці са Шчучыншчыны, народжаная Сянько).

Працывую радкі з ліста з рэзідэнцыі езуітаў ва ўніверсітэце Маркет у Мілуокі (штат Вісконсін): «Гэта адказ на ваш ліст ад 4 студзеня 1997 г. Мне вельмі шкада, што мне спатрэбілася так шмат часу, каб адказаць, але я знаходжуся ў акадэмічным водпуску ад універсітэта ў гэтым годзе.

Што тычыцца амерыканскіх індзейцаў — гэта цікавае пытанне. Мая маці мела моцную блізкасць да амерыканскіх індзейцаў. Адночы, у гасцях у рэзервацыі на Ціхаакіянскім Паўночным Захадзе, людзі, здаецца, думалі, што яна была адной з іх! Я сам меў пэўны досвед працы ў рэзервацыі ў штаце Арэгон сярод пля-

мёнаў каюзаў / юмаціла / уола-уола» (13.11.1997). Блізкасць або прыхільнасць (*affinity*) не ў сувязі з маці, а ў цэлым беларусаў і індзейцаў мы згадалі ў разважанні пра падабенства сістэм у Міжнароднай асацыяцыі крос-культурнай псіхалогіі, спаслаўшыся на гэтага езуіта, хаця і без указання яго прозвішча.

Неезуіты

Тэму каталіцкіх дзеячаў не-езуітаў, якія былі ў кантакце з індзейцамі або ў значнай блізкасці да іх, мы тут не дэталізуем, але звесткі па ёй важныя для езуітыстыкі, каб параўнаць эфектыўнасць. Варта згадаць такіх манахаў, як Ю. Рэшаць («місіянерка» з бэнэдыктынскага кляштара для індзейцаў — Ілінойса, нейкіх няпэўных рэзервацый?) і францішканін А. Расадоўскі (апачы (ліпаны) і іншыя індзейцы Тэхаса; семінолы, быў капеланам драгунаў у другой семінольскай вайне і духоўна апякаў, верагодна, і вайскоўцаў беларусаў).

Алесь Сімакоў

Алесь Сімакоў — даследчык беларуска-індзейскіх сувязяў і беларускай дыяспары, пераважна на Паўднёвым Захадзе ЗША і Поўначы Мексікі, у Каліфорніі і на Алясцы. Краязнавец. Нарадзіўся ў 1962 г. у вёсцы Рудакоў Хойніцкага раёна. Аўтар звыш 150-ці публікацый, сярод якіх езуітам прысвечаны «Беларусы ў Краіне гуранаў» (1998), «Езуіты на Чачэршчыне» (2000). Рэдактар электроннага бюлетэня «Веснік БІТ». Куратар бібліятэкі і архіва па сувязях Беларусі з краінамі Заходняга Паўшар'я.

Алесь Бразгуноў

«Малая падарожная кніжка» Францішка Скарыны

У гісторыі кожнага народа маюцца постаці і героі, жыццё якіх з'яўляецца прыкладам служэння сваёй нацыі. Як часта мы, людзі сённяшняга дня, забываем, што за многімі адкрыццямі, з'явамі і рэчамі, якія зрабіліся для нас звычайнымі, стаіць лёс канкрэтнага чалавека, яго творчае натхненне, яго пакутлівыя роздумы і практычныя высілкі, ахвярнасць. Такая ахвярнасць звычайна не шукае нікай зямной, матэрыяльнай узнагароды, яе шлях — шлях духоўнай лучнасці з усім светам, шлях памяці і пераемнасці. У справах і дзеях будучых пакаленняў атрымлівае яна жыццё і несмяротнасць.

Шмат, і асабліва ў апошнія дзесяцігоддзі, было сказана навукоўцамі і пісьменнікамі пра жыццёвы шлях і творчую дзейнасць Францішка Скарыны, якога беларускі народ справядліва лічыць сваім апосталам — духоўным пасланнікам. Задумайма-

ся, наколькі грандыёзнай павінна была выглядаць 500 гадоў таму задача, якую паставіў перад сабой асветнік — данесці народу на яго роднай мове Божэе слова. Дастаткова сказаць, што Скарынаў пераклад Бібліі з'яўляецца чацвёртым па ліку пасля нямецкага, італьянскага і чэшскага і другім сярод славянскіх перакладаў. У стандартным камп'ютарным наборы ён займае блізу 1 800 старонак. Гэтая «статыстыка» здзівіць сёння многіх, але за ёю — карпатлівая праца над перакладам і яго зверка з лацінскімі, грэчаскімі, чэшскімі і габрэйскімі крыніцамі; распрацоўка і выраб арыгінальнага шрыфту, заставак, буквіцаў, віньетаў, гравюраў; напісанне прадмоваў і пасляслоўяў; вырашэнне мноства пытанняў, звязаных з арэндай друкарні, аплатай, наборам і праўкай тэксту, з друкам і распаўсюдам кніг... А ўсё, што меў тады наш Скарына, —

Алесь Бразгуноў — кандыдат філалагічных навук, дактарант Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі. Нарадзіўся ў 1972 г. у в. Дунцы Любанскага раёна Мінскай вобласці. Даследуе перакладную літаратуру і паэзію Беларусі XV–XVII стст. Аўтар манаграфіі «Перакладная белетрыстыка Беларусі XV–XVII стст.» (2007), кніг перакладаў «Беларускія Александрыя, Троя, Трышчан» («Беларускі кнігазбор», 2009), «Славянамоўная паэзія Вялікага Княства Літоўскага XVI–XVIII стст.» (2011), «Дыярыушы XVII ст.» (2016) і інш. Перакладае з англійскай, польскай і ўкраінскай моваў. Аўтар кнігі паэзіі «Ізмарагда» (2010, пад псеўданімам Алесь Дзітрый). Жыве ў Мінску.

толькі пільнае вока, удумлівы розум і нястомныя рукі. І ў нашыя дні, але ўжо з дапамогай тэхнікі, такая праца займае нямала часу, а што ўжо казаць пра сіваю даўніну!..

Пераклад Бібліі, дакладней, кніг Старога Запавету, быў толькі адным з трох дароў Ф. Скарыны, стараннямі і высылкамі якога каля 1522 г. у Вільні пабачыла свет т. зв. «Малая падарожная кніжка», а ў 1525 г. — «Апостал» (Новы Запавет без Евангелляў і Адкрыцця).

«Малая падарожная кніжка» — агульны загаловак для сукупнасці выданняў. Яна не мае тытульнага аркуша (што не было выключэннем у той час), а сваю назву ў навуковай літаратуры атрымала дзякуючы чэшскаму славісту Ёзэфу Добраўскаму, які арыентаваўся на складзены Ф. Скарынам пералік надрукаваных твораў («*Писаныи речи в сей малой подорожной книжке по ряду кратце положены суть*»). Кожны з іх мае ўласную фаліяцыю (нумарацыю старонак), а некаторыя — і тытульны аркуш. Па колькасці назваў гэта 21 выданне: Псалтыр, Гадзінаслоў, 8 параў аднайменных акафістаў і канонаў (Жываноснай Труне Гасподняй, Арханёлу Міхаілу, Яну Папярэдніку, апосталам Пятру і Паўлу, цудатворцу Міколу, Крыжу Гасподняму, Найсалодкаму Імю Ісуса, Багародзіцы), Шасцідзён, Канон пакаяльны, Паслядоўнасць царкоўнага збору (Саборнік). Аднак словы першадрукара «*в сей малой подорожной книжке*» даюць нам падставы лічыць гэтае 21 выданне адным зборнікам — зборнікам, які прэзентуе першыя кірылічнага шрыфту кнігі, надрукаваныя на ўсходнеславянскіх землях.

Грунтоўны, насуперак назве, аб'ём выдання (860 старонак) спараджае заканамернае пытанне: што хацеў сказаць асветнік азначэннем «малая»? Адказ у гэтым выпадку будзе адназначны: меўся на ўвазе невялікі, у 1/8 аркуша фармат кнігі, што ў звычайных для нас памерах азначае 9 на 13 см. Яна лёгка змяшчаецца на далоні. Безумоўна, гэта мела немалаважнае значэнне падчас розных пераездаў і падарожжаў: такая кніга займае няшмат месца ў багажы, ёю лёгка карыстацца ў любых умовах. Словам, гэта кніга для індывідуальнага, а не калектыўнага, як у храме, чытання. Дзякуючы ёй падарожны, выпраўляючыся ў шлях па прыватных, камерцыйных, дыпламатычных або іншых справах, мог адчуваць сваю лучнасць з братамі ў Хрысце. Але ж і не ўсе яе часткі маглі спатрэбіцца ў дарозе: хтосьці аддаваў перавагу акафістам, камусьці залежала на датрыманні гадзінаў багаслужбы, іншы здавольваўся чытаннем псалмаў, а да ўсяго выданне частак асобнымі брашурамі мела яшчэ і такую перавагу, што кожны мог складаць або сшываць іх у адвольнай колькасці і паслядоўнасці, у адпаведнасці з уласнымі ўпадабаннямі.

Змешчаны тут пераклад Псалтыра нязначна адрозніваецца ад пражскага выдання 1517 года: асобныя словаформы заменены на царкоўнаславянскія, няма глосаў на палях і адсылак да іншых біблейскіх кніг, не пазначаныя месца і дата выхаду. Аднак у «Малой падарожнай кніжцы» Псалтыр улучаны ў сэнсавае поле наступных тэкстаў. Той факт, што змешчаны ён перад «Гадзінаславам» («Часословцем», паслядоўнасцю штодзённых богаслужэнняў), дае падставы аднесці яго да т. зв. следаваных псалтыроў, г. зн., што кніга мае ўніверсальны богаслужбовы і навучальны характар.

Складзеныя на падставе Псалтыра богаслужбовыя зборнікі былі тыповымі для хрысціянскай традыцыі, аднак меліся і пэўныя адроненні: калі ў традыцыі Усходняй Царквы асноўная нагрузка была на гімнаграфічных сачыненнях (сціхірах, трапарах, слаvasлоўях), то ў заходняй традыцыі аснову багаслужбы складалі псалмы, якія актуалізаваліся пры дапамозе антыфонаў — кароткіх вершаў. Традыцыйныя тэксты каталіцкага набажэнства складалі т. зв. Брэвіяры, які адначасова выконваў ролю «Гадзінаслава» для святароў. Яго скарачанае форма — *liber viaticus*, «кніга для падарожных» — гэта Брэвіяры для падарожнікаў, тыповы для Еўропы канца XV — пачатку XVI ст.¹

У «Гадзінаслове» змяшчаюцца абавязковыя малітвы, якія прамаўляюцца вернікамі цягам дня і ночы. Насуперак усходнеславянскай традыцыі, у Ф. Скарыны «Гадзінаслоў» пачынаецца з апаўночніцы. Гэта не было прэцэдэнтам, бо такая паслядоўнасць уласцівая ўжо першым славянскім выданням Швайпольта Фіёля (Кракаў, 1491), Джурджа Чарноевіча (Цэтынэ, 1495) і Бажыдара Вукавіча (Венецыя, 1520).

Змешчаныя далей скарынаўскія акафісты належаць да пярлінаў беларускай рэлігійнай паэзіі XVI ст., у іх найбольш поўна раскрыўся паэтычны талент Ф. Скарыны, заўважны ўжо ў пражскіх выданнях кніг Старога Запавету. У многім тагачасная хрысціянская паэзія (псалмодыя) пераймала духоўную габрэйскую паэзію. У прыватнасці, з апошняй былі запазычаны: алітэрацыя, ужыванне сугучных словаў (дзеяслоў і назоўнік аднаго кораня, што ўзмацняе сэнс словаў і выразаў, вылучае найбольш істотнае ў тэксце); рыфмаваная мова, асабліва ў суфіксах; гульня словаў (сугучныя, але розныя па значэнні); паўтарэнне пэўных вершаў на працягу песні, прычым строфы могуць мець або аднолькавы пачатак, або аднолькавае заканчэнне і інш. Адным з асноўных сродкаў эмацыйнага ўздзеяння на слухача з'яўляецца ў акафісце т. зв. «нагнятанне» блізкіх вобразаў і значэнняў. У свой час расійскі даследчык А. Папоў вытлумачваў гэта наступным чынам: «Калі ў малітоўніка хутка

ўзнікаюць і праносяцца ў святдмасці аднародных вобразы, напр., палаючай свечкі, тлеючай лямпады, ззяючай зоркі, зіхатлівай маланкі, ззяючага сонца і г.д., то ўсе гэтыя мімалётныя вобразы зліваюцца ў душы ў адзін вобраз духоўнай святланоснасці»².

У візантыйскай рэлігійнай гімнаграфіі, да якой узыходзіць усходнеславянская, цэнтральным жанрам быў канон. Ён будаваўся ў адпаведнасці з нормамі антычнай метрыкі, поўны разрыў з якой адбыўся ў творчасці Рамана Мілагучнага, які стварыў два новыя паэтычныя жанры, названыя ім кандаком і ікасам. Спалучэнне апошніх дало гнуткую паэтычную форму, што адкрыла вялікія магчымасці для выяўлення эмоцый. Разам з тым вершаваная арганізацыя новых жанраў набыла завершанасць: тэкст падзяляўся на суадносныя па колькасці складоў строфы з рэфрэнам, строфы складаліся з кавалкаў тэксту з фіксаванай колькасцю складоў, вытрымлівалася схема размеркавання танічных націскаў унутры кожнага з гэтых кавалкаў.

У крыху змененым выглядзе ў часы спелага і позняга Сярэднявечча ікасы і кандакі зрабіліся складовымі часткамі акафістаў, узорам для якіх паслужыў ранневізантыйскі твор «Акафіст Багародзіцы» (*акафіст* з грэч. — ‘песня, што спяваецца не сядзячы’). Адсюль — жанравая кансерватыўнасць, нязменнасць акафіста: абавязковая наяўнасць 12 ікасаў (аб’ёмных, але структурна аднолькавых у межах кожнага гімна строфаў), прысутнасць у кожным ікасе 12-ці парных і аднаго заключнага хайрэтызма («Радуйся!»), чаргаванне ікасаў з кандакамі (меншымі па аб’ёме строфамі з іншым рэфрэнам — «Алілуя!»). Пераважная частка скарынаўскіх акафістаў — пераклады, а не арыгінальныя творы, аднак трэба ўлічыць, што нават іх пераклад патрабаваў вялікага паэтычнага майстэрства і немалой версіфікацыйнай практыкі, а па-за гэтым — ведання тэорыі складання гімнаграфічных твораў.

Спрашчаючы, можна сказаць, што кандак складае праявільную, а ікас — паэтычную частку акафіста, бо на практыцы спеўнае выкананне ікасаў з фанетычнага і меладычнага боку мела пэўныя адрозненні ў параўнанні з рэчытатывам малітвы кандака. Таму ў ікасах рыфма магла мець прыбліжны характар: патрабавалася не столькі яе наяўнасць, колькі супадзенне 2–4 фінальных гукаў (похваление — воздержание, подателю — губителю і г.д.), якія падчас распеву і за кошт мелодыкі распеву стваралі ілюзію рыфмавай гармоніі. Напрыклад, словы «Радуйся, мудрых самотворче повелений, // Радуйся, Божихъ об’явителю сведений!» з 3-га ікаса «Акафіста св. Арханёлу Міхаілу» пры распеве маглі б выглядаць наступным чынам (тлустым шрыфтам вылучаны асноўныя націскі, курсівам — дадатковыя меладычныя; знакі ↑ і ↓ перадаюць узыходную і сыходную інтанацыі адпаведна):

Радуйся, мудрых самотворче повеле-**ний**(↓),
Радуйся, Божихъ об’явителю **сведение-ей**(↑)!

Меладычныя націскі могуць надаваць ізасілабічным (з роўнай колькасцю складоў) вершам пэўнае падабенства з сілаба-танічнымі (з роўнай колькасцю складоў і танічных націскаў), паколькі імкнуцца ўрэгуляваць сістэму націскаў:

Радуйся, яко укрепляеши мудростию добродушие,
радуйся, яко просвещаеши светлостію благочестіе!
Радуйся, яко избавляеши от соузовъ пленники,
радуйся, яко побеждаеши верныхъ супротивники!

Гэты факт можа быць патлумачаны тым, што большая частка кандака, верагодна, першапачаткова выконвалася ў форме рэчытатыва, таму тэкст паміж «радуйся!» і апошнім словам нярэдка прамяўляўся скарагаворкай, аднак арыгінальнае музычнае суправаджэнне кандакоў на сёння страчана.

Пастаяннае «ваганне» паміж рытмізаванай прозай, сілабічным і танічным вершам стварае непаўторную паэтычную індывідуальнасць Ф. Скарыны. Яскравым пацвярджэннем гэтых словаў можа паслужыць наступны ўрывак з малітвы па «Каноне да Труны Гасподняй», першыя два радкі якога можна аднесці да сілаба-танічнага (!) верша (умоўная разбіўка на радкі зроблена мною, рыфмы вылучаны курсівам):

Царю всехъ и *Створителю*,
Боже мой и *Спасителю*!
Тебе *величаю*,
Тобе *молюся*, Тебе *прославляю*
и пред Тобою недостойный *припадаю*,
яко сподобил мя еси видети днешний день //
преславнаго воскресения *Твоего*
и не укротил еси для греховъ //
непотребнаго живота *моего*.

У свой час М. Грынчык небеспадстаўна акцэнтаваў увагу на тым, што, улічваючы навучанне першадрукара ў Ягелонскім і Падуанскім універсітэтах, яго выдатнае веданне еўрапейскіх літаратур, «зварот Скарыны да вершаваных формаў неабходна разглядаць у кантэксце ўсёй еўрапейскай сілабічнай традыцыі, у цеснай сувязі з маладымі тагачаснымі славянскімі літаратурамі, асабліва суседнімі — польскай і чэшскай»³. Выдатнай ілюстрацыяй да гэтых словаў можа паслужыць змешчаная ў канцы акафіста Багародзіцы «Набожная малітва да Найсвятой Багародзіцы». Рытміка-інтанацыйныя і лексічныя асаблівасці польскай мовы прасочваюць-

ца пры адваротным перакладзе верша Скарыны на старапольскую мову (яўныя паланізмы вылучаны курсівам; у дужках паказана колькасць складоў у радку):

Тэкст Ф. Скарыны:

Радуйся, пренасветейшая Маріе, (12)
 служебница живоначальных Троица. (13)
 Радуйся, пренавоннейшая лилие, (12)
 облюбенице створителя Бога Отца. (13)
 Радуйся, пречистая Девице, (10)
 Мати Господа нашего Иисуса Христа, (13)
 Радуйся, преумилненная голубице, (10)
 хоти втешителя Светого Духа. (11)

Адпаведны польскі тэкст (рэканструкцыя):

Wesel się, przenaświetsza Maryo, (10)
 Służebnico życiodayney TROYCE. (10)
 Wesel się, przenawonnieysza lilio, (11)
 oblubienico stwórzyciela Boga OYCA. (13)
 Wesel się, przeczysta Dziewico, (9)
 Matko Jezusa Krysta, Pana naszego. (12)
 Wesel się, namilsza gołębico, (9)
 chęci pocieszyciela Ducha Świętego. (12)

Наватарскім для ўсходнеславянскага пісьменства стала ўключэнне ў структуру акафістаў трох акравершаў: «Писал доктор Скоринич Францискус» (Акафіст Яну Папярэдніку), «Делал доктор Скоринич Францискус» (Акафіст Найсалодкаму Імю Ісуса) і азбучны акраверш (Акафіст апосталам Пятру і Паўлу). Гэта сведчыць, што Ф. Скарына добра разбіраўся ў распрацаваных Раманам Мілагучным прынцыпах складання кандакарных гімнаў, у якіх першыя літары зачына і ўсіх наступных ікасаў павінны ўтвараць акраверш (напрыклад, «тварэнне недасойнага Рамана»).

Услед за акафістамі размешчаны «Шасцідзён» — зборнік песнапенняў на ўвесь тыдзень, пачынаючы ад суботняй павячэрніцы аднаго тыдня да суботняй абедні наступнага, а таксама «Парадак гадавога царкоўнага збору», які складаецца з дзвюх частак. У першай змешчаны гадавыя святцы, у якіх распісана памінанне розных хрысціянскіх святых на працягу года. Звыш таго ўказваецца колькасць дзён і іх працягласць у кожным месяцы, зацьменні Сонца і яго рух праз знакі задзяка. Напрыклад, стасоўна верасня падаюцца наступныя звесткі: *Имать дни 30, в начале его имат годин 12 а дроб[ных] 54, нош — 11, дроб[ных] 6. Знамена ж бегу солнѣцева — Дева и Вага*. Адметна, што побач з лацінізаванымі назвамі месяцаў першадрукар падае і іх народныя, г. зн. старабеларускія адпаведнікі: *септеврий — вресень, октоврий — листопад,*

ноемврий — грудень, декаврий — прасинец, генуарь — стычень, февраль — люты, март — марец, апрель — кветень, май — май, июнь — чирвець, июль — липець, август — серпень. Заўважым, што пачатак года пададзены ў адпаведнасці з праваслаўнай традыцыяй — з верасня.

Другая частка «Парадку...» прадстаўлена аўтарскім тэкстам Ф. Скарыны «Пра Пасхалію, або Пасху», у якім тлумачыцца метадка вызначэння рухомах царкоўных святаў, перадусім Вялікадня (Пасхі). Доўгі час існаванне «Пасхаліі» заставалася невядомым для даследчыкаў, і толькі пасля Другой сусветнай вайны яна была знойдзена а. Аляксандрам Надсанам у Каралеўскай бібліятэцы ў Капенгагене і ўведзена ў навуковы ўжытак. Менавіта гэты тэкст дазволіў а. Аляксандру вызначыць год з'яўлення «Малой падарожнай кніжкі»: Ф. Скарына змясціў разлікі свята Пасхі на перыяд з 1523-га па 1543 гады, што дае падставы аднесці друк выдання на папярэдні, 1522 год.

Францішак Скарына, які аб'яднаў у сваёй кнігавыдавецкай, перакладчыцкай і творчай дзейнасці пражскага перыяду (1517–1520) заходнюю і ўсходнюю традыцыі, застаўся верны сабе і пры стварэнні богаслужбовага зборніка 1522 г., які мы сёння называем «Малой падарожнай кніжкай». Імкненне акцэнтаваць увагу на тым, што лучыць, а не раз'ядноўвае, што ўзбагачае, а не збядняе, было, відавочна, жыццёвым крэда беларускага першадрукара і асветніка, таму ў сваіх перакладах біблейскіх кніг ён смела ўзнаўляў часткі, прапушчаныя ў праваслаўных або каталіцкіх крыніцах, часта змяшчаў паралельныя варыянты выслоўяў, узятыя з грэчаскага і лацінскага перакладаў (Кніга Мудрасці Божай, Кніга выслоўяў Саламонавых, Кніга Ісуса сына Сіраха), тым самым як бы ствараючы экуменічны тэкст Бібліі. Нельга не заўважыць таксама, што ў сваёй творчасці Ф. Скарына паслядоўна пазбягаў ужывання азначэнняў «праваслаўны» або «каталіцкі», падкрэслена выводзячы словы «мы, хрысціяне». У гэтым — яго запавет, які і праз 500 гадоў не страціў для нас актуальнасці.

¹ Некрашэвіч-Кароткая, Ж. В. Віленскае выданне Француска Скарыны: «следаваны Псалтыр» ці «Малая падарожная кніжка»? // Беларуская літаратуразнаўства: навуц.-метад. зборнік. — вып. 10. Мінск: БДУ, 2012. — С. 72—73.

² Попов, А. Православные русские акафисты, изданные с благословения Святейшего Синода. История их происхождения и цензуры, особенности содержания и построения. — Казань, 1903. — С. 595.

³ Грынчык, М. Ля вытокаў беларускай сілабікі, Спадчына Скарыны: зб. матэрыялаў першых Скарынаўскіх чытанняў (1986) / уклад. А.І. Мальдзіс. — Мінск, 1989. — С. 141.

Беларускія Буквары фарміруюць свядомасць

Якія каштоўнасці закладаліся ў беларускія Буквары хрысціянскай эпохі і чым адрозніваліся ад іх савецкія Буквары? Як выбар закладзеных каштоўнасцяў уплываў на выхаванне і ўзрастанне асобы і стан усяго грамадства?

Такія пытанні выклікала новае энцыклапедычнае выданне «*Беларускі Буквар*», падрыхтаванае кандыдатам культуралогіі Алесем Сушам. Кніга выйшла ў выдавецтве «Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі». Мы задалі некалькі пытанняў слыннаму даследчыку айчыннай кніжнай культуры.

— Больш за дзесяць гадоў Вы займаецеся даследаваннямі беларускіх Буквароў. З чаго пачалася Ваша паглыбленне ў гэту тэму?

— Буквар для кожнага чалавека — кніга святая, бо з яе пачынаецца знаёмства з навукай. Буквар — гэта выхавальнік агульначалавечых каштоўнасцяў, прадаўжальнік шматвяковых адукацыйных традыцый. Праз яго кожнае юнае пакаленне атрымлівае асноўныя веды аб сваёй Бацькаўшчыне, сваім народзе і культуры. Гісторыя беларускага Буквара налічвае больш за чатыры стагоддзі. Для нас гэтыя кнігі тым больш святыя, што яны дайшлі да нас з XVII-XVIII стагоддзяў. Беларускі Буквар прайшоў доўгі шлях сталення. Назва яго мянялася доўга і канчаткова замацавалася адносна нядаўна. На працягу некалькіх стагоддзяў нашы продкі называлі падручнік для навучання грамаце не толькі Букваром, але і Навукай, Алфавітам, Граматай, Граматыкай, Азбукай, Катэхізісам, Лемантаром, Элементарам.

У 2012 годзе ў Нацыяналь-

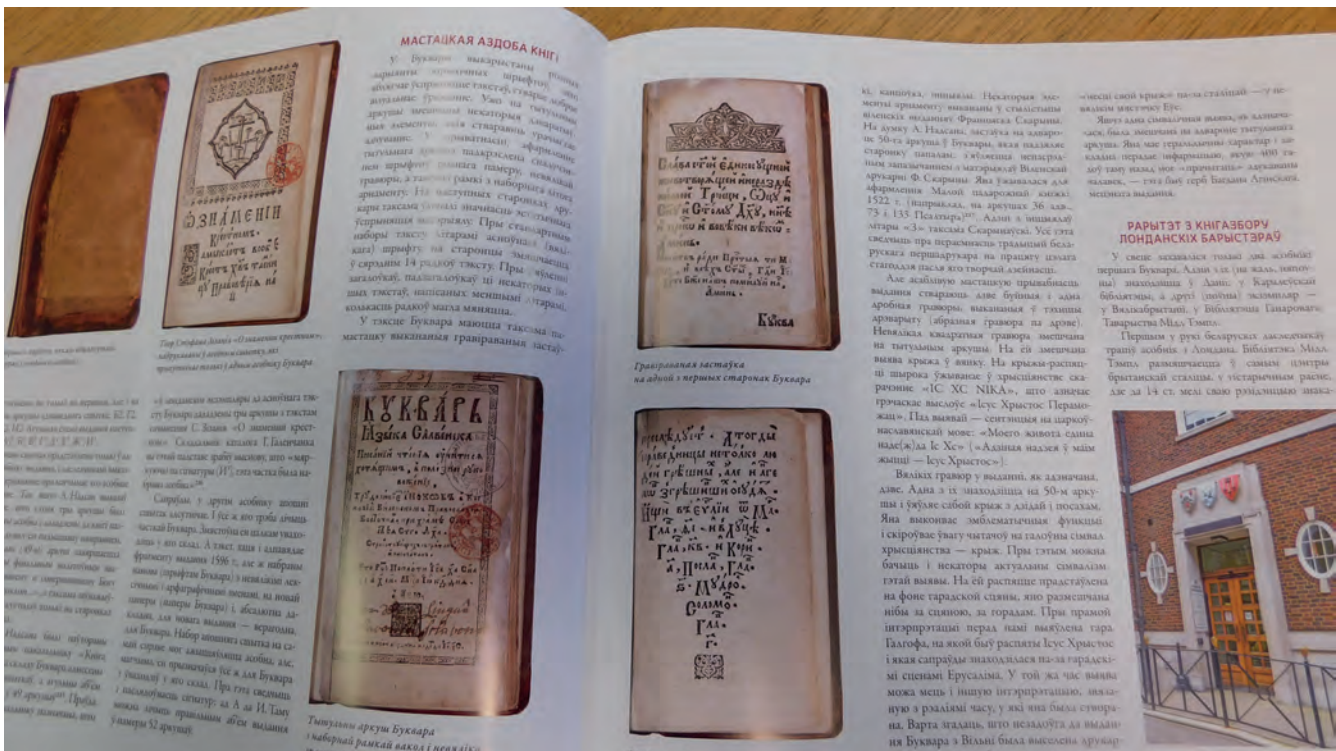
най бібліятэцы мы працавалі над факсімільным ўзнаўленнем унікальнага помніка асветніцкай думкі — «*Буквара мовы славянскай*», надрукаванага ў Вільні ў 1767 годзе. У 2014 годзе было ажыццёўлена факсімільнае ўзнаўленне Куцеінскага выдання Спірыдона Собаля 1631 года. У 2018 годзе, юбілейным годзе, калі адзначалася 400-годдзе выдання Буквара ў Еўі, мы падрыхтавалі выданне з трох тамоў, прысвечанае гэтаму помніку нашай кніжнай культуры.

— Якія каштоўнасці былі закладзены ў Буквары, выдадзеным у друкарні Віленскага Свята-Духава манастыра інакамі кіраві Віленскай?

— Буквар быў падрыхтаваны Праваслаўным брацтвам, ён быў разлічаны на навучанне ў царкоўных школах, таму больш паловы яго зместу складалі рэлігійныя

тэксты маральна-выхаваўчага характару. З мэтай фарміравання сістэмы духоўных арыенціраў і каштоўнасцяў у склад выдання ў якасці важных тэкстаў былі ўключаны найбольш важныя малітвы, Сімвал веры Нікейскага і Канстанцінопальскага Сабораў, Сімвал веры Афанасія Александрыйскага, Вызнанне веры Амброзія Медыяланскага і Аўгустына Гіпонскага — пераклад лацінскага гімна «*Te Deum Laudamus*».

Рэлігійны складнік быў вельмі важным у навучальным працэсе даўняй Беларусі, звычайна нават дамінаваў. Фактычна ўсе навучальныя выданні былі арыентаваны на замацаванне ў маладым чалавеку хрысціянскай маралі, адказнасці, адпаведнасці этычным нормам, адлюстраваным у тэкстах Святога Пісання. Меркаванымі скаладальнікамі кнігі з'яўляюцца вядомы бела-

рускі і ўкраінскі царкоўны дзеяч Мялецкі Смятрыцкі і архімандрыйт Віленскага манастыра Святога Духа Лявонцій Карповіч.

— У Вашай новай кнізе ёсць раздзел, прысвечаны падручнікам для навучання дзетак католікаў: яны выдаваліся ў час каталіцкага адраджэння пачатку XX стагоддзя.

— Адным з лідараў беларускай каталіцкай грамадска-культурнай працы стаў біскуп Стэфан Дзенісевич (1836–1913). Менавіта ў гэты час, з 1905-га да 1908 года, ён як Апостальскі Адміністратар кіраваў каталіцкай мітраполіяй, межы якой распасціраліся амаль на ўсю Расійскую імперыю. Стэфан Дзенісевич добра разумеў, што найперш неабходна забяспечыць каталіцкае духавенства беларускімі падручнікамі, літаратурай для набажэнства і катэхізацыі. Першай жа ініцыятывай прэлата С. Дзенісевича стала перавыданне ў 1906 годзе «Elementarza dla dobrych dzieł katolikou» — «Элементажа для добрых дзетак католікаў». Адным з пачынальнікаў беларускага

выдавецкага руху лічыцца ксёндз Ф. Будзька. Яго літаратурныя і перакладчыцкія здольнасці былі заўважаны біскупам С. Дзенісевичам, які замовіў маладому святару зрабіць пераклад з польскай мовы кніг «Кароткі Катахізм для прыспасаблення дзяцей да першай Сповідзі і Камуніі святой» Р. Філяхоўскага. «Кароткі Катахізм...» быў надрукаваны ў 1907 годзе накладам 10 000 асобнікаў.

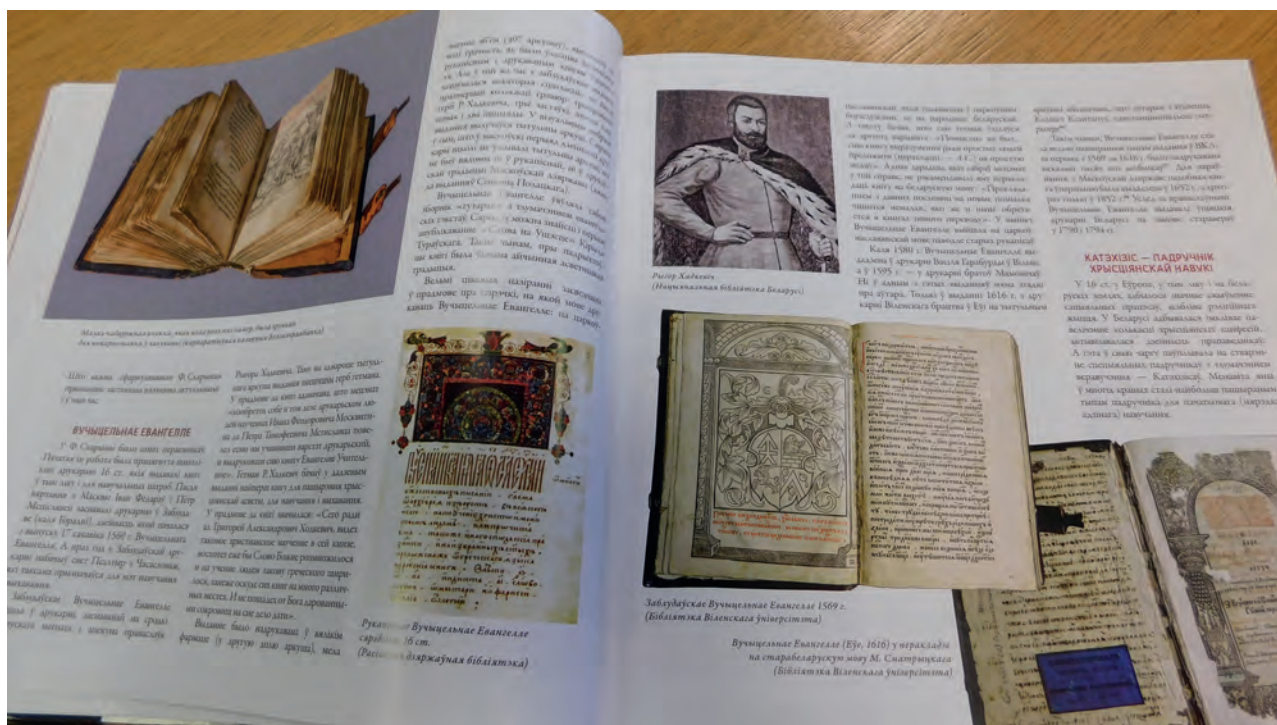
— У Вашу кнігу ўвайшло шмат інфармацыі пра беларускія Буквары XX стагоддзя і пра тых, хто над імі шчыраваў.

— Вялікую цікавасць да стварэння Буквароў і падобных кніг мелі вядомыя культурныя дзеячы ўсіх стагоддзяў — ад Францыска Скарыны, Лаўрэнція Зізання, Мялецкі Смятрыцкага і Сімяона Полацкага да Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Цёткі, Максіма Танка. Пісьменнікі ўключалі ў Буквары апавяданні, вершы, казкі, прыказкі, прамыкі, скарбы вуснай народнай творчасці. Першым афіцыйным савецкім Букваром стаў «Беларускі Лемантар» Сцяпана Некрашэвіча — іні-

цыятара і арганізатара Інстытута беларускай культуры, выдадзены ў 1922 годзе. У пасляваенны час у Беларусі на працягу чатырох дзесяцігоддзяў да 1968 года перавыдаваўся Лемантар «Чырвоныя зоркі» Надзеі Сіўко. Гэта быў адзін з самых дасканалых падручнікаў, які добра ўплываў на развіццё пачатковай адукацыі ў Беларусі.

— Чым вызначаліся савецкія Буквары?

— Класавы прынцып у Савецкім Саюзе дамінаваў у падыходах да любой дзейнасці, у тым ліку адукацыйнай. Асабліва актуальнай выглядала гэта задача ў кантэксце разгорнутай у краіне індустрыялізацыі і мадэрнізацыі прамысловасці. Таму, напрыклад, Лемантар «Ударнік» быў цалкам прыстасаваным да інтарэсаў і характару пралетарыату. Навучанне пачыналася са словаў: «Нашы машыны», «Робота наша», «Нашы заводы». Гэты падручнік быў прадуктам свайго часу. Многія заклікі з Лемантара сёння ўспрымаюцца з іроніяй і нават з сумам, як, напрыклад,

працаваць без выхадных і святаў («Бесперапынка»), а некаторыя фразы і аповеды выглядаюць як злачынства з сучасных пазіцый: «У нашым Савецкім Саюзе налічваецца 50 000 цэркваў. На іх вісіць у паветры 150 000 тон званоў. З гэтага металу мы зробім трактары і паравозы, мэталь пойдзе на параходы, аэропланы».

— *Вы знайшлі звесткі пра тое, што Буквары аўтарства нацыянальных творцаў пацярпелі рэпрэсіі, як і іх стваральнікі.*

— У 1937 годзе Галоўліт БССР выдаў загад №33 пад назвай «Спіс літаратуры, якая падлягае канфіскацыі з бібліятэк...» У спісе вельмі шмат назваў беларускіх падручнікаў па школьных дысцыплінах, пры гэтым колькасць Буквароў была даволі вялікай. У спіс патрапілі Лемантар для сельскагаспадарчых і лясных работчых «Наша сіла — Саюз», «Лемантар» і чытанка «Роднае слова» Некрашэвіча, «Наша сіла — ніва да машына» Байкова, Некрашэві-

ча і Багдановіча, «Зорка» Смоліч і іншыя. Які ж лёс чакаў гэтыя Буквары? Толькі знішчэнне...

— *Вы не абышлі ўвагай літоўскія, польскія, яўрэйскія і іншыя Буквары, якія выходзілі на тэрыторыі нашай краіны...*

— Складальнікам мінскага Лемантара польскай мовы была вядомая паэтэса, перакладчыца і педагог Ядвіга Машынская-Гельтман. Гэты падручнік выйшаў у Беларускім дзяржаўным выдавецтве ў 1926 годзе. У 1931 годзе ў Мінску выйшаў першы вядомы нам літоўскі Лемантар Вінцаса Пятрайціса над назвай «*Mokyklis ir dirbk*» — «Вучымся і працуем».

— *Сёння шмат разнастайных паэтычных Буквароў у папярочным выглядзе і ў электронным варыянце. У Вашай кнізе Вы ўзгадалі паэтычныя буквары Васіля Віткі, Артура Вольскага, Рыгора Барадуліна, Максіма Танка і іншых творцаў.*

— Адным з самых вядомых і дасканалых паэтычных Бук-

вароў з'яўляецца твор Рыгора Барадуліна «Вясёлы вулей». У 1965 годзе выдаваў «Азбуку Вясёлкіна» Васіль Вітка, а ў 1973-м выходзіў займальны Буквар Артура Вольскага «Жывыя літары»: арыгінальным быў Буквар Міколы Маляўкі «Літары-сваячкі», адметнай была казтычная азбука Міколы Чарняўскага «Села мурка на падмурку...».

— *Вы сябраеце з многімі навукоўцамі, якія вывучаюць гісторыю кнігі. Нагадайце, калі ласка, колькі Буквароў у калекцыі лінгвіста Юрыса Цыбульска, які дэманструваў свой збор у Нацыянальнай бібліятэцы ў 2018 годзе?*

— У яго калекцыі больш за 10 000 буквароў на розных мовах, і яны захоўваюцца ў яго ў кватэры ў Рызе!

— *Дзякуем Вам за глыбокае і цікавае даследаванне! Зычым Вам далейшых поспехаў!*

Гутарыла Эла Дзвінская.
Фота аўтара.

Эла Дзвінская (Оліна) — журналістка. Нарадзілася ў Віцебску ў 1965 годзе. Скончыла факультэт журналістыкі БДУ. Працавала на кафедры дзіцячай хірургіі БДМУ, у рэдакцыі газеты «Вместе!», у праваабаронча-асветніцкай установе «Камітэт Салідарнасць»; сябра рэдкалегіі газеты «Наша слова». Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў (2016).

Алег Пятровіч Шляхціц Іван Тарнава-Барычэўскі

Да 210-годдзя з дня нараджэння

Асоба Івана Пятровіча Тарнавы-Барычэўскага настолькі незвычайная, што ў мностве энцыклапедычных выданняў, разнастайных біяграфічных і профільна-тэматычных навуковых даследаванняў і па наш дзень няма ацэнкі гэтай вельмі неардынарнай, таленавітай асобы. Каб сабраць і прааналізаваць усе вельмі разрозненыя звесткі пра яго разнастайную дзейнасць, трэба правесці асобныя вялікія даследаванні.

Звесткі пра Тарнаву-Барычэўскага ёсць ва ўсіх поўных энцыклапедычных выданнях Расійскай імперыі. Вось Энцыклапедыя Бракгаўза і Эфрона, выдадзеная ў 1891 г., сцісла паведамляе: «Боричевский (Иван Петрович), собственно Тарнава-Боричевский — археолог и историк Литвы; родом малороссиянин; происходил из духовного звания, служил в министерстве путей сообщения...»¹.

Гэта вядомая энцыклапедыя надае ўвагу гістарычнай і археалагічнай дзейнасці Тарнавы-Барычэўскага, кажа толькі пару словаў аб службе, а яго паходжанне беспадстаўна абвяшчае паняццем «малороссиянин» — украінец.

Звесткі пра Тарнаву-Барычэўскага ў Энцыклапедычным слоўніку Бракгаўза і Эфрона з'яўляюцца па сутнасці перадру-

коўкай больш ранняга 16-томнага «Русского энциклопедического словаря» 1873–1879 гадоў пад рэдакцыяй вядомага ўсходазнаўцы прафесара Бярэзіна Іллі Мікалаевіча. Гэта выданне было, магчыма, першым з завершаных маштабных энцыклапедычных праектаў у Расійскай імперыі.

Невядома, ці былі знаёмыя рэдактар энцыклапедыі І. М. Бярэзін і І. П. Тарнава-Барычэўскі, але абодва служылі ў Санкт-Пецярбургу чыноўнікамі высокага рангу, друкавалі свае навуковыя працы ў адных і тых жа часопісах, супрацоўнічалі з Імператарскім Русским археологическим обществом.

Энцыклапедычны слоўнік І. М. Бярэзіна змяшчае інфармацыю пра Тарнаву-Барычэўскага ў чацвёртым томе, надрукаваным у 1874 г., яшчэ пры жыцці Івана Пятровіча². Магчыма, прафесара Бярэзіна мала цікавіла біяграфія і чыноўніцкая кар'ера Тарнавы-Барычэўскага — ён надаваў больш увагі яго навуковым і літаратурным дасягненням, а можа, проста лічылася дастатковым паведаміць, што І. Тарнава-Барычэўскі паходзіць з «нацменов» (нацыянальных меншасцяў) імперыі і не істотна, з якіх. Верагодна, што якраз тады з «Русского энциклопедического словаря» і пайшла памылка аб «малороссийском» паходжанні

Тарнавы-Барычэўскага.

Больш змястоўна пра біяграфічныя факты Тарнавы-Барычэўскага гаворыцца ў «Рускім біяграфічным слоўніку», які выдаваўся Санкт-Пецярбургскім Імператарскім рускім гістарычным таварыствам пад рэдакцыяй А. А. Полаўцава. Гэты 25-томны слоўнік лічыцца адной з самых аўтарытэтных рускіх біяграфічных крыніцаў канца XIX — пачатку XX ст. Цікава, што ў двух розных тамах, 4-м і 20-м, выдання Рускага біяграфічнага слоўніка 1908 г. і затым 1912 г. матэрыял па дзейнасці і творчай спадчыне Тарнавы-Барычэўскага не проста перапісваецца, як гэта часта бывае, а істотна перапрацоўваецца і шмат дзе дапаўняецца з рознымі акцэнтамі^{3,4}.

Нямала звестак пра Івана Тарнаву-Барычэўскага і ў 6-томным выданні 1886–1904 гадоў «Критико-биографического словаря русских писателей и ученых» С. А. Вянгерова⁵. Гэты слоўнік лічыцца адным з найбуйнейшых і аўтарытэтных у Расійскай імперыі і поўнасцю апраўдвае свой амбіцыйны падзагалавак: «От начала русской образованности до наших дней». Цікава, што артыкул пра Тарнаву-Барычэўскага напісаны ў ім не па звыклым стылі даведнікаў, а вельмі не фармальна, нават кранаюча нераўнадушна, з жы-

Алег ПЯТРОВІЧ — кандыдат тэхнічных навук, аўтар даследаванняў, вынаходак і публікацый у тэхнічных галінах: аўтамабілебудавання, гідраўлікі, энергетыкі і энергазберажэння, а таксама навучальных дапаможнікаў для студэнтаў тэхнічнага профілю. Цікавіцца гістарычнымі, культуралагічнымі і архіўнымі даследаваннямі. У часопісе «Наша вера» публікаваўся ў 1998 г. з даследаваннем «Чалавек апошніх дзён» па творчасці М. Гарэцкага.

вымі рысамі асобы. Хутчэй за ўсё, гэта тлумачыцца як асабістым талентам, так і біяграфіяй складальніка слоўніка, вядомага літаратурнага крытыка і бібліяграфа Сямёна Афанасьевіча Вянгерава. Па ўсёй верагоднасці, малады служачы кіраўніцтва Лібава-Роменскай чыгункі 80-х гадоў XIX стагоддзя С. А. Вянгераў не мог не ведаць пра члена рады Міністэрства пуцей зносінаў, былога дырэктара канцылярыі гэтага міністэрства, актыўнага распрацоўшчыка і рэалізатара рэформаў на Расійскай чыгункі, тайнага саветніка Івана Пятровіча Тарнаву-Барычэўскага.

Як бібліяграф і зямляк, Вянгераў не мог не звярнуць увагі на тое, што яго старэйшы па ўзросце і службоваму рангу калега адначасова быў і вядомым літаратарам, гісторыкам, фалькларыстам, які шмат напісаў пра блізкі яму край — Беларусь. Сямён Вянгераў вырас у Мінску. Бацька яго быў служачым і ўладальнікам дамоў у Мінску, а маці была родам з Бабруйска, з сям'і «потомственных почётных граждан города».

У сучасных публікацыях, прысвечаных І. Тарнаву-Барычэўскаму, звесткі бяруцца ў большасці з названых вышэй энцыклапедычных артыкулаў, але ёсць і новыя даследаванні: у эцыклапедычным даведніку 2016 года Г. Шчаглова «Знакамітыя выпускнікі Мінскай духоўнай семінарыі», акрамя біяграфіі І. П. Тарнавы-Барычэўскага, даюцца цікавыя звесткі аб побыце, а галоўнае, аб асаблівасцях адукацыі, якую разам з іншымі семінарыстамі змог набыць Тарнава-Барычэўскі⁶, факт яго шляхетнасці, у адрозненне ад біяграфій многіх іншых семінарыстаў, у даведніку не згадваецца.

Герб «Тарнава» з радаводу Барычэўскіх.

Гісторык Валерый Пазднякоў у сваім артыкуле⁷ таго ж года, спрабуе даць адказ на пытанне паходжання Тарнавы-Барычэўскага: ён заглядае ў другі том «Гербоўніка беларускай шляхты»⁸ (выдаецца Нацыянальным гістарычным архівам Беларусі), знаходзіць там звесткі пра шляхетны род Барычэўскіх гербу «Тарнава» і... не знаходзіць імя І. П. Тарнавы-Барычэўскага.

Але ці сапраўды ўсё так трывіяльна — няма, значыць і няма? Хутчэй гэта проста яшчэ адзін доказ таго, што вырашаць «наскокам» важныя пытанні малаперспектыўна.

Досыць глыбока тэму паходжання і творчасці Івана Тарнавы-Барычэўскага распрацоўвае беларускі літаратуразнаўца Аляксандр Вашчанка ў працы⁹, прысвечанай 200-годдзю нараджэння вучонага. Ён пераклаў на беларускую мову асобныя літаратурныя творы пісьменніка, разгледзеў сувязь яго творчасці з беларускім Краем, правёў гене-

алагічныя даследаванні ў НГАБ, дзе па метрычным запісе ў царкве Барысава дакладна вызначыў дату нараджэння Івана Тарнавы-Барычэўскага 1 лістапада 1810 г. (па старым юліанскім календары гэта 19 кастрычніка) і знайшоў дакумент з агульнай спасылкай на дваранскае паходжанне яго бацькі — протаіерэя Пятра Барычэўскага (НГАБ, ф. 136, воп. 13, спр. 63, л. 6 і ф. 136, воп. 1, спр. 5636). Але далейшыя генеалагічныя пошукі А. Вашчанкі, як і В. Пазднякова, упіраюцца ў адсутнасць звестак пра Івана Тарнаву-Барычэўскага ў «Гербоўніку беларускай шляхты».

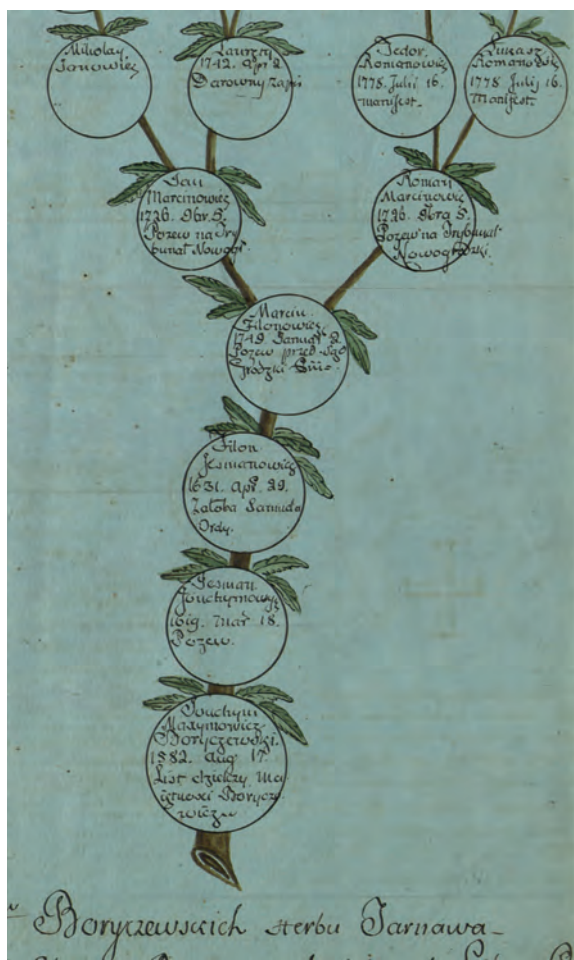
Тым не менш, паглядзім, ці ёсць што непасрэдна аб І. П. Тарнаве-Барычэўскім і

яго радні ў самой першакрыніцы, а гэта аж на 500 лістоў вывадовая дваранскай справы старажытнага шляхетнага роду Барычэўскіх герба «Тарнава» з Пінскага павету (НГАБ, ф. 139, воп. 2, спр. 245).

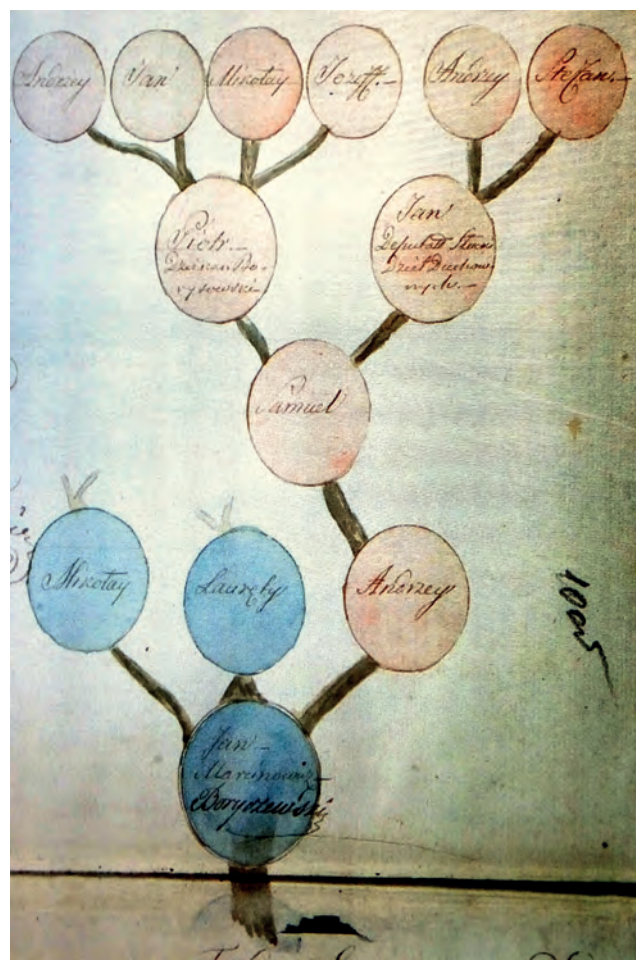
У дваранскай справе Барычэўскіх, на лістах 14–15, знаходзіцца «Копія вывадовага дэкрэта з кніг вывадовых дэпутацый Мінскай губерні. Адбывалася на сесіі вывадовой дэпутацыі ў Мінску. Вывад прозвішча высокародных Барычэўскіх гербу „Тарнава“ 25.01.1819 г.».

Дакумент цікавы не толькі тым, што мае ўсю інфармацыю аб паходжанні І. П. Тарнавы-Барычэўскага і яго сям'і, але і тым, што ён выразна паказвае складаную карціну ўзаемаадносін шляхты з уладамі Расійскай імперыі пасля падзелу Рэчы Паспалітай.

У дэкрэце разглядаецца зварот протаіерэя Барысаўскага дэканата «грэка-рускай» царквы Пятра Самуілавіча Барычэўскага, бацькі Івана Тарнавы-Барычэўскага, да дваранскай выва-

Фрагмент радавога дрэва Барычэўскіх 1802 г.
ад пратапласта Максіма.

Фрагмент дадатку радавога дрэва
святарамі Барычэўскімі ў 1819 г.

давай камісіі Мінскай губерні па «разборы шляхты».

Вывад 1802 г. роду Барычэўскіх герба «Тарнава» даецца ад шасці родных між сабой шляхціцаў з ваколіцы Барычавічы ў Пінскім павеце/княстве па дакуменце 1582 г.: Пацея, Сымона, Максіма, Барыса, Яцака, Федкі.

У вывадовым дэкрэце 1819 года паказана, што святары Барычэўскія паходзяць ад трэцяга з пратапластоў роду Барычэўскіх, ад Максіма: «...у тым накаленні (7-м калене) павінен змяшчацца дзед просьбіта (протаіерэя Пятра), 3-і сын Яна Марцінавіча, народжаны Андрэй...».

На фрагменце радавога дрэва, якое пададзена ад Яўхіма Максімавіча і пачынаецца са спасылкі на дакумент 1582 г., прыведзены знізу ўверх калены: 1 — Максім (пратапласт); 2 — Яўхім; 3 —

Эйсман; 4 — Філон; 5 — Марцін; 6 — Ян і Раман Марцінавічы; 7 — Мікалай і Лаўренці Янавічы. У гэтай схеме радаводу 1802 г. прапушчаны ў 7-м калене трэці сын, Андрэй Янавіч, які і з'яўляецца прадзедам І. П. Тарнавы-Барычэўскага.

Да дэкрэту 1819 года вывадавай камісіі дадаецца генеалагічная схема роду святароў-шляхціцаў Барычэўскіх (НГАБ, ф. 139, воп. 1, спр. 1157, л. 10). Яна пачынаецца з Андрэя Янавіча і прадстаўлена на фрагменце радаводу святароў-шляхціцаў Барычэўскіх. Гэты дадатак да радаводу Барычэўскіх з галіны 3-га пратапласту Максіма пачынаецца з 8-га калена: 8 — Самуіл Андрэевіч; 9 — Пётр, дэкан барысаўскі, і Ян, дэпутат случкіх спраў духоўных, Самуілавічы; 10 — Андрэй, Ян, Мікалай і Ёзэф

Пятровічы, а таксама Андрэй і Стэфан Янавічы.

Такім чынам, І. П. Тарнава-Барычэўскі — прадстаўнік свайго роду Барычэўскіх з Пінскага павету ўжо ў 10-м калене (з XVI ст.), а ў цэлым звесткі аб баярах з акаліцы Барычавічы ў Пінскім княстве датаваныя XV ст.

Характэрна, што прашэнне ў дваранскую вывадавую камісію протаіерэя «грэка-рускай» царквы падае па-польску, а імя свайго другога сына, будучага вучонага І. П. Тарнавы-Барычэўскага, запісвае ў беларуска-польскім варыянце — Ян.

Барысаўскі протаіерэя Пётр Самуілавіч так патлумачыў, чаму ён і яго сям'я, не былі паказаны ў радаводзе 1802 г. разам з іншымі Барычэўскімі: «У выніку ўдалення ў маладосці з ваколіцы Барычавічы Андрэя Янавіча

Барычэўскага, свайго дзеда, і нябытнасці ў той час у яго самога звестак пра яго нашчадкаў, ён не згадваўся ў паказаны вышэй тэрмін у вывадзе разам з прасіцелем Пятром і яго братам Янам Самуілавічам, таксама як і іх дзед Андрэй, які народжаны ад Яна Марцінавіча».

Досыць звычайная сітуацыя, калі шляхціцы, якія аддаляюцца ад радавога маёнка, затым губляюць сувязь са сваім родам, а потым аднавіць яе, як гэта здолелі святары Барычэўскія, не атрымоўваецца: «...сын Яна Марцінавіча, высокародны Андрэй <...>, на некалькі гадоў выдаліўся ад вогнішча сваіх продкаў і крэўных. Ён затрымаўся ў чужых мясцінах, не паведамляў пра сябе сваёй фаміліі, ад чаго яго нашчадкі тым больш страцілі ў памяці пачатак свайго паходжання...».

У якасці доказу сваёй прыналежнасці да шляхетнага роду Барычэўскіх протаіерэй Пётр «... узяў 5.10.1817 г. ад сваёй фаміліі (прадстаўнікоў роду) сведчанне пра адзінства і блізкае сваяцтва над 11-цю подпісамі таго ж года і 6-га дня (гэта сведчанне юрыдычна) прызнана ў актах Пінскага земскага суда».

Таксама святары Барычэўскія знаходзяць судовыя акты аб тым, што іх продкі валодалі часткай шляхетнага маёнтка, які прадалі родзічам (акт продажу быў аформлены 06.10.1817 г. у Пінскім земскім судзе).

Пётр і Ян Барычэўскія і не здагадваліся, што даказваць у Расійскай імперыі, хто ёсць Барычэўскія, ім, іх дзеям і ўнукам прыйдзеца ўсё свае жыццё.

Святары Барычэўскія паспяхова пацвярджаюць свае шляхетныя правы і атрымоўваюць на тое патэнт ад выадавай камісіі.

Дваранская выадавая камісія спасылаецца на правы Канстытуцыі 1576 года. Гэта год, калі каралём і вялікім князем Польшчы і Літвы быў абраны Стэфан Бато-

рый — энергічны і таленавіты палітык і военачальнік. Адразу ў 1576 г. С. Баторый сваім першым прывілеем адмяняе ўсе пастановы Люблінскага сойма 1569 г., якія накладвалі абмежаванні на дзеянне Статута ВКЛ 1566 г. Далей, у 1578 г., на Варшаўскім вальным сойме былі прыняты папраўкі ў Статут ВКЛ 1566 г., якія ўзмацнялі пазіцыі ВКЛ у польска-літоўскай канфедэрацыі і практычна давалі самастойнасць княству ў сваёй унутранай палітыцы. Выадавая камісія таксама абапіраецца на дакумент маскоўскага цара Фёдара Аляксеевіча, якім у 1682 г. была праведзена радыкальная саслоўная рэформа: скасавана месніцтва (прызначэнне на пасады ў залежнасці ад радавітасці), спалены разрадныя кнігі і ўведзены радаводныя кнігі — пакаленныя запісы шляхетных родаў. Пэўна, у дэкрэце выадавай камісіі гаворка ідзе менавіта аб стварэнні радаводных кніг шляхты ВКЛ.

Астатнія прававыя дакументы, у дэкрэце па святарах-шляхціцах Барычэўскіх, адносяцца да часоў падзелаў Рэчы Паспалітай і пэўных гарантыях расійскіх уладаў аб захаванні правоў шляхты, але бюракратычны наступ на гэтыя правы ўжо пачаўся...

Ад гістарычных звестак аб паходжанні Барычэўскіх з герба «Тарнава» з Пінскага павета ВКЛ вернемся да навуковай і літаратурнай спадчыны Івана Тарнавы-Барычэўскага.

Ужо 28-гадоваму літаратуру і навукоўцу І. Тарнаву-Барычэўскаму, які пачаў друкавацца ў 1830-я гг., а ў 1840 г. заявіў аб сабе ў літаратурных і навуковых колах Расійскай імперыі цікавай і актуальнай па сёння кнігай «Повести и предания народов славянского племени», выказваліся добрыя думкі знакамітым у Расіі літаратурным крытыкам В. Г. Бялінскім¹⁰.

Вельмі адметная тая кагорта,

у якой вызначыўся і ўвайшоў у літаратуру Расійскай імперыі І. Тарнава-Барычэўскі ў 1840 годзе. Першым нумарам у літаратурным аглядзе В. Г. Бялінскага, безумоўна, стаіць выданне «Героя нашага часу» М. Ю. Лермантава. Там жа, на старонках «Айчынных запісак», Бялінскі падкрэслівае добры літаратурны старт і значны творчы патэнцыял Тарнавы-Барычэўскага. Гэты прагноз літаратурнага крытыка шмат у чым спраўдзіўся: ужо ў 1844 г. выходзяць «Народные славянские рассказы», дзе Барычэўскі, адным з першых, звяртаецца да беларускіх паданняў і легендаў. Да літаратурнай і навуковай спадчыны Тарнавы-Барычэўскага звяртаўся нават Л. Талстой.

Цікава тое, што гісторыя сям'і І. Тарнавы-Барычэўскага, на здзіўленне, мае шмат падабенстваў з гісторыяй сям'і Ф. М. Дастваеўскага, а ўдзел тайнага саветніка І. Тарнавы-Барычэўскага ў рэфармаванні чыгункі Расійскай імперыі выклікае цікавасць гісторыкаў, але гэта тэма заслугоўвае асобнай гаворкі.

Аўтар выказвае ўдзячнасць вядомаму беларускаму гісторыку Анішчанку Яўгену Канстанцінавічу за дапамогу ў перакладзе архіўных дакументаў.

¹ Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона, т. IV, 1891 г. — С. 418.

² Русский энциклопедический словарь под ред. И. М. Березина, 1874 г., т. 4. — С. 172.

³ Русский биографический словарь, Санкт-Петербург, т. 3, 1908 г. — С. 250–251.

⁴ Русский биографический словарь, Санкт-Петербург, т. 20, 1912 г. — С. 311–313.

⁵ Венгеров А. С. Критико-биографический словарь русских писателей и учёных, т. 5, 1879 г. — Санкт-Петербург. — С. 196–200.

⁶ Щеглов Г. Знаменитые выпускники Минской духовной семинарии. — Жировичи, 2016 г. — С. 33–37.

⁷ Пазднякоў В. Барычэўскі / Тарнава-Барычэўскі Іван Пятровіч. 2016 г. Электронная энцыклапедыя «Вялікае Княства Літоўскае» <http://www.vkl.by/articles/2275>.

⁸ Гербовнік беларускай шляхты, т. 2. — Мінск, 2007. — С. 208–213.

⁹ Вашчанка А. Са спадчыны Івана Барычэўскага // Польшча. 2013. № 8. — С. 148–152.

¹⁰ Белинский В. Г. Отечественные записки, т. X, отд. VI Русская литература, С.-Петербург, 1840.

Андрэй Дубінін

«ЯК ПТУШКА Ў ГІБКИХ ТРАСНІКАХ...»

Штрыхі да творчага партрэта Галіны Хінкі-Янушкевіч

«Кожны мастак малюе сам сябе» — максіма часоў Рэнесансу, выказаная ў XV стагоддзі, не страціла актуальнасці і ў нашыя дні. Гэта думка паходзіць ад трапнага выказвання Леанарда да Вінчы пра тое, што «мастак заўсёды малюе свой аўтапартрэт».

Разглядаючы створанае лёгкай рукой мастачкі Галіны Хінкі-Янушкевіч, добра разумееш праўдзівасць думкі Леанарда. Мастачка вельмі ўтульна пачуваецца ў тым свеце светлага дзяцінства, якое яна малюе. А як жа іначай — яна наўпрост выяўляе свой унутраны стан залатой пары жыцця чалавека.

Адзін з самых дасканалых вобразаў шчасця, намалюваных мастачкай, я сустрэў на вокладцы часопіса для дзяцей «Маленькі рыцар Беззаганнай» за 2000 год. На выяве нам адкрываецца такі ўтульны вобраз сусвету, падлетка, які назбіраў чарніцаў, над ім ахоўна раскрыў крылы з растрапанымі пёркамі бусел, і душа падлетка «падлятае» і паўтарае ў вертыкалі гарызантальны сілуэт птушкі. Падлетак пластычна паўтарае палёт бусла. У гэтым сусвеце дабро і зло суіснуюць у мілых выявах мухамора і баравіка, і ўсё гэта намалювана

на адным дыханні. Колеры амаль адкрытыя, сакавітыя, жывыя. Здаецца, вельмі проста скампанавана і намалювана, але, думаю, мы вельмі недацэньюем талент мастачкі артыкулявана казаць такія простыя сутнасці. У пэўным сэнсе гэта даступная нам формула райскага саду, і гэтую формулу-схему мастачка паўтарае не адзін раз. Відавочна, ёй было адкрыта, дадзена ўбачыць, і яна гэты цудоўны вопыт перажывае зноў і зноў, шукае, як падзяліцца ім з глядачом. Галіна ў 2007 годзе бярэ ўдзел у калектыўнай працы па аздабленні зборніка беларускай аўтарскай казкі «Вежа міру» (Мінск, «Мастацкая літаратура», 2007, 190 с.: іл.). У калектыўнай працы тузіны беларускіх ілюстратараў для мяне вылучаецца менавіта даробак Г. Хінкі-Янушкевіч, бо зноў адкрываецца для мяне знаёмая структура: высокі гарызонт, кропка гледжання птушкі (або анёла, напрыклад), зноў метафара-параўнанне — у першым варыянце хлопчык-птушка, тут — журавы нябёсныя рыфмуюцца з жураўлём калодзежным. І тое ж адчуванне яснасці, крыштальнасці кампазіцыі, усё счытваецца на адным кругавым руху палёта.

Варта сказаць колькі словаў

пра выбар казкі — дакладна можна казаць пра двухбаковы сустрэчны выбар, бо, на маю думку, Галіна абірала казку гэтак жа, як і казка — Галіну. Мне бачыцца тут у пэўнай ступені прадвызначанасць творчасці мастака. Казка Станіслава Валодзькі «Жураўлі» распавядае пра тое, як журавы, адлятаючы ў вырай, заклікалі Калодзежнага Жураўля ляцець разам. І вось тут выказаны глыбінны сэнс казкі, бо Журавель кажа: «Ніяк не магу пакінуць сваіх гаспадароў — хто ж будзе паіць іх вадою, хто ж будзе даставаць са студні зорачкі для іх дзеткаў?!»

Я далікатна заўважу тут, што гэтая казка зусім не выпадковая ў творчай біяграфіі мастачкі, бо

Андрэй Дубінін нарадзіўся 9 чэрвеня 1963 г. у Мінску. Скончыў Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут (Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў) на аддзяленні «станковы жывапіс»; спецыяльнасць мастак-жывапісец, педагог (1987). У 1988–1990 гг., 1996–1999 гг. працаваў мастаком-рэстаўратарам у Спаса-Праабражэнскай царкве Еўфрасіннеўскага манастыра ў Полашкі; у касцёле св. Станіслава ў Магілёве; у Свята-Петрапаўлаўскім саборы ў Мінску; у сядзібе Прушынскіх у Лошыцы. У 1990 г. вывучаў тэарэтычны курс ва Усесаюзным інстытуце павышэння кваліфікацыі працаўнікоў культуры Міністэрства культуры СССР (кафедра метадалогіі і тэхналогіі рэстаўрацыі) у Маскве. У 1990–1998 гг. — выкладчык манументальна-дэкаратыўнага мастацтва мастацкага аддзялення ў Рэспубліканскім каледжы мастацтваў. З 1996-га па 2004 г. выкладаў у Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. З 2001 г. творча працуе ў Італіі, дзе адбыліся тры яго персанальныя выставы. У 2008 г. быў ушанаваны дыпламам «Біенале міжнароднага мастацтва 2008» у Рыме. У 2008 г. быў запрошаны распісаць адноўлены пасля землятруса храм у Cava dei Tirreni, адначасова выконваючы маштабную серыю з 12-ці карцін, прысвечаную айцам-заснавальнікам аднаго з найстарэйшых абшчэў — Badia di Cava. Жыве ў Мінску.

Ілюстрацыя з вокладкі часопіса «Маленькі рыцар Беззаганнай» за 2000 год.

Каміла Янушкевіч. Ілюстрацыя з часопіса «Маленькі рыцар Беззаганнай» за 2003 год.

нейкім чынам «ілюмінуе», падсвечвае жыццёвы пласт біяграфіі Галіны Хінкі-Янушкевіч. Яна шчыра раскрыла багацці сваёй душы дзеля сваіх любых чальцоў сям'і, можа быць, нават і не на карысць творчасці. У казцы гэта выглядае так: «Дзеці гаспадароў, вяртаючыся з вялікага свету дадому, паўтараюць: — Якое шчасце трымаць у руках не сініцу, а цябе, Журавелю!

Яны былі ўдзячныя свайму цыбатаму дабрадзею за тую зачэрпнутую ў калодзежы зорачкі, якія запалі ім у душы і аказаліся потым Божымі іскрынкамі іх талентаў...

Паглядзіце толькі, як любоўна пераймае стылістычныя прыёмы малявання, нібы першыя словы ўслед маме, яе дачка Каміла Янушкевіч. Гэта ўсё тлумачыць пра іх узаемнае любаванне. Ілюстрацыя з таго ж 4-га нумара «Маленькага рыцара Беззаганнай» за 2003 г., у якім і калян-дар-улётка.

Я ўпэўнены, што маляванне — гэта след або злепак душы, душэўнага стану чалавека, і па малюнках можна чытаць, як па напісаным. Напрыклад, я бачу, што лінія ў малюнках Хінкі-Янушкевіч заўсёды пругкая, звонкая ды прмая, у ёй няма сумніву,

няўпэўненасці, «хвалістасці» ваганняў дарослага чалавека. Мастачка не хлусіць, яна гаворыць — вядзе лінію так, як думае, не прыхоўваючы яе ў стылі ці манеры. Калі ж разгледзець кампануюку фігураў, то яна звычайна ясная, постаці не перакрываюць адна адну — не «перакрыківаюць», не вядуць «спрэчак», хто з іх галоўны, яны ўсе на роўных, і кожны з іх любоўна дамаляваны. У дачыненні да гэтых кампазіцый прыгадваецца яшчэ адно выказванне — «Бог любіць усіх, але

кожнага — больш».

Бывае, адныя мастакі пішуць дзённікі, а другія іх не пішуць. Але ўніверсальным дзённікам кожнага мастака ёсць яго творчасць, тая нізка вобразаў і выяваў, што мастак стварае цягам свайго жыцця. Галіна Хінка-Янушкевіч ладны кавалак свайго творчага жыцця аздабляла дзіцячы часопіс «Маленькі рыцар Беззаганнай», і калі вы прагартале збор часопісаў за мінулыя гады, то вам адкрыецца сапраўдны дзённік «красак, свежых калісьці, думак шчырых і чуцця».

Мне вельмі цікава назіраць за тым, як мастакі малююць птушак. Багдановіч калісьці параўнаў птушку з думкай:

«Як птушка ў гібкіх трасніках,
Стралою думка мільганула».

Мне ж птушка падаецца хутчэй увасабленнем душы. То бок, малючы птушку, мастак мімаволі ўвасабляе сваё разуменне аб душы. Я для сябе асобна зазначыў, што Галіна малюе птушак вельмі адметна: гэта нейкія знакі, блізкія да літараў-заставак летапісаў, ёсць у іх павучая прастата сілуэта нябесных стварэнняў. Але самае для мяне каштоўнае тое, што даволі часта мастачка свядома малюе сілуэт птушкі адной лініяй, ахоплівае

Вокладка кнігі Ларысы Геніюш «Ластайка», Мінск, «Юнацтва», 2000 год.

яе адным рухам вачэй. Падкрэсла — вельмі істотна свядомая фармальная цэласнасць сілуэта птушкі, птушка — як душа, яна цэлая-цэльная, і толькі ў мове мы «вычляняем» паняцці хваста, крылаў, галавы, дзюбы — і тады губляем суцэльнасць з’явы «птушка». Гэтак сёння адбываецца і з нашымі душамі, кожнай «душой». Мы «трэніруем» дабрыню, сумленне, любоў і раптам заўважаем, што «душа», раскладзеная на дэталі, больш не лётае. Як у той казцы, дзе склаўшы кавалкі рассечанага асілка, палілі яго мёртвай вадой, і цела зраслося, а на жывую вадку забыліся...

Дык вось галоўны пластычны набытак Галіны — палюбуюцца на яе птушчак, створаных (я б сказаў пратанцаваных) адной лініяй, птушчак, якія захавалі і крылы, і хвост, і дзюбкі.

Магу толькі дадаць словы Леанарда да Вінчы: «Дзе дух не водзіць рукой мастака, там няма мастацтва. Дзе думка не працуе разам з рукой, там няма мастака». Для сябе перакладаю гэтак — каб маляваць цэласнасць душы-птушкі, трэба гэтую цэласнасць мець у сэрцы, імітаваць не выпадае. Гэтыя птушкі «прыляцелі» з развароту часопіса для дзяцей «Маленькі рыцар Беззаганнай», з 1-га нумару за 2007 год...

Я такой і памятаю Галінку, як некаторых герояў яе твораў, — у зграбнай камізэльцы, у штыроўных карычневых нагавіцах, з прамой паставай — мы кароткі час вучыліся разам у адным класе дзіцячай мастацкай школы №1 у Мінску...

Яшчэ прыклад уяўнай прастасці — аздабленне кнігі беларускіх народных казак пра жывёлаў «Лісіца-хітрыца» (Мінск, «Мастацкая літаратура», 2005 г.). Уверсе — пачатак кнігі і канцоўка, ад хітрыкаў лісіцы да пераможцы пеўніка. Зноў адметная

Ілюстрацыі з кнігі Мар'яна Дуксы «Паэтычны календар», Мінск, «Про Хрысто», 2020 год.

«формульнасць» яе кампазіцый, што так ёміста сцвярджаюць на родную мудрасць.

Вось парадны партрэт гераіні, імем якой і названы зборнік. А далей —цыкл ілюстрацый, які створаны нібы па адным лякале, дзякуючы чаму ўтвараецца адзіная мастацкая прастора кнігі. У гэтых формулах, літаральна пластычна закручаных і ліха перацякаючых з аднаго полюса

ў другі — следам за перавяртаннем сюжэтных ліній. Якая ясная пластычная формула казачных «круцельстваў»! Дык гэта ж след лісіных хітрыкаў, што мільганулі і засталіся перад вачыма «васьмёркай» лісінага хваста! Несумненная знаходка мастака...

На астачу хацеў бы завершыць свае рэфлексіі элегантай графічнай віньеткай у выглядзе некалькіх ілюстрацый-маляванак. Гэтыя карцінкі я ўзяў з «Паэтычнага календара» аўтарства паэта Мар'яна Дуксы і мастака Галіны Хінкі-Янушкевіч (Мінск, «Про Хрысто», 2020). Да празрыстых вершаў паэта вельмі пасуюць вітражныя малюнкi мастачкі. Звонкая графіка малюнкаў заклікае ўзяць фарбы-алоўкі і звонка расцвеціць каляровымі шкельцамі вокны храма душы. Востракрылыя Арханёлы спагадліва схіліліся насустрач птушцы-душы. Нацюрморт з вербамі — які ж ён выразны, нібы фрагмент фрэскі! А паглядзіце на вясёлы ружанец з жалудоў — ён ужо змушае ўслухацца ў медны гул дубовага лісця!..

Шаноўная Галіна, Вы — цудоўная мастачка! Дзякуй Вам за такі шчыры і прасты свет, які Вы носіце ў сваёй душы! Плённай працы!

Ілюстрацыя з часопіса «Маленькі рыцар Беззаганнай» за 2007 год.

CONTENTS

We begin this issue with the Address of the Conference of Catholic Bishops in Belarus «War Is a Crime against God and Man», which expresses deep concern over the political conflict between Russia and Ukraine and calls for daily prayer for peace in the churches of our country (p. 1).

An interview «In Faithfulness to His Will» prepared by F. Dubrauski is dedicated to the 50th anniversary of Bishop A. Butkevich (p. 2-5).

The final words of K. Lalko «I Hope for Light...» is dedicated to the memory of the great Belarusian writer A. Syamyonava. A. Syamyonava's essay «Sursum Corda!» is published here, in which the writer told about the fate of sister Małgorzata Banaś from the Congregation of the Sisters of the Holy Family of Nazareth, who survived the Second World War (p. 6-11).

D. Zagatski in his article “Belarusian Addresses of Ignacy Domeyko. Azerany” tells about one of the episodes of the biography of our famous countryman (p. 12-13).

Literary critic I. Bagdanovich offers to the readers a poetic icon «Meeting with St. Casimir...» (p. 14-15).

Historian and archivist A. Shpunt continues to acquaint readers with prominent figures of the Catholic Church. This time in his essay «...Approaching Kershniiski» he tells the story of a priest whom contemporaries called Pericles for his education and integrity (p. 16-20).

Restorer I. Surmacheuski publishes his article «Youth of the Church in Budslau», in which he continues his story about the history of the famous sanctuary (p. 21-29).

Literary article «You Have only God before You» by I. Bagdanovich is dedicated to the 135th anniversary of the poet Ales Harun (p. 30-33).

In column «Poetry» the readers will find poems by D. Bičel and A. Danilčyk (p. 34-40).

In column «Presentation» there is an essay by L. Kaminskaya «Melody of the Spinning Wheel», which tells about the new book by the writer I. Zharnasek «Ice Drifts of Our Days» (p. 41-43).

Zh. Fedzina in her article «She Was Saved by Faith...» tells the story of her grandmother Emilia Drozd, who stood out for her strong devotion to the Catholic faith (p. 44-49).

Researcher A. Simakou in his article «Meetings of Belarusian Jesuits with Indians» tells about the little-known facts of missionary activity (p. 50-53).

A. Brazgunou's article «'Small Travel Book' by Francysk Skaryna» is dedicated to the figure of the great first Belarusian printer (p. 54-57).

E. Dzinskaya offers readers an interview «Belarusian Primers Form Consciousness», in which she talks to culturologist A. Susha (p. 58-60).

A. Pyatrovich in the essay «Nobles Ivan Tarnawa-Barycheuski» writes interestingly about one of the little-known personalities in our culture (p. 61-64).

An essay by artist A. Dubinin «Like a Bird in Flexible Reeds...» is dedicated to the anniversary of the great Belarusian artist H. Hinka-Yanushkevich (p. 65-67).

PODSUMOWANIE

Obecny numer rozpoczyna apel Konferencji Biskupów Katolickich Białorusi „Wojna – to zbrodnia przeciw Bogu i człowiekowi”, w którym wyrażają zaniepokojenie politycznym konfliktem między Rosją i Ukrainą oraz wzywają do codziennej, solidarnej modlitwy we wszystkich kościołach naszego kraju w intencji pokoju (S. 1).

Z okazji jubileuszu 50-lecia urodzin biskupa A. Butkiewicza umieszczono wywiad „W wierności Jego woli”, przeprowadzony przez F. Dubrowskiego (S. 2-5).

Mowa pożegnania K. Lalko „Nadzieja na światło...” została dedykowana pamięci znanej białoruskiej pisarki A. Siemionowej. Tutaj opublikowano esej A. Siemionowej „Sursum corda!”, w którym autorka opowiada o losie siostry Małgorzaty Banaś – jedynej Nazaretanki ocalałej z grupy sióstr rozstrzelanych w Nowogródku podczas II wojny światowej (S. 6-11).

D. Zagacki w artykule „Adresy białoruskie Ignacego Domeyki. Jeziora” prezentuje jedną ze stron biografii naszego słynnego rodaka (S. 12-13).

Krytyk literacki I. Bagdanowicz oferuje czytelnikom poetycki obraz „Spotkanie ze świętym Kazimierzem...” (S. 14-15).

Historyk i archiwista A. Szpunt kontynuuje zapoznanie czytelników z wybitnymi postaciami Kościoła Katolickiego – tym razem w eseu „...Zbliżamy się do Kiersznickiego” opowiada o księdzu, którego z racji jego wykształcenia i uczciwości współcześni nazwali Peryklesem (S. 16-20).

Konserwator I. Surmaczewski publikuje artykuł „Młodość budławskiego kościoła”, w którym wiedeze swoją opowieść o historii słynnego sanktuarium (S. 21-29).

Rocznicy 135-lecia urodzin poety Alesia Haruna poświęcono artykuł literaturoznawczy I. Bogdanowicz „Przed sobą miałeś tylko Boga...” (S. 30-33).

W rybryce „Poezja” opublikowano wiersze D. Bičel i A. Danilčyk (S. 34-40).

W dziale „Prezentacja” umieszczono esej L. Kamińskiej „Melodia kołowrotka”, w którym opowiada o nowej książce pisarki I. Żarnasek „Dryfowanie naszych dni” (S. 41-43).

Ż. Fedina w artykule „Ratowała ją wiara...” opowiada o swojej babci Emilii Drozd, którą cechowało silne przywiązanie do wiary katolickiej (S. 44-49).

W artykule „Spotkania białoruskich jezuitów z Indianami” badacz A. Simakow przedstawia mało znane strony misyjnej działalności (S. 50-53).

Postaci wielkiego pierwszego białoruskiego drukarza poświęcono artykuł A. Brazgunowa „«Mała książka podróźnicza» Franciszka Skaryny” (S. 54-57).

E. Dźwińska przedstawia czytelnikom wywiad „Białoruskie elementarze formują świadomość”, w którym rozmawia z kulturologiem A. Suszą (S. 58-60).

A. Piotrowicz w eseu „Szlachcic Jan Tarnawa-Baryczewski” interesująco pisze o jednej z mało znanych osobistości naszej kultury (S. 61-64).

Jubileuszowi znakomitej białoruskiej artystki G. Hinki-Januszkiewicz poświęcono esej artysty A. Dubinina „Jak ptak w giętkich trzcinach...” (S. 65-67).

RESÜMEE

Diese Ausgabe beginnt mit der Ansprache der Konferenz der Katholischen Bischöfe in Belarus „Krieg ist ein Verbrechen gegenüber Gott und Mensch”, in der die Besorgnis über den politischen Konflikt zwischen Russland und der Ukraine geäußert wird und zum täglichen solidarischen Gebet für den Frieden in den katholischen Kirchen unseres Landes aufgerufen wird (S. 1).

Zum 50. Geburtstag von Bischof A. Butkevitsch erscheint das Interview „Treu Seinem Willen“, das von F. Dubrauski geführt wurde (S. 2-5).

Dem Andenken an die hervorragende belarussische Schriftstellerin A. Sjamjonawa ist das Abschieds-wort von K. Lialko „Ich hoffe auf das Licht...” gewidmet. Anschließend folgt der Essay „Sursum corda!“ von A. Sjamjonawa, in dem die Schriftstellerin über das Schicksal der Schwester von der Heiligen Familie von Nazareth Małgorzata Banas berichtet, die als einzige den Zweiten Weltkrieg überlebt hat, während die anderen Schwestern in Nawagrudak erschossen wurden (S. 6-11).

D. Sagazki berichtet im Artikel „Belarussische Adressen von Ignat Damejka. Asjarany“ über eine der Seiten der Biografie unseres berühmten Vorfahren (S. 12-13).

Die Literaturwissenschaftlerin I. Bagdanowitsch bietet den Leserinnen und Lesern das poetische Heiligenbild „Ein Treffen mit dem heiligen Kasimir...” (S. 14-15).

Der Historiker und Archivar A. Spunt macht die Leserinnen und Leser weiterhin mit den markanten Persönlichkeiten der Katholischen Kirche bekannt – diesmal berichtet er im Essay „...Nähert sich Kjarschnizki“ über den katholischen Priester, der von seinen Zeitgenossen wegen seiner Bildung und Prinzipienfestigkeit Perikles genannt wurde (S. 16-20).

Der Restaurator I. Surmatscheuski veröffentlicht den Artikel „Die Jugend der katholischen Kirche in Budslau“, in dem er sein Bericht über die Geschichte des berühmten Sanktuariums fortsetzt (S. 21-29).

Dem 135. Geburtstag des Lyrikers Ales Harun ist der literaturwissenschaftliche Artikel „Hab vor dir nur Gott...” von I. Bagdanowitsch gewidmet (S. 30-33).

Die Rubrik „Poesie“ enthält Gedichte von D. Bitschel und A. Daniltschyk (S. 34-40).

In der Rubrik „Präsentation“ befindet sich der Essay „Die Melodie des Spinnrads“ von L. Kaminskaja, in dem das neue Buch der Schriftstellerin I. Sharnasek „Der Eisgang unserer Tage“ vorgestellt wird (S. 41-43).

S. Fedina berichtet im Artikel „Der Glauben rettete sie...” über ihre Großmutter Emilia Drozd, die sich durch die stete Treue zum katholischen Glaubensbekenntnis ausgezeichnet hat (S. 44-49).

Im Artikel „Treffen belarussischer Jesuiten mit Indianern“ schreibt der Forscher A. Simakou über die wenig bekannten Seiten der Missionartätigkeit (S. 50-53).

Dem großen belarussischen Erstdrucker ist der Artikel „Das kleine Reisebuch von Franzisk Skaryna“ von A. Brasgunou gewidmet (S. 54-57).

E. Dswinskaja bietet den Leserinnen und Lesern das Interview „Belarussische Fibeln formen das Bewusstsein“, in dem sie mit dem Kulturologen A. Susch spricht (S. 58-60).

A. Piatrowitsch schreibt im Essay „Der Adelige Iwan Tarnawa-Barytscheuski“ spannend über eine der wenig bekannten Personen in unserer Kultur (S. 61-64).

Zum Jubiläum der hervorragenden belarussischen Malerin G. Hinka-Januschkevitsch erscheint der Essay „Wie ein Vogel im biegsamen Schilf...” des Malers A. Dubinin (S. 65-67).

SOMMARIO

Questo numero inizia con l'Appello della Conferenza dei Vescovi Cattolici in Bielorussia "La guerra è un crimine contro il Dio e contro l'uomo", che esprime la preoccupazione per il conflitto politico tra la Russia e l'Ucraina e richiama alla preghiera quotidiana di solidarietà nelle chiese del nostro Paese nell'intenzione della pace (p. 1).

L'intervista "In fedeltà alla Sua volontà", preparata da F. Dubrovski, è dedicata al 50° anniversario del vescovo A. Butkevici (p. 2-5).

Le parole di addio "Spero per il mondo..." di K. Lalko sono dedicate alla memoria della celebre scrittrice bielorrussa A. Siamionava. Accanto si pubblica il saggio di A. Siamionava "Sursum corda!" nel quale la scrittrice racconta del destino della sorella nazaretana Małgorzata Banaś, sopravvissuta dopo la fuilazione delle naretane durante la Seconda guerra mondiale avvenuta a Navagradak (p. 6-11).

D. Zagatski nell'articolo "Gli indirizzi bielorrussi di Ignat Dameika. Aziarany" racconta una pagin di biografia del nostro famoso connazionale (p. 12-13).

La critica letteraria I. Bagdanovič offre ai lettori un abbozzo poetico "L'incontro con San Casimiro" (p. 14-15).

Lo storico e l'archivista A. Špunt continua a far conoscere ai lettori le figure di spicco della Chiesa Cattolica – questa volta nel saggio "...si avvicina a Keršnički" dove racconta la storia di un sacerdote, chiamato dai contemporanei Pericle per la sua educazione e incorruttibilità (p. 16-20).

Il restauratore I. Surmachevski pubblica l'articolo "La chiesa dei giovani di Budslau", in cui continua a raccontare la storia del famoso santuario (p. 21-29).

Al 135° anniversario della nascita del poeta Ales Garun è dedicato l'articolo di I. Bagdanovič "Davanti a te c'è solo Dio" (p. 30-33).

Le poesie di D. Bičel e A. Danilčyk sono pubblicate nella rubbrica *Poesia* (p. 34-40).

Nella rubbrica *Presentazione* è pubblicato il saggio di L. Kaminskaja "La melodia dell'arcolao" che racconta del nuovo libro della scrittrice I. Żarnasek "Il disgelo del fiume dei giorni nostri" (p. 41-43).

Ż. Fedina nell'articolo "È stata salvata dalla fede..." racconta la storia di sua nonna Emilia Drozd, che si è distinta per la forte adesione alla fede cattolica (p. 44-49).

Nell'articolo "Gli incontri dei gesuiti bielorrussi con gli indigeni di America" il ricercatore A. Simakou racconta i fatti poco conosciuti dell'attività missionaria (p. 50-53).

Alla personalità del grande pioniere della stampa bielorrussa è dedicato l'articolo di A. Brazgunou "Il Piccolo libricino di viaggio di Franzysk Skaryna" (p. 54-57).

E. Dvinskaja offre ai lettori l'intervista "Gli abecedari bielorrussi formano la coscienza" con il culturologo A. Suša (p. 58-60).

A. Piatrovič nel saggio "Il nobile Ivan Tarnawa-Baryčevski" scrive in modo interessante di una delle personalità poco conosciute nella nostra cultura (p. 61-64).

Il pittore A. Dubinin ha dedicato il saggio "Come un uccello tra canne flessibili" all'anniversario della celebre pittrice bielorrussa H. Khinka-Januškevič (p. 65-67).

На 1-й ст. вокладкі — помнік Францішку Скарыну ў горадзе Ліда. Скульптар В. Янушкевіч. Фота М. Новікава.

Часопіс «**НАША ВЕРА**», № 1 (99)/2022.

Адрас для карэспандэнцыі: а/с 101, 220002, г. Мінск-2; тэл./факс: 356-17-50. **E-mail:** media@catholic.by. **Web:** media.catholic.by/nv/

Рэдакцыя рукапісаў не рэцэнзуе і не вяртае.

Заснавальнік — Мінска-Магілёўская архідыяцэзія РКК у РБ. Вуліца Рэвалюцыйная, 1а, 220030, г. Мінск.

Галоўны рэдактар — Крыстына Аляксееўна Лялюко. Часопіс выдаецца на ахвяраванні вернікаў.

Часопіс зарэгістраваны ў Дзяржаўным рэестры сродкаў масавай інфармацыі за № 903.

Падпісаны да друку 17.12.2021 г. Фармат 60x84 1/8. Ум. друк. арк. 8,37. Ул. выд. арк. 6,93. Наклад — 800 экз. Зак. № 316.

Надрукавана ў ПУП «Джи энд Ди» Ліцэнзія № 02330/362 ад 06.05.2013.

Вул. Бурдзейнага, 37-191, 220136, г. Мінск.

ВЫЯВЫ СВЯТЫХ

Мастачка Галіна Хінка-Янушкевіч

«Святы Антоні Падуанскі»,
папера, гуаш, 2002 г.

«Святы Максімільян Марыя Кольбэ»,
папера, гуаш, 2003 г.

«Святы Марцін»,
папера, гуаш, 2002 г.

«Святая Агата»,
папера, гуаш, 2003 г.

«Святы Казімір»,
папера, гуаш, 2002 г.

Галіна Хінка-Янушкевіч.
«Святы Тамаш Аквінскі», папера, гуаш, 2002 г.